Ahmet Tevfik Paşa: Osmanlı'nın son sadrazamı

popüler tarih

Anafartalar'ın yıldönümünde ÇANAKKALE KİTABELERİ

populer.tarih@dunya.com Ağustos 2003 Sayı 36 3.500.000 TL

ISSN 1302-6577 212323 03/08
9 771302 657001
DÜNYA Yayıncılık

Abdülaziz döneminden Sultan Hamid'in saltanat yıllarına

ESKİ İSTANBUL DÜĞÜNLERİ

merakediyorum@googlegroups.com

LÜTFÜ TINÇ
lutfi.tinc@dunya.com

Ortadoğu modeli aranırken

Türkiye'nin, 'İslâm dünyasındaki tek demokrasi' olduğu, 11 Eylül'den beri çok tartışılıyor. Soruyu 'Neden Türkiye İslâm dünyasındaki tek demokrasi?' diye formüle etmek, daha baştan yanlış. Çünkü Türkiye, nüfusunun ezici çoğunluğu Müslüman olmakla birlikte, Batılı düşünürlerin kafalarındaki 'İslâm ülkesi' şablonuna uyan bir ülke değil!

Türkiye, İslâmiyet ile demokrasiyi, laikliği uzlaştırmıyor. Evet; Türkiye'nin Suriye ve Irak gibi komşularında bunu görmek mümkün: Suriye yasalarının bir kısmı, Batıdan örnek alınma, diğer bir kısmı ise İslâm yasalarının devamı... Örneğin Suriye'de Medeni Kanun, çok eşliliğe izin veriyor. Irak ise, Saddam rejimi devrilmeden önce, İslâm dünyasının en laik rejimi idi.

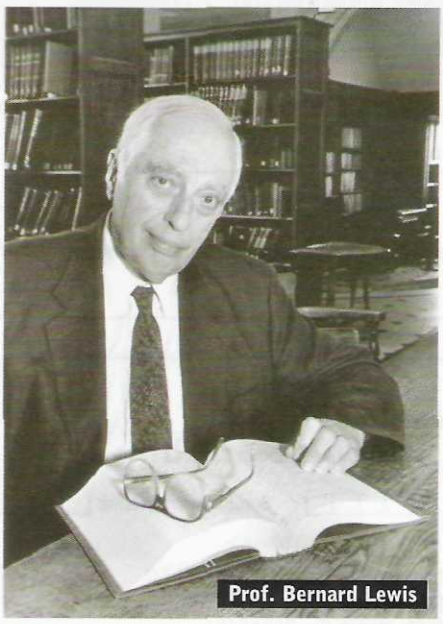
Türkiye Cumhuriyeti'nin ise, İslâmiyet ile demokrasiyi uzlaştırılmak gibi bir hedefi yoktur. Türkiye Cumhuriyeti, başından beri, Batı değerleri üzerine kurulmuş bir cumhuriyettir.

Nitekim 1998 yılında Atatürk Barış Ödülü'nü alan tarihçi Bernard Lewis, bu konudaki doğru bakış açısının ipuçlarını, kısa bir süre önce yayımlanan 'Demokrasinin Türkiye Serüveni' adlı makaleler derlemesinde (Yapı Kredi Yayınları, Şubat 2003, İstanbul) ortaya koyuyor. Aslında Prof. Bernard Lewis de genel geçer bakış açısıyla sorusunu, 'Neden Türkiye İslâm dünyasındaki tek demokrasi?' diye formüle ediyor; ama yanıtları doyurucu.

Prof. Bernard Lewis, nüfusunun büyük çoğunluğu Müslüman olan ülkeler arasında yalnızca Türkiye'nin, nasıl olup da, 'işleyen bir demokrasi kurup' çeşitli zorluklara karşın, uzun bir süredir bunu korumayı başardığını inceliyor.

Lewis, her şeyden önce, Türkiye'deki demokratik değişimi 'diplomatik hesaplarla' açıklamanın, olayı 'fazla basite indirgeme' olacağını vurguluyor. Ama haklı olarak, bu saptamasının hemen ardından, Avrupa'nın Osmanlı üzerindeki hayatî etkisini de belirtiyor... Zaten bu bile, yani II. Viyana Kuşatması'ndaki yenilgi ve 1699'daki Karlofça Antlaşması'nın ardından başlayıp 20. Yüzyıl'ın ortalarında Türk aydınlarına 'Neden 200 Yıldır Bocalıyoruz?' diye kitaplar yazdıran Osmanlı devletinin sorunları ve Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin karşılaştığı zorluklar bile, ülkenin demokrasi yolundaki çabalarını ortaya koymuyor mu?

Lewis'in de altını çizdiği gibi, Atatürk'ün ve önderlik ettiği ulusun başarıları arasında -dünyanın bu bölgelerinde nadiren rastlanan- bağımsızlık ile özgürlük arasında ayrım yapma becerisi vardır. Yani Türkiye, bağımsızlığını elde ederek ayağa kalkabilmek için, cumhuriyetçi yönetim biçimini seçerken, kendine demokrasi yolunu da açıyordu. Sevr'i reddeden Türkiye, özgür ve eşit şartlarda, Lozan'da barış masasına otururken, Arabistan Yarımadası'nda, İngilizlerin cetvelle çizdiği sınırlar içinde, dışarıdan gelen destekle ayakta durmaya çalışan yönetimler görülüyordu. İslâm dünyasının hemen tamamı, yabancı yönetimler altına giriyordu. İşte en azından bu nedenlerle, Türk demokrasisinin herhangi bir Ortadoğu ülkesine model olamayacağı ortada!

Prof. Bernard Lewis

Nice sayılarda buluşmak dileğiyle. ■

İçindekiler

Ağustos 2003

KAPAK

48 150 yıl öncesinin İstanbul düğünlerinde
Nasıl evlenirlerdi?
Sermet Muhtar Alus ve Refik Halid Karay gibi yazarlar, 'eski hanımefendilerden' dinledikleri 'tantanalı ve şatafatlı' düğünleri, ayrıntılarıyla aktarırlar.
Lütfü Tınç

KAPAK: SEVGİ VE ERDOĞAN GÖNÜL KOLEKSİYONU

4 Editörden

6 Ayın Tarihi

10 Basında Bu Ay

12 Karakutu
Kansu Şarman

14 Tartışma:
On soruda II. Bayezid dönemi
Erhan Afyoncu

20 Pompei'nin son günü
Mine Haksal

26 'Cihan Pehlivanı' Koca Yusuf
Cihangir Gözükızıl

32 Kapadokya'nın Sinasos Kasabası
Buket Coşkuner

38 Mübadele'nin ardından 80 yıl sonra Krifçe'de buluşma
İskender Özsoy

56 Çanakkale'deki kitabeler arasında
Eser Tutel

64 Hemingway, biraz da İspanya'dır
M. Tanju Akad

70 Mustafa Kemal'in bakışıyla 'Garp Cephesi' filmi
Ali Özuyar

74 Bilinmeyen yönleriyle Elvis Presley
Menderes Karaküçük

80 Türkiye'de eğitim:
Necdet Sakaoğlu anlatıyor
Kansu Şarman

86 Araştırmacı Kevork Pamukciyan
Feza Kürkçüoğlu

90 Sporun da müzesi olacak!
İskender Özsoy

93 İnternet
Taner Güdükoğlu

94 Kırk Ambar
Feza Kürkçüoğlu

96 Ajanda
Devrim Çakır

100 Televizyon:
Belgeseller ve tarihî filmler
Olkan Özyurt

104 Bulmaca
Sedat Yaşayan

106 Ayın Fotoğrafı

OSMANLI

42 Son sadrazam Tevfik Paşa
Osmanlı'nın son sadrazamı Tevfik Paşa, saltanatın mezar taşını taşırken, Cumhuriyet'in temeline de katkıda bulunmasını bilmiş bir vatanseverdir.
Orhan Kologlu

popüler tarih

Yıl: 4 Sayı: 2003/36 Ağustos 2003
Her ayın başında yayımlanır

DÜNYA YAYINCILIK A.Ş. adına
İmtiyaz Sahibi
DİDEM DEMİRKENT ERSİNAN

Genel Yönetmen
OSMAN S. AROLAT

Yazı İşleri Müdürü
LÜTFÜ TINÇ

Editör
DEVRİM ÇAKIR

Görsel Yönetmen
MURAT BEŞİKTAŞ

Reklam Müdürü
AYŞE BIYIKLI TUNCA

Danışma Kurulu
ERHAN AFYONCU • FAHRİ ARAL
ÜMİT BAYAZOĞLU • YÜCEL DEMİREL
IŞIN DEMİRKENT • EDHEM ELDEM
VAHDETTİN ENGİN • ALPAY KABACALI
HAYDAR KAZGAN • ÖMER KOÇ
ORHAN KOLOĞLU • MURAT KORALTÜRK
CÜNEYT KORYÜREK • İLBER ORTAYLI
SAMİ ÖNAL • NECDET SAKAOĞLU
METİN SÖZEN • ESER TUTEL

Bu sayıya fotoğraflarıyla katkıda bulunanlar
ŞEMSİ GÜNER, ARLET İNCİDÜZEN,
BİROL MALÇOK, ENGİN ÖZENÇ,
VURAL YAZICIOĞLU

Abone ve Dağıtım Müdürü
HÜLYA KOÇ

Tanıtım ve Halkla İlişkiler Müdürü
NİLAY ŞAHİNOĞLU DOYURAN

© DÜNYA YAYINCILIK A.Ş.

"GLOBUS" DÜNYA BASINEVİ
100. Yıl Mahallesi 34440 Bağcılar - İstanbul
Tel: 0.212. 440 24 24
Yazı İşleri: 0.212. 440 22 77 - 78
Reklam: 0.212. 440 20 64
Abone: 0.212. 440 21 47 - 48 - 49
Fax: 0.212. 440 23 69
e-mail: populer.tarih@dunya.com
Ücretsiz danışma hattı
0.800 219 20 24 • 0.800 219 20 25

merakediyorum@googlegroups.com

1 AĞUSTOS: Berlin Olimpiyatları, Hitler'in de katıldığı seremoniyle açıldı. Amerikalı siyahî atlet Jesse Owens, oyunlarda tüm rekorları alt üst ederek dört altın madalya kazandı (1936).

2 AĞUSTOS: Savaş sonrası Avrupa'sına yön vermek için Postdam'da bir araya gelen Truman, Churchill ve Stalin, görüşmelerini tamamladılar. Konferansta, Almanya; Amerikan, İngiliz, Fransız ve Sovyet komutanlarınca yönetilecek dört ayrı işgal bölgesine ayrıldı (1945).

4 AĞUSTOS: İtalya'da ilk defa bir sosyalist, Sosyalist Parti Genel Sekreteri Bettino Craxi, başbakanlık görevine getirildi. Craxi Hükümeti, Hıristiyan Demokrat, Sosyalist, Sosyal Demokrat, Liberal ve Cumhuriyetçi partilerden oluşan bir koalisyon şeklinde oluştu (1983).

5 AĞUSTOS: Ali Özgentürk'ün yönettiği 'Hazal' adlı film, Paris'te düzenlenen 'Prades Film Festivali'nde 'En İyi Film' ödülünü aldı. 'Hazal' aynı yıl, İspanya, Hollanda ve Almanya'da düzenlenen festivallerde de aynı dalda ödüle layık görüldü (1980).

6 AĞUSTOS: İlk elektrikli trafik lambası, ABD'de Ohio Cleveland kentinde hizmete girdi. Amerikan Traffic Signal Co. adlı şirket tarafından üretilen 5 metre yüksekliğindeki lamba, Euclid Bulvarı ile 105. Cadde'nin birleştiği köşeye dikildi (1914).

7 AĞUSTOS: ASALA terör örgütü, ilk kez Türkiye'de bir eylem gerçekleştirdi. Ankara Esenboğa Havaalanı'nında düzenlenen silahlı baskında 8 kişi öldü, 72 kişi de yaralandı. Ermeni asıllı Artin Penik, 10 Ağustos'ta örgütü protesto için Taksim Meydanı'nda kendini yaktı (1982).

8 AĞUSTOS: Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Richard M. Nixon, 'Watergate' skandalının yarattığı kamuoyu baskısına dayanamayarak istifa etti. Nixon, istifa eden ilk ABD başkanı olurken, başkanlık görevini yardımcısı Gerald Ford devraldı (1974).

9 AĞUSTOS: Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında, 'Balkan Paktı' adlı ittifak kuruldu. Amacı, Sovyetler Birliği ve müttefiklerinden gelecek bir saldırıya karşı koymak olan pakt, 1955'teki Türk-Yunan gerginliği nedeniyle, kağıt üzerinde kalmış bir antlaşma haline gelecekti (1954).

11 AĞUSTOS: Ürdün Meclisi, şizofrenisi nedeniyle tahtta kalması sakıncalı görülen Kral Tallal'ın yerine, oğlu Veliaht Prens Hüseyin'i kral seçti. Veliaht Hüseyin, İngiltere'de, Harrow'daki Sandhurst Askeri Akademisi'nde okuyordu (1952).

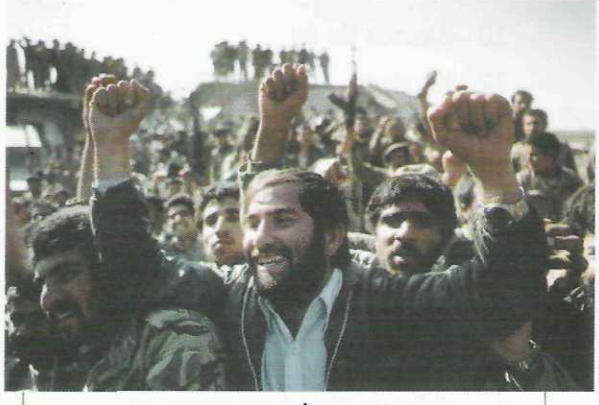
13 AĞUSTOS: Doğu Almanya yönetimi, Batı'ya kaçışları önlemek için, Berlin sınırını dikenli tellerle kapattı. 20 Ağustos'ta bu tellerin yerine, beton bir duvar örülmeye başlandı (1961).

14 AĞUSTOS: Hindistan'daki Müslüman Birliği lideri Muhammed Ali Cinnah ve Kongre Partisi lideri Pandit Nehru'nun, paylaşım planını kabul etmesinin ardından ülke ikiye ayrıldı ve bağımsız Pakistan devleti kuruldu (1947).

Türkiye'de, üretilen 'Renault 12' marka otomobiller, 15 Ağustos'ta satışa sunuldu. Bu yeni aracın tanıtım kampanyasında ünlü bir isim de yer alıyordu; 'Hafif Batı Müziği' sanatçısı Hümeyra... (1971).

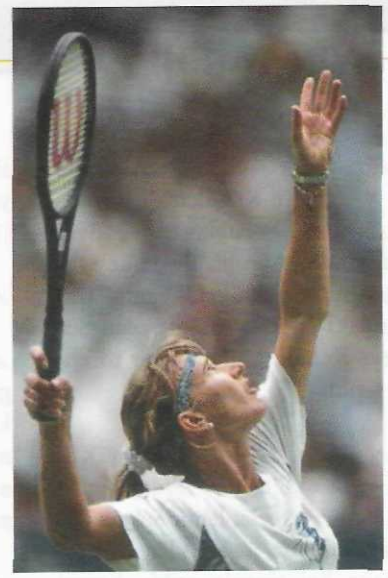

İran ve Irak arasında sekiz yıldır devam eden savaşta, 20 Ağustos'ta ateşkes yürürlüğe girdi. Tahran, ateşkesi sessizlikle karşılarken; Bağdat'ta tam bir bayram havası esti, 101 pare top atışıyla silahların susması selamlandı (1988).

'Taksim Gazinosu', 4 Ağustos'ta açıldı. İstanbul Belediyesi tarafından, halka ucuz eğlence sağlamak amacıyla kurulan ve yıllarca pek çok baloya ev sahipliği yapan gazinonun yerinde, şimdilerde Ceylan Intercontinental oteli bulunuyor (1940).

Steffi Graf, 17 Ağustos'ta, Dünya Tenis Birliği Kadınlar Sıralaması'nda, Martina Navratilova'yı geride bırakarak birinciliğe yerleşti. Graf, bu başarıyı kazandığında henüz 18 yaşındaydı ve 1987'de, içinde 'Fransa Açık'ın da bulunduğu 8 turnuva kazanmıştı (1987).

Balkan Festivali, 29 Ağustos'ta İstanbul'da başladı. Balkan ülkelerinden gelen folklor ekiplerinin gösteriler sunduğu festivalde, Atatürk, 2-3 Eylül gecesi, Romen halk oyunları ekibi ve Türk zeybek ekibiyle oyunlar oynadı (Türk ekibi, Başbakan İnönü ile birlikte...) (1936).

Araba vapurunda sırayı bozduğu için trafik polisi Abidin Tataş'la tartışan ve mahkemeye verilen Zeki Müren'in davası, 25 Ağustos'ta sona erdi. Müren, 1 ay hapis ve 1.000 lira tazminat ödemeye mahkûm edildi; mahkeme cezayı erteledi (1956).

II. Abdülhamid, 17 Ağustos'ta, sıvı yakıtlı çağdaş taşıtların ithaline izin verdi. Abdülhamid, İstanbul'un elektrikle aydınlatılmasına ve şehirde elektrikli tramvay çalıştırılmasına da izin vermemişti (1907).

Hindistan'ın son genel valisi olan Lord Luis Mountbatten, 29 Ağustos'ta, İrlanda açıklarında demirli bulunan yatına IRA (İrlanda Cumhuriyet Ordusu) militanları tarafından yerleştirilen bombanın patlamasıyla hayatını kaybetti (1979).

merakediyorum@googlegroups.com

15 AĞUSTOS: Akdeniz ve Kızıldeniz'i birbirine bağlayan ve aynı zamanda, Avrupa ile Hint Okyanusu ve Büyük Okyanus arasındaki en kısa mesafe olan Süveyş Kanalı, görkemli bir törenle açıldı (1869).

16 AĞUSTOS: Papa XII. Pius'un verdiği imtiyazla, İzmir Selçuk Panayakapu'da inşa edilen Meryemana Evi törenle açıldı. Kutsal Meryem'in son günlerini yaşadığı yerlerden biri olarak kabul edilen Bülbül Dağı'ndaki Meryem Ana Evi'nde yapılan törenle, Hıristiyanlar hacı oldu (1953).

18 AĞUSTOS: Moğol İmparatorluğu'nun kurucusu Cengiz Han Tibet'te, Ningxia kentinde öldü. Cengiz Han, Washington Post gazetesinin düzenlediği ankette 'Bin Yılın Adamı' seçildi (1227).

19 AĞUSTOS: Tevfik Fikret'in 'Aşiyan' (Kuş Yuvası) adını verdiği Rumelihisarı'ndaki evi, müze olarak düzenlenerek, şairin 30. ölüm yıldönümünde halka açıldı. 'Edebiyat-ı Cedide', 'Hamit' ve 'Fikret' salonları da 1946'da düzenlenerek müzeye eklendi (1945).

20 AĞUSTOS: Çekoslovakya, SSCB ve Varşova Paktı ülkeleri tarafından işgal edildi. Aleksandr Dubçek ve diğer liberalleşme yanlısı komünist liderler tutuklandı. Sovyet tankları, Prag sokaklarında halkın direnişiyle karşılaştı (1968).

21 AĞUSTOS: Dünyanın en tanınmış tablolarından biri olan Leonardo da Vinci'nin şaheseri 'Mona Lisa' Louvre Müzesi'nden çalındı. Tablo, ancak iki yıl sonra Floransa'da bulundu (1911).

22 AĞUSTOS: Kıbrıs'ta Rum kuvvetlerinin eline geçen 13 Türk gazeteciden on biri, serbest bırakıldı. Adem Yavuz ve Ergin Konuksever'in hastanede olduğu açıklanırken, Yavuz'un öldüğü anlaşıldı (1974).

24 AĞUSTOS: SSCB Devlet Başkanı Gorbaçov, Komünist Partisi'nin feshedilmesini istedi ve parti genel sekreterliğinden istifa etti. Aynı gün, Estonya, Letonya ve Ukrayna bağımsızlığını ilan etti. Sovyetler Birliği'nin dağılma süreci başladı (1991).

27 AĞUSTOS: Mustafa Kemal Paşa, sivil elbisesi ve 'Panama şapkası' ile İnebolu Türkocağı'nda ünlü 'şapka nutkunu' söyledi. 'Kıyafet devrimi' ve 'şapka' giyilmesine ilişkin kanun da 28 Kasım'da yürürlüğe girdi (1925).

30 AĞUSTOS: Türkiye İş Bankası, ilk işlemini yaparak faaliyetlerine başladı. İmar ve İskan Bakanlığı'ndaki görevinden ayrılan Mahmut Celâl Bey (Bayar), bankanın genel müdürlüğüne getirildi. İş Bankası'nın kuruluş sermayesi, 1 milyon liraydı (1924).

31 AĞUSTOS: Galler Prensi ve İngiliz Veliahdı Prens Charles'ın eski eşi Prenses Diana, Paris'te geçirdiği trafik kazasında sevgilisi Dodi El Fayed'le birlikte yaşamını yitirdi. 1961 doğumlu Diana Spencer, Prens Charles'la evlendikten sonra dünya medyasının ilgi odağı olmuştu (1997).

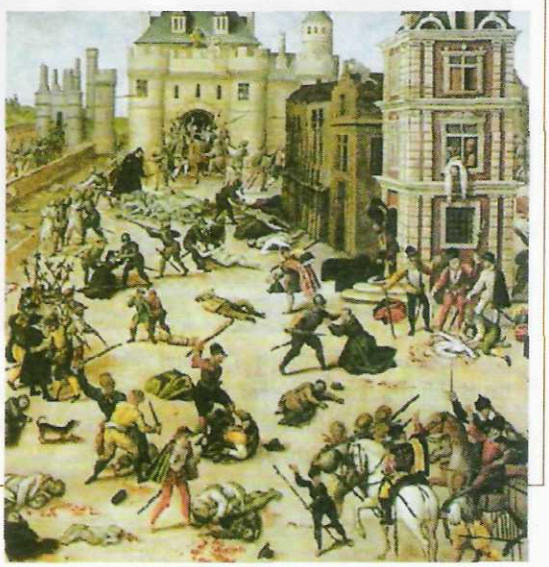

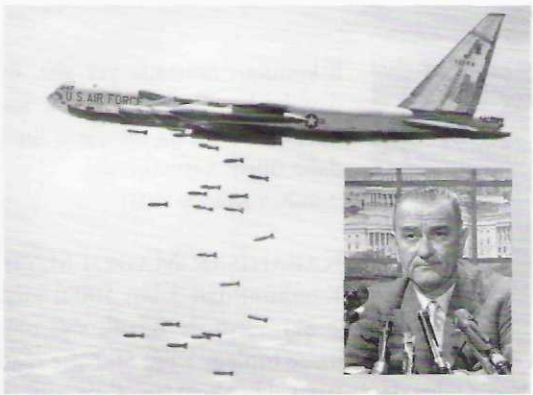
Woodstock Müzik ve Sanat Festivali'nin ilki, 15 Ağustos'ta başladı. Ravi Şankar, Jimi Hendrix, Janis Joplin gibi birçok rock yıldızını bir araya getiren festival; dönemin en görkemli 'karşı kültür' etkinliği olarak bir simge haline geldi (1969).

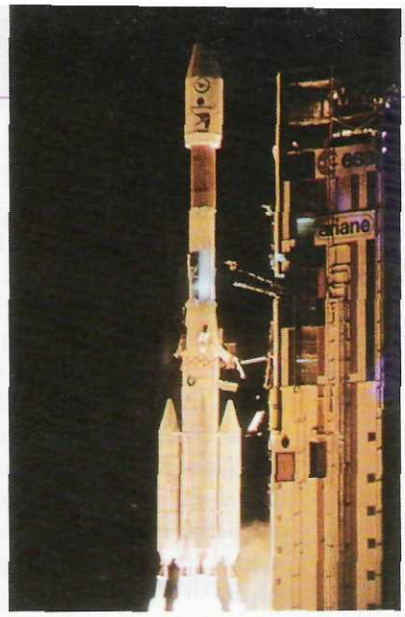

IX. Charles, Paris'te, St. Barthélemy Günü'nde, 24 Ağustos'ta, Protestanları hedef alan katliamın emrini verdi. Tarihe, 'St. Barthélemy Katliamı' olarak geçen katliamda; tarihçilerin tahminlerine göre yaklaşık 50 bin Protestan yaşamını yitirdi (1572).

ABD Başkanı Johnson, Kuzey Vietnam botlarının, bir Amerikan destroyerine ateş açtığı iddiasıyla, ABD uçaklarına Kuzey Vietnam'ı bombalama emri verdi. 7 Ağustos'ta, Amerikan Kongresi, Başkan'a Vietnam'a asker yollama yetkisi verdi (1964).

Türkiye'nin ilk uydusu Türksat 1B, 10 Ağustos'ta, Fransız Guyanası'ndaki Kourou Üssü'nden uzaya fırlatıldı. Arianne IV roketiyle saat 02.07'de gönderilen Türksat 1B, 25 dakika sonra geçici yörüngesine oturdu. Böylece Türkiye, uzayda uydusu olan 18 ülke arasına girdi (1994).

İlk transistörlü radyolar, 26 Ağustos'ta piyasaya sürüldü. 0 yıllarda, orta sınıfın neredeyse tek eğlencesi, dünyaya açılan penceresi, radyoydu. 1927'de sadece 7 olan radyo alıcısı sayısı, 1950'lerde 300 bini aşmıştı. Transistörlü radyolarla, radyo elektriksiz köylere ve mezralara kadar gitti (1957).

Sabiha Gökçen'e, Eskişehir Hava Mektebi'nde, 30 Ağustos'ta 'tayyareci diploması' verildi. Aynı yıl, askeri tatbikatlarda da başarılı uçuşlar yapan Gökçen; kalp rahatsızlığı nedeniyle 2001'de yaşama veda edecekti (1937).

Venedik Film Festivali'nin ilki, 6 Ağustos'ta başladı. Nikolai Ekk 'En İyi Yönetmen'; Fredric March *(sağda)* 'En İyi Erkek Oyuncu' ve Helen Hayes *(solda)* 'En İyi Kadın Oyuncu' seçildi. Sonradan, yenilikçi ve yaratıcı filmlere daha çok ilgi gösteren festival, sinema dünyasında kendine özgü bir yer edindi (1932).

Milli Piyango İdaresi, 7 Ağustos'ta 'kazı-kazan' adlı şans oyununun kuponlarını piyasaya çıkardı. 'Ucuz ve eğlenceli bir oyun' olarak görülen ve halkın büyük ilgisini kazanan 'kazı-kazan', çevre kirliliği yarattığı gerekçesiyle, bazı belediyelerce yasaklandı (1989).

merakediyorum@googlegroups.com

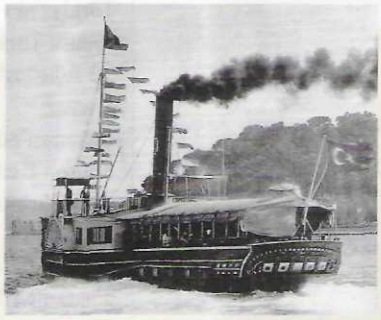
100 YIL ÖNCE

Harman makineleri

Harman makinelerinin çiftçilere sağladığı fayda ve kolaylıklar anlaşıldıktan sonra hükümetçe vilayetlerin her tarafındaki köy ve kasabalara bu makinelerden gönderilmiş idi. Halbuki harman makinelerinin fiyatı yüksek, kullanılması da zor olduğundan çiftçiler tek tek bu makineden faydalanamamaktadırlar. Bu sebeple, makinelerden çiftçilerin kira usulü ile faydalanmasına yönelik bir sistem geliştirilmiştir.

(Sabah, 26 Ağustos 1903)

Şirket-i Hayriye

Kurulduğu günden beri faaliyetlerinde intizamı muhafaza ederek mükemmel bir mertebeye erişmiş olan Şirket-i Hayriye'nin gelirleri günden güne artmaktadır. İmtiyaz müddetinin yeniden uzatılmasına karar verilen şirket, her türlü fedakârlığı yaparak yeni vapurlar sipariş vermiştir.

(Sabah, 7 Ağustos 1903)

İflaslar devam ediyor

İflaslardan gerek ahalimizin, gerekse ticaretimizin ne kadar zarar gördüğünü beyana ihtiyaç yoktur. Bu meseleler ticaret aleminin en önemli konuları arasında yer alır. Bundan başka iflasların büyük kısmı hilelidir ve bu da meseleye bir kat daha önem katmaktadır.

(Sabah, 5 Ağustos 1903)

Karahisar Maden Suyu

Karahisar'dan 3 bin 500'ü küçük, 2 bin adedi de büyük şişe olmak üzere toplam 5 bin 500 şişe maden suyu Haydarpaşa şimendiferiyle gelip Kasapyan Efendi'nin Bahçekapısı'ndaki eczahanesinde satışa sunulmuştur. Maden suyunun küçük şişeleri yetmiş paraya, büyük şişeleri ise üç kuruşa satılmaktadır.

(Sabah, 4 Ağustos 1903)

75 YIL ÖNCE

Yaz modası

Avrupa'da artık elbise ve manto birbirinin ayrılmaz parçası olmuştur. Manto elbisenin kumaşından olmasa da hiç olmasa aynı renklerden olması icap ediyor. Bu sene kürklü yaz mantoları ve sarma başlıklar çok moda. Sıcak olmasına rağmen mantoya kürk takılıyor. Çünkü zarafet ve moda böyle bir ahengi icap ettiriyor.

(Cumhuriyet, 3 Ağustos 1928)

Amsterdam Olimpiyatları

Olimpiyatlarda Türk sporcuları bayrağımızla resmi geçit yaptı. Sporcu grupları alfabetik sıra ile dizilmişlerdi. Fakat en öne, eski olimpiyatlarla münasebetlerinden dolayı, ortalarda yer alması gereken Yunanlılar konulmuştu. Halbuki bu durum mevcut nizamnameye aykırıdır. Bu önde gitmek keyfiyeti, yakından tanıdığımız yeni Yunanlılara, bilinmez ki ne şeref kazandırır.

(Cumhuriyet, 5 Ağustos 1928)

Bunaltıcı sıcaklar

İstanbul dün, bu yılın en sıcak gününü geçirmiştir. Gölgede 35, güneşte 60 dereceyi bulan sıcaklık etrafı kasıp kavurmuştur. İşlerinin başından ayrılamadıkları için şehir dahilinde çalışmaya mecbur olanlar, bunaltıcı sıcak altında buram buram terlemişlerdir.

(Cumhuriyet, 7 Ağustos 1928)

Cumhuriyet Abidesi

Taksim Cumhuriyet abidesinin resmi açılışı dün çok parlak bir surette yapıldı. On binlerce halk zaferimizi temsil eden bu muhteşem esere doya doya baktılar. Saat tam 18'de, abideyi tamamen kapayan örtünün ipini kesen Kâzım Paşa açılışı gerçekleştirmiş oldu.

(Cumhuriyet, 9 Ağustos 1928)

50 YIL ÖNCE

ETEKLER KISALACAK MI?

Ünlü Fransız modacı Christian Dior'un *(üstte)* yarattığı kadın eteklerini kısaltma modası, Türk modacılarını ikiye böldü. Bazı modacılar, 'Bütün dünya gibi biz de modayı uygulayacağız' derken; bazıları da bu akıma karşı çıkarak, zaten geçici bir şey olduğunu iddia ettiler.

(15 Ağustos 1953)

KARIŞIK YAĞLAR

Zeytinyağına ayçiçek yağı karıştırıldığı tespit edildi. Son aylarda Trakya illerinden çok miktarda çiçek yağının bu maksatla zeytinyağı üretim bölgelerine gönderildiği anlaşıldı.

(28 Ağustos 1953)

NECİP FAZIL MAHKEMEDE

Vatan gazetesi sahibi ve başyazarı Ahmet Emin Yalman'ın, 22 Kasım 1952'de Malatya'da uğradığı silahlı saldırıyla ilgili davada hakim karşısına çıkan Necip Fazıl Kısakürek, "Mesnetsiz, delilsiz iddialar karşısındayım. Ben kanuna bağlı biri olarak İslam'ın müdafiiyim" dedi.

(3 Ağustos 1953)

ŞAH RIZA PEHLEVÎ DÖNDÜ

Ülkesini terk ederek ailesiyle birlikte İtalya'ya giden İran Şahı Rıza Pehlevî, Başbakan Musaddık'ı düşüren askeri darbeden sonra, muazzam bir karşılama töreniyle ülkesine döndü. Şah ve ailesi, havaalanında, darbeye önderlik eden General Zahidi tarafından karşılandı.

(2 Ağustos 1953)

NECMETTİN SADAK ÖLDÜ

1918'de kurduğu Akşam gazetesindeki Kurtuluş Savaşı'nı destekleyen yazılarıyla tanınan gazeteci ve siyaset adamı Necmettin Sadak, 63 yaşında New York'ta öldü. Sadak, 1927-50 yılları arasında, Sivas Milletvekili olarak TBMM'de bulunmuştu.

(3 Ağustos 1953)

25 YIL ÖNCE

SÜREKLİ DEVALÜASYON

Dünya Bankası, IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde, sanayileşmenin ertelenmesini ve ihracatın geliştirilmesi için sürekli devalüasyonlara başvurulmasını önerdi. Ayrıca Türkiye'nin en ağır ekonomik bunalımını yaşadığını belirterek, ekonomideki bozukluğun sosyal dengesizliklere yol açtığı vurgulandı.

(21 Ağustos 1978)

TÜRKEŞ'E SORUŞTURMA

Ankara Cumhuriyet Savcılığı, MHP Genel Başkanı Alpaslan Türkeş hakkında, basın toplantısında yaptığı konuşmada, 'Devletin emniyet ve muhafaza kuvvetlerini tahkir ve tezyif' ettiği gerekçesiyle soruşturma açtı.

(21 Ağustos 1978)

TÜRKİYE VE ORTADOĞU

İngiliz 'The Economist' dergisinde yayımlanan bir yazıda, 'Türkiye Ortadoğu'nun manavı, kasabı, sütçüsü olursa hem kendisi için hem bölge için daha yararlı olur' denildi. Yazı büyük tepki yarattı.

(26 Ağustos 1978)

KİRA ARTIŞLARI

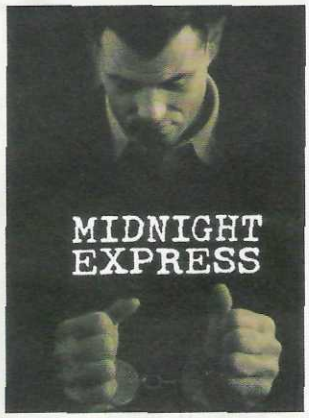
Başbakan Bülent Ecevit, "Büyük kentlerde kiraların hiçbir dar ve orta gelirli yurttaşın katlanamayacağı bir düzeye eriştiğini" belirtti ve son yıllarda ortaya çıkan konut sorununun çözümlenmesi için hükümetçe çözüm yolları arandığını söyledi.

(17 Ağustos 1978)

'GECE YARISI EKSPRESİ

Billy Hayes adlı Amerikalı yazarın kaleme aldığı 'Gece Yarısı Ekspresi' adlı kitabın filme çekilmesi, Türkiye için sorun oldu. Hükümet, Türkiye hapishanelerindeki yaşamı abartılı olarak kötüleyen bu filmin oynatılmasını engellemek için İngiltere hükümeti nezdinde girişimde bulundu.

(27 Ağustos 1978)

merakediyorum@googlegroups.com

Rusya'daki Türk esirlerin serüveni

Evlerine 1,5 yılda döndüler

Önce Yunanistan tarafından durdurulan ve aylarca Pire Limanı'nda bekletilen, ardından da bir İtalyan adasındaki esir kampında yokluk içinde kalan Türk askerleri, anavatana aylar sonra varabildiler.

KANSU ŞARMAN

Birinci Dünya Savaşı'nda, Sarıkamış Harekâtı ve sonrasında Doğu bölgesinde süren savaşlarda, yaklaşık 40 bin Türk askeri Ruslara esir düşmüştü. Bu esirler, önce Hazar Denizi'nde bulunan Nargin Adası'na, oradan da Sibirya'ya kadar uzanan büyük bir alan içinde kurulmuş esir kamplarına dağıtıldılar. Türk askerlerinin kaldığı esir kamplarından biri de Doğu sınırındaki Vladivostok'taydı.

Osmanlı hükümeti ile Japon yönetimi, savaş sonrasında, bölgedeki Türk esirlerin Japon gemileriyle anavatanlarına getirilmesi konusuda anlaştı. Ancak esirlerin getirilmesi için gereken para, Japon Vapur Şirketi Katsuva'ya, İngilizlerin müdahalesi yüzünden ancak 1920 yılında ulaştırılabildi.

Paranın gönderilmesinin ardından, 1921 Şubat'ında, Japonya Heyimeymoro adlı şilebi Vladivostok limanına gönderdi. Vapura 1018 Türk

Rusya'nın Sibirya bölgesinde esir düşen Türk askerleri (üstte). Türk askerleri Sarıkamış'ta (sağda). Asinara Adası'ndaki esir kampı, II. Dünya Savaşı günlerinde de İngiliz askerlerini ağırladı (en sağda).

esiri bindi. 6 bin tonluk gemi, 23 Şubat 1921 günü, Türk bayrağı çekilerek İstanbul'a doğru hareket etti.

Süveyş Kanalı'ndan geçen gemi, 3 Nisan 1921 günü Akdeniz'e girdi. Gemideki Türkler artık anavatana yaklaştıklarını biliyorlardı. Ancak, gemi Ege Denizi'ne girip Midilli Adası önlerine geldiğinde, Yunan Yerakis torpidosu tarafından durduruldu.

Gemideki Türklerin, Anadolu'daki savaşla ilgileri olmamasına rağmen Yunanlılar, Türk askerlerinin yurda dönüşlerini engelledi. Gemiye binen Yunan subayları, Türk esirlerin kendilerine teslim edilmesini istediler. Ancak, Japon kaptan Yarbay Çomora'nın, Japon Hükümeti'nden yolcuların hepsini İstanbul'a götürme emri aldığını ve hiçbirini teslim etmeyeceğini bildirmesi üzerine, Heyimeymoro gemisi yolcuları savaş esiri sayıldı ve aynı vapurla Pire Limanı'na sevk edildi.

Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti, olayı protesto ederek Uluslararası Kızılhaç Komitesi'ne bildirdiyse de, Yunanistan devletler hukukunu gerekçe göstererek gemiyi serbest bırakmadı. Aynı günlerde Yunanistan Hükümeti, gazetelerinde, 'bir gemi dolusu Türk askerini esir aldık' propagandası yapıyordu.

Geminin Japon komutanının fedakar tutumu ve Japon elçiliğinin ısrarı sayesinde, Yunanlılar amaçlarına ulaşamadı. Ağustos ayında, Uluslararası Kızılhaç Komitesi aracılığıyla, aralarında sağlık memuru, hasta, kadın ve çocukların bulunduğu 396 kişinin tahliyesi kabul edildi; bu kişiler İstanbul'a getirildiler.

Diğer 608 yolcu, Ekim ayına kadar yani toplam 6 ay, Pire Limanı'nda açlık ve yoklukla boğuştu. Durumun Milletler Cemiyeti'ne aksetmesi üzerine, Türk askerlerin İtalya'da, Sardunya Adası'nın kuzeyindeki Asinara Adası'na çıkarılmalarına karar verildi. I. Dünya Savaşı sırasında Avusturya-Macaristan esirlerinin sevk edildiği bu adaya çıkarılan Türk askerleri, 1922 Haziran'ına kadar burada yaşamak zorunda kaldılar.

Esirlerin bir kısmı kötü yaşam şartları nedeniyle hayatını kaybetti. Tahsis edilen iaşe bedellerinin gecikmesi, Türk askerlerinin durumunu daha da güçleştirdi. Milletler Cemiyeti, Kızılay ve Roma Murahhası Galip Kemali Bey'in ısrarlı girişimleri, Mayıs 1922'de sonuç verdi. Ve 1 Haziran 1922'de, Ümit Vapuru, 494 er ve 56 Türk subayını İstanbul'a getirdi. ■

FOTOĞRAF: PROF. MESUT ÇAPA ARŞİVİ

Sibirya bölgesinde bir esir kampında, Türk ve Alman esirler, Rus subaylarla birlikte (en üstte). **Birinci Dünya Savaşı sırasında, esir düşen Türk askerlerini görüntüleyen ve Kızılay yararına satılan kartpostallardan biri** (üstte). **Galip Kemali Bey'in Asinara'daki esirlerin tahliyesi hakkındaki yazısı** (sol üstte). **Türk esirleri Ümit Vapuru'nun güvertesinde** (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

On soruda II. Bayezid dönemi

'Fatih' ve 'Yavuz' gibi iki büyük fütuhatçının arasında kalan Sultan II. Bayezid'in hükümdarlık döneminde, daha önce fethedilen yerlerde Osmanlı düzeni oturtulmuş, devlet teşkilatı ve askerî yapı geliştirilmiştir.

ERHAN AFYONCU

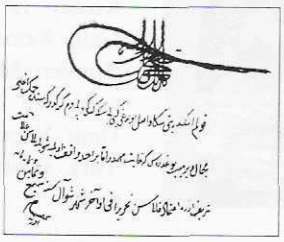
1. Şehzade Bayezid'i babası neden uyardı?
2. II. Bayezid nasıl tahta çıktı?
3. Cem Sultan ile nasıl mücadele etti?
4. Fatih dönemine karşı nasıl bir tepki oluştu?
5. Bayezid döneminde Balkanlar'da neler oldu?
6. Venedik ile ilişkiler nasıl gelişti?
7. Safevi tehlikesine karşı nasıl önlem alındı?
8. Türk denizciliği nasıl gelişti?
9. II. Bayezid oğullarını öldürdü mü?
10. Yavuz, babasını tahttan nasıl indirdi?

1 Şehzade Bayezid'i babası neden uyardı?

Fatih'in en büyük oğlu Bayezid, Amasya Sancakbeyi iken, yakın çevresindeki Hızır Paşazade Mahmut ve Müeyyedzade Abdurrahman'ın etkisiyle, eğlence meclislerine ve afyona alışmıştı. Bu yüzden Şehzade Bayezid, babasından sert tepki görmüştü.

Olayı öğrenen Fatih, şehzadenin lalası Fenarizade Ahmet'e 1479'da bir ferman göndererek, bu duruma niçin engel olmadığını sordu. II. Mehmed fermanında lalaya, şehzadeden sorumlu bulunduğunu ve cezasının da idam olacağını söylüyordu. Ancak lala, gerek kendisinin gerekse de ailesinin hizmetleri nedeniyle, affedildi ve kendisine, şehzadeyi bu durumdan kurtarması emredildi. Şehzade de babasına bir mektup yazarak kullandığı afyonu zayıflamak amacıyla aldığını, ancak artık vazgeçtiğini belirterek af diledi.

Silsilenâme'den bir minyatür: Sultan II. Bayezid avlanıyor (sağ üstte). **II. Bayezid'in İskender Paşa'ya yazdığı mektup** (sağda).

Babasının sert uyarısı üzerine bu alışkanlıklarından vazgeçen Şehzade Bayezid, bu kez, başka bir hayatın içine girerek sofu oldu. Osmanlı tarihinde de 'Veli Bayezid' diye anılır oldu.

2 II. Bayezid nasıl tahta çıktı?

Fatih'in ölümünden sonra devlet adamları tahta kimin geçeceği konusunda ikiye bölünmüşlerdi. Veziriazam Karamanî Mehmed Paşa, Şehzade Cem'in tahta geçmesini arzu ediyordu. Bu yüzden veziriazam Amasya'da bulunan Şehzade Bayezid'e kapıcıbaşılardan Keklik Mustafa'yı, Cem'e de gizlice başka bir haberciyi göndermişti. Ancak Fatih'in ölümünün duyulması üzerine, asker ayaklanarak hükümdarın doktorunu ve sadrazamı öldürüp, evlerini yağmaladı.

Cem Sultan'ın merkezdeki tek destekçisinin ölmesi, olayların onun aleyhine gelişmesine neden oldu. Şehzade Bayezid taraftarları, o gelene kadar vekaleten tahta İstanbul'da bulunan oğlu Şehzade Korkud'u çıkardılar. Cem'e giden ulak da, yolda, Anadolu Beylerbeyi Sinan Paşa tarafından yakalanarak öldürüldü.

Ulağın öldürülmesi, bulunduğu yer itibarıyla İstanbul'a daha yakın olan Cem Sultan'ın babasının ölümünü haber alıp bir an önce başkente gelmesine engel oldu. Şehzade Bayezid'e gönderilen haberci ise 8 gün sonra Amasya'ya varmıştı. Babasının ölüm haberini alan Bayezid ertesi gün yola çıktı ve 9 gün sonra İstanbul'a ulaştı.

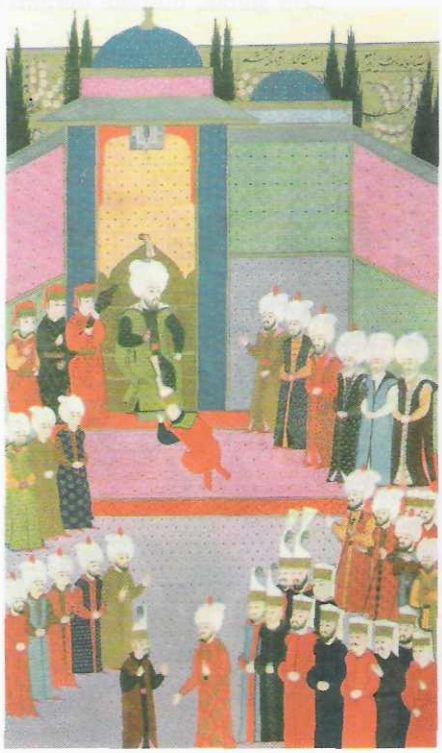
3 Cem Sultan ile nasıl mücadele etti?

Fatih'in veliahdının Cem Sultan olduğu yönünde bazı rivayetler vardır. Ancak Türk devlet geleneğinde, veliahtlık kurumu yoktur. Fatih de sağlığında bir veliaht seçmemiştir. Cem Sultan'ın Fatih'in veliahdı olduğu yönündeki bilgiler, modern dönem tarihçilerinin yorumlarıdır.

II. Bayezid'in padişah olması üzerine Cem Sultan, vakit geçirmeden harekete geçip Konya ve çevresinden asker toplamaya başladı. Bursa'ya yaklaştığında, ağabeyinin gönderdiği askerlerle karşılaştı ve onları mağlup etti. Bursa'ya girince, padişahlığını ilan edip, hutbeyi kendi adına okuttu ve para bastırdı.

Cem Sultan daha sonra ağabeyine bir heyet göndererek, Osmanlı ülkesini Anadolu ve Rumeli olarak ikiye bölmeyi teklif etti. Ancak II. Bayezid devletin bölünemeyeceğini söyleyerek bu teklifi reddetti.

Savaş kaçınılmaz olunca, iki tarafın kuvvetleri Yenişehir'de karşılaştılar. Padişahın kumandasındaki ordu Yenişehir'e vardığı gün, İtalya'dan dönen Otranto fatihi Gedik Ahmed Paşa da onlara katılmıştı. Savaş, sabahleyin başladı ve öğlene kadar devam etti. Astinoğlu'nun karşı

Sultan II. Bayezid'in, Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunan yağlıboya tablosu (solda). Cem Sultan (sol altta). Hünernâme'den II. Bayezid'in cülus töreni (altta). Pinturicchio'nun yapmış olduğu 'La disputa di S. Caterina' freskinin detayında, beyaz at üzerinde duran Cem Sultan (solda, en altta).

merakediyorum@googlegroups.com

Sultan Bayezid ile Cem'in Yenişehir muharebesini tasvir eden Batı kaynaklı bir desen (sağda). **Münif Fehim'in çizgileriyle Akıncılar** (en sağda). **Fatih Sultan Mehmed** (altta).

tarafa geçmesinin ardından, Cem'in ordusu iyice bozuldu ve şehzade kaçıp önce Konya'ya gitti sonra da Memluk Sultanlığı'na sığındı.

Cem, Mısır'daki durumu bir mektup yazarak padişaha bildirdiği zaman, II. Bayezid ona, "Saltanat davasından vazgeçerse, karşılığında kendisine yıllık 1 milyon akçe vereceği" yanıtını iletti. Ancak Cem Sultan, düştüğü duruma rağmen saltanat hırsından vazgeçmedi.

Karamanoğlu Kasım Bey'in çağrısı ile Anadolu'ya tekrar dönen Cem Sultan, mücadeleyi yine kaybetti ve Akdeniz'e çekildi; Anadolu'daki bazı eyaletlerin kendisine verilmesini istedi. Ancak Cem'in bu teklifini II. Bayezid, "Mülkün bölünemeyeceğini ve boşuna Müslüman kanının aktığını" söyleyerek reddetti.

Devlet topraklarının aile fertleri arasında bölünmesinin kabul edilmemesi, Osmanlı'nın Türk devlet geleneğinden uzaklaşarak, merkezî bir devlet yapısına gittiğini açıkça göstermektedir.

Cem, ağabeyine karşı yaptığı ikinci mücadeleyi de kaybettikten sonra, Rumeli'ye geçmek için Rodos Şövalyeleri'nin yardımını almayı tasarladı. Tahtı ele geçirme rüyalarıyla Rodos gemisine binmesiyle, ömrünün karanlık dönemi de başlıyordu...

Cem Sultan olayı, Osmanlı devletinin uzun süre Avrupa'ya karşı hareketsiz kalmasına neden olmuş ve şehzadenin hayatta olduğu yıllarda, II. Bayezid devamlı şüphe içerisinde yaşamıştı.

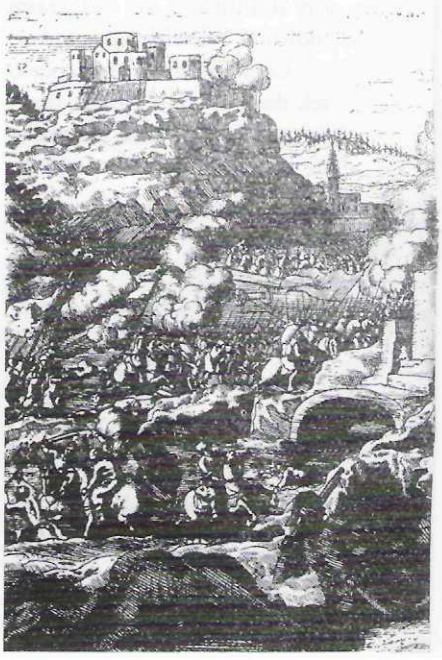
4 Fatih dönemine karşı nasıl bir tepki oluştu?

Tahta II. Bayezid geçtiğinde, Fatih dönemine karşı büyük bir tepki oluşmuştu. Fatih, ömrünün son yıllarında mülk ve vakıf toprakların önemli bir kısmını timar sistemine dahil etmişti. Bu siyaset yüzünden mağdur olanlar ise Amasya'da Şehzade Bayezid'in etrafına toplanmışlardı. Şehzade Bayezid, babasının vakıf ve mülklere ilişkin yeni düzenlemesini ağırdan almış, ayrıca İstanbul'a gönderilmesi istenen bir tüccarı da teslim etmemişti. Bu yüzden de babası ile arası bozulmuştu. Bayezid padişah olduktan sonra, babası zamanında devletleştirilmiş toprakları sahiplerine geri verdi.

5 Bayezid döneminde Balkanlar'da neler oldu?

Cem Sultan olayı ve Fatih dönemindeki bitip tükenmek bilmeyen fetih hareketleri nedeniyle, Bayezid döneminde, gaza faaliyetlerine bir süre ara verilmiştir. Bu yıllarda, daha ziyade akıncılar gönderilerek Dalmaçya ve Tuna kıyıları yağmalandı. 1483'te de Hersek

tam olarak Osmanlı hakimiyetine geçti.

Fatih döneminde Osmanlı hakimiyetine giren Kırım Hanlığı ile kara bağlantısı yoktu. Bunun sağlanması için, Boğdan'ın elinde bulunan Kili ve Akkerman'ın alınması gerekiyordu. Fatih döneminde buna teşebbüs edilmiş, ancak Stefan Çel Mare karşısında başarılı olunamamıştı.

Edirne'den yola çıkan Osmanlı ordusu, 1484 yılı yazında rahatlıkla Kuzeybatı Karadeniz'in iki önemli kilit noktasını, Kili ve Akkerman'ı fethetti. Bunun üzerine Stefan Çel Mare, Osmanlı hakimiyetini tanıdı. 1503'te yapılan antlaşma ile Macaristan ve Lehistan, Osmanlı fetihlerini tanıdılar ve bu iki voyvodalık, kesin olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun vasali oldu.

Venedik ile ilişkiler nasıl gelişti?

Cem Sultan olayını Osmanlı'ya karşı kullanan Venedik, 1482'de yapılan antlaşma ile Osmanlı'ya vergi vermeyi bırakmış ve ticarî imtiyazlarını artırmıştı. Ancak Mora ve Ege'de, iki devlet arasında çekişme vardı. Cem Sultan'ın ölümünden sonra Venedik baskı altına alındı. Venedik tüccarlarının Osmanlı ülkesinden tahıl alması yasaklandı. Bazı Venedik gemileri zapt edildi. Venedik'in Dalmaçya'daki topraklarına akınlar yapıldı.

Venedik bütün bunlara rağmen, Osmanlı'ya savaş açmadı; ancak Fransa ile bir antlaşma yapınca, Osmanlı bunu savaş nedeni kabul etti. 1494 yılı Temmuz ayının başlarında başlayan savaşta, Osmanlı donanması, kara birliklerinin desteğiyle, 28 Ağustos'ta İnebahtı'yı fethetti.

Mora'da daha önce fethedilemeyen Modon ve Koron alındı. Osmanlı kuvvetleri Hırvatistan ve Dalmaçya'ya girdiler. Milano ve Napoli gibi İtalya şehir devletleri, Osmanlı'dan aldıkları ticaret imtiyazları nedeniyle tarafsız kaldılar. Lehistan ve Boğdan'la yapılan antlaşmalarla da bu iki devletin de tarafsızlığı sağlandı.

Bu arada, Papa'nın çabalarıyla kurulan Haçlı donanması 1501'de Ege'ye geldi. Osmanlı, denizlerde yeterince kuvvetli olmadığı için, bu donanmayı engelleyemedi. Midilli düştü. Ekonomik açıdan iyice zor

1481'de, Fatih'in ölümünden sonra Osmanlı tahtına çıkan II. Bayezid döneminde, karalarda akıncıların ve denizlerde donanmanın harekâtta bulunduğu saha ve mevkiler.

İnebahtı Savaşı (solda). Sultan II. Bayezid döneminde Fransa Kralı olan XII. Louis (sol üstte).

merakediyorum@googlegroups.com

Venediklilerle yapılan bir deniz savaşı (sağda). **Sultan II. Bayezid'in cenazesi** (altta). **Yavuz Sultan Selim Han adına 1516'da bastırılan akçenin ön ve arka yüzü** (sağ altta). **II. Bayezid döneminde kullanılan kalyon sınıfından bir 'göke' gemisi** (sağda, en altta). **İstanbul'daki Bayezid Camii** (sağ sayfada, üstte). **II. Bayezid** (sağ sayfada, üstte). **Yavuz Sultan Selim ile kılıcı** (sağ sayfada, altta). **Yavuz, Mısır'ın fethinde** (sağ sayfada, altta).

duruma düşen Venedik'in barış istemesi üzerine, Lehistan'ın aracılığıyla, iki devlet arasında 1502'de antlaşma imzalandı.

II. Bayezid döneminde büyük fetihlerin yapılmaması bir olumsuzluk gibi görülür. Ancak Fatih'ten sonra fazla fütuhat yapılmaması, devletin sağlamlaşması açısından olumlu olmuştur. Bu dönemde daha önce fethedilen yerlerde Osmanlı düzeni oturtulmuş, Osmanlı devlet teşkilatı ve askerî yapı geliştirilmiştir.

7 Safevi tehlikesine karşı nasıl önlem alındı?

II. Bayezid'in hükümdarlığının son yıllarında, Anadolu'dan giden Türkmenlerin kurduğu Safevi devleti, Osmanlı için tehlike arz etmeye başlamıştı. Şah İsmail'in halifelerinin Anadolu'daki Türkmenler arasında yaptığı propaganda, İran'a büyük bir göçe neden olmuştu.

Şahın etkisi, Rumeli'ye doğru yayılıyordu. Hasta olan II. Bayezid bu tehlikeyi önleyebilme hususunda önemli bir adım atamadı. Tehlikenin farkına varan Trabzon Sancakbeyi Şehzade Selim, kendi başına Safevi topraklarına akın yaptı. Şah İsmail'in şikayeti üzerine de, babası tarafından azarlandı.

1511'in Nisan'ında büyük bir ayaklanma oldu. Temmuz'a kadar süren Şahkulu İsyanı sırasında, Antalya'dan Bursa'ya kadar olan bölge yakılıp yıkıldı. Osmanlı orduları · Türkmen ayaklanmacılar karşısında birkaç defa mağlup oldular. İsyan zorlukla ve bastırıldı. Veziriazam Ali Paşa da bu ayaklanmayı bastırırken şehit düştü.

8 Türk denizciliği nasıl gelişti?

II. Bayezid döneminin en önemli olaylarından biri de, Osmanlı denizciliğinin gelişmesidir. Fatih döneminde donanmada bazı gelişmeler olduysa da, Osmanlı denizciliği esas itibariyle oğlu zamanında teşekkül etmiştir. Akdeniz'in en büyük deniz gücü olan Venedik ile başa çıkabilmek için donanmanın geliştirilmesi gerekiyordu. Bayezid, ilk olarak Akdeniz'de faaliyet gösteren ve denizcilik sahasında tecrübeli olan Kemal Reis'i 1495'te Osmanlı İmparatorluğu'nun hizmetine aldı.

Kemal Reis, Osmanlı donanmasını yeniden teşkilatlandırdı. Akdeniz ve Afrika'da faaliyet gösteren birçok Türk denizcisini Osmanlı hizmetine aldı. Tersane sayısı çoğaltıldı.

Kalyon sınıfından 'göke' isimli gemiler ilk kez bu dönemde Osmanlı donanmasında görüldü. Gemilerde uzun menzilli toplar kullanılmaya başlandı.

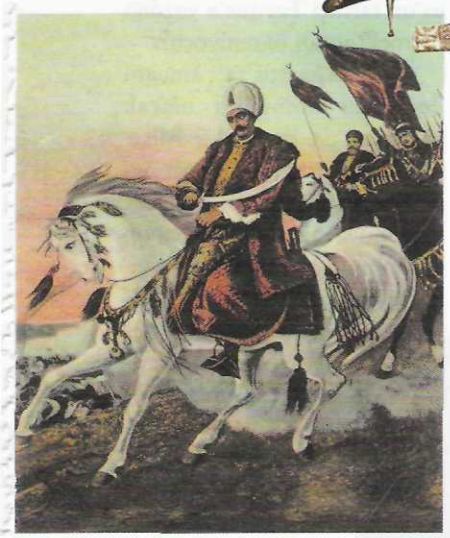
9 II. Bayezid oğullarını öldürdü mü?

Sekiz oğlundan beşi, II. Bayezid'in sağlığında ölmüşlerdi. Osmanlı kaynakları bu şehzadelerin sadece öldüğünü belirtip, nasıl öldükleri konusunda bir bilgi vermez. 16. Yüzyıl'da Türkçe'den Almanca'ya çevrilmiş ve daha sonra bazı ilaveler yapılmış olan bir Osmanlı tarihinde, bu konuda ilginç bilgiler bulunmaktadır. "Haniwaldanus Anonimi" olarak bilinen bu tarihin bugün Türkçe orijinali mevcut değildir.

Bu esere göre, nikris hastalığı dolayısıyla hareket kabiliyetini kaybeden II. Bayezid'in otoritesi sarsılmış; bu yüzden isyan eden Şehzade Mahmud, Mehmed ve Şehinşah da babaları tarafından öldürülmüşlerdir. Bu bilgi başka kaynaklarda yer almaz. Bu yüzden doğru olup olmadığını tam olarak tespit edemiyoruz.

10 Yavuz, babasını nasıl tahttan indirdi?

Trabzon valisi olan Şehzade Selim, II. Bayezid'in hayatta kalmış en küçük oğluydu, ancak en sert ve en gözü kara olanıydı. II. Bayezid ve devlet adamlarının önemli bir kısmı ise padişahın büyük oğlu Ahmed'i tahtta görmek istiyorlardı. Ancak Şehzade Ahmed, askerler arasında fazla tutulmuyordu.

Şehzade Selim'in Rumeli'de bir sancağa gelme isteği kabul edilmedi. Baba ile oğul arasında, gidip gelen elçilere rağmen anlaşma sağlanamayınca, ihtiyar padişah ordusunu toplayarak oğlunu Edirne yakınlarında karşıladı.

Şehzadeye Rumeli'de Semendire, Alacahisar ve İzvornik sancakları verilince savaşılmadı. II. Bayezid, Şehzade Ahmed'i veliaht yapmayacağına dair bir ahidnâme de verdi. Fakat padişah bu ahidnâmeye rağmen Ahmed'i yerine geçirmekten vazgeçmedi. İstanbul'a çağırılan Şehzade Ahmed, Maltepe'ye kadar gelmişken, yeniçeriler ayaklandı.

Bunun üzerine, Kefe'den tekrar hareket eden Şehzâde Selim, Rumeli'ye geldiğinde askerler tarafından İstanbul'a davet edildi. 25 Nisan 1512'de Şehzade Selim, yeniçeri ve sipahilerle birlikte Saray'ın önüne geldi. Padişah, askerin yerini oğluna bırakmasını istemesi üzerine, tahtan çekildi ve Selim'in padişahlığını kabul etti. Yavuz'un babasını devirerek tahtı ele geçirmesi, bu tür bir taht değişikliğinin Osmanlı tarihindeki ilk ve son örneğidir.

Tahttan çekildikten 20 gün sonra II. Bayezid, ömrünün geri kalan kısmını geçirmek üzere Dimetoka'ya doğru yola çıktı. Ancak buraya varamadan, 26 Mayıs'ta yolda öldü... Şehabettin Tekindağ'ın bu konuda yaptığı araştırmaya göre, Yavuz, babası II. Bayezid'i zehirletmiştir. ■

BİBLİYOGRAFYA

- Richard Kreutel, Haniwaldanus Anonimi'ne Göre Sultan Bayezid-i Veli (1481-1512), çev. Necdet Öztürk, İstanbul 1997
- Jean-Louis Bacqué Grammont, "XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlılar ve Safeviler", Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan, İstanbul, s. 205-220
- Şehabettin Tekindağ, "II. Bâyezid'in Ölümü Meselesi", Tarih Dergisi, sayı 24 (İstanbul 1970), s. 1-16
- Halil İnalcık, "Türkler (Osmanlılar: Başlangıçtan XVI. asrın sonuna kadar)", İslâm Ansiklopedisi, XII/2
- H. J. Kisling, "İkinci Sultan Bayezid'in Deniz Politikası Üzerine Düşünceler: (1481-1512)", Türk Kültürü, sayı 84 (Ankara 1969), s. 18-30
- İdris Bostan, "Kemal Reis", TDV İslâm Ansiklopedisi, XXV, 226-227
- Stanford J. Shaw, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, I, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul 1982
- Mahmut Şakiroğlu, "Cem Sultan", Yeni Türkiye, sayı 31 (Ankara 2000), s. 124-127
- Şerafettin Turan, "Bâyezid II", TDV İslâm Ansiklopedisi, V, 234-238

merakediyorum@googlegroups.com

Romalı 'Genç Plinius' anlatıyor:

Pompei'nin son günü

Roma'nın üç zengin kenti; Pompei, Herculaneum ve Stabia, 24 Ağustos 79 günü, Vezüv Yanardağı'nın hışmıyla haritadan silinir... Genç Plinius olayın tanığıdır ve olup bitenleri, tüm dehşetiyle bize aktarır.

MİNE HAKSAL

Vezüv Yanardağı, Hz. İsa'nın doğumundan yani Milat'tan 79 yıl sonra, 24 Ağustos'ta, faaliyete geçip patlar: 79 yılının o meşum Ağustos günü, Roma İmparatorluğu'nun üç zengin kenti, Pompei, Herculaneum ve Stabia haritadan silinir.

Bu büyük felaketin en ünlü kurbanı, Yaşlı Plinius'tur; Ortaçağ'a değin bilimsel konularda temel bir kaynak olmayı sürdüren 'Naturalis Historia' (Doğa Tarihi) adlı ansiklopedik yapıtın yazarı Romalı bilgin ve devlet adamı... En ünlü tanığı da, Yaşlı Plinius'un evlat edindiği yeğeni Genç Plinius...

İmparator Traianus tarafından belediye hizmetlerindeki yolsuzlukları incelemek üzere gönderildiği -bugünkü Bolu, Bursa, Kastamonu ve Zonguldak illerinin yer aldığı- Bitinya topraklarında ölene dek, pek çok önemli görevde bulunan Genç Plinius (M. S. 61/62-113), amcası gibi, hem değerli bir yönetici hem de yazar olarak geçecektir tarihe...

'GENÇ PLINIUS'UN MEKTUPLARI

Roma İmparatorluğu'nun en parlak dönemindeki toplumsal ve özel yaşamı içtenlikle anlatan, edebî değeri yüksek ciltlerce mektubun da yazarıdır Genç Plinius. Nitekim 24 Ağustos günü neler olup bittiğini de, Genç Plinius'un tarihçi Tacitus'a yazdığı iki mektuptan öğreniyoruz:

"24 Ağustos'ta amcam donanma komutanı olarak Misenum'da [bugünkü Miseno] bulunuyordu. Annem öğlen bire doğru gökyüzünde olağandışı büyüklükte acayip görünümlü bir bulut belirdiğini kendisine haber verdiğinde o, çoktan güneş banyosunu yapmış, peşinden soğuk suya girip çıkmış ve üzerine de hafif bir şeyler yedikten sonra otur-

Genç Plinius (solda), **Yaşlı Plinius** (sol altta) **ve tarihçi Tacitus** (sağ sayfada). **Pompei'de bir sokak** (sağ sayfada).

Patlamadan önceki sessizlik...

Herculaneum'un ve Pompei'nin keşfi, 18. Yüzyıl'da Batılı sanatçıların hayal gücünü oldukça etkiler. Alman ressam Angelika Kauffmann 1785'te, Genç Plinius'un tanıklıklarında aktardığı ünlü sahnelerden birini resmetmiştir: Miseno Körfezi'nin karşı kıyısında, annesinin yanında oturan Genç Plinius, Vezüv'ün lavlarını püskürttüğü bir sırada, Titus Livius okumakta... Amcası Yaşlı Plinius'un dostu ise, onun bu *vurdum* duymazlığını eleştirmekte...

muş çalışıyordu. Ayakkabılarını istedi ve olup bitene bakmaya gitti. Vesuvius olduğunu sonradan anladığımız bir dağdan gerçekten de iri bir bulut yükseliyordu: Rüzgârın getirdiği, kimi zaman çiğ beyaz kimi zaman grimsi bir renk alan, taşıdığı toprağa ya da küllere göre beneklerle süslü bu bulutu, havada dalgalanarak sizi güneşten koruyan bir fıstık çamı sanabilirdiniz."

VİLLALAR LAV ALTINDA

Daha sonra Genç Plinius, amcası Yaşlı Plinius'un, bir bilim adamının doğal tavrıyla, bu olayı daha yakından incelemeye karar vererek, hafif bir kadırgayı hazırlattığını, kendisine de eşlik etmesini önerdiğini aktarır. Ama Genç Plinius, kalıp ders çalışmayı yeğlemiştir:

"Tam yola çıkacakken, Cascus'un karısı Rectina'dan dehşet dolu bir mesaj aldı, ondan yardım istiyordu; villası yanardağın tam altında olduğundan, ancak deniz yoluyla kaçması mümkün olabilirdi. Amcam derhal ikinci bir buyrukla ağır kadırgaların hazırlanmasını sağladı ve içlerinden birine binerek sadece Rectina'nın değil, daha başka kimselerin de yardımına koşma kararlılığıyla yola koyuldu; başlangıçtaki merak dürtüsü yerini görev anlayışına bırakmıştı."

Genç Plinius'un mektubunda aktardığına göre, Yaşlı

merakediyorum@googlegroups.com

Vezüv'ün öyküsü

Vezüv Yanardağı büyük olasılıkla günümüzden 200 bin yıl önce oluşmuştur. Görece gençliğine karşın, yüzyıllar boyunca, dişe dokunur bir vukuatı olmamış Vezüv'ün... Hatta bereketli toprakları, şifalı sularıyla kucak açmış pek çok kente, kentliye. Gün olmuş Roma'ya karşı girişilen ayaklanmanın (M. Ö. 73-71) önderi Spartacus'ü saklamış yabani asmaların örttüğü bağrında. Napoli Körfezi'nin arkasında, Campania bölgesinin yüz akıymış Vezüv... Ama M. S. 79 yılında patladığında, yanardağın lavları 25 kilometrelik bir alanı yok etmiş.

Plinius en ufak bir korkuya kapılmadan doğrudan tehlikenin üzerine gider; bu arada bütün gözlemlerini de bizzat kaydeder ya da yanındakilere yazdırır.

'YAŞLI PLINIUS' NASIL ÖLDÜ?

Gemiler ilerledikçe üzerlerine düşen küller de giderek daha sıcak ve daha yoğun bir hal alır. Sıcaktan yanan ve parçalanarak etrafa saçılan ponza taşları ve siyah cüruflar görülür.

Denizin içinde aniden bir sığlık yükselir ve çöken kayalar kıyıya ulaşmayı engeller. Yaşlı Plinius, geri dönme konusunda kendisine tavsiyede bulunan kılavuzuna cevap vermeden önce, bir an tereddüt eder ve Genç Plinius'un anlattığına göre, 'Kader yiğit olanların yüzüne güler' diyerek rotayı Stabia üzerine çevirmelerini emreder:

"Bu arada Vesuvius, pek çok noktada birden tutuşmuş yanıyordu, etrafı saran karanlıkta daha da canlı görünen alev akıntıları ve ateşten geniş sütunlarla kaplıydı. Stabia'ya varıp da dostu Pomponianus'un evine gittiğinde onu tir tir titrerken buldu amcam, evin avlusunun üstü, küllerle kaplı ponza taşlarının istilasına uğramıştı ve arkadaşının tek dileği oradan gitmekti. Evinin binaları birbirini izleyen yer sarsıntılarının şiddetiyle sallanıyordu. Başlarına yastıklar bağlayarak kaçtılar! Üzerlerine çöken gece sıradan bir geceden daha karanlık, daha koyu bir geceydi; başka yerde gün yeniden başlıyordu. Deniz öylesine çalkantılıydı ki gemiye binmek bile mümkün değildi... Amcam birçok kez soğuk su istemiş içmek için, derken alevler ve kükürt kokusu öyle bir hal almış ki herkes kaçmış. Amcam da ayağa kalkıp iki genç köleye yasla-

Pompei'de Apollon Tapınağı: Fotoğrafların fonunda, Vezüv görülüyor (altta ve sağda). **Pompei'de bir sokak** (üstte; ortada).

narak kaçmak istemiş ama o anda yere yığılıvermiş. Gün ağardığında tam da o yığıldığı yerde cesedini buldular, olduğu gibi öylece kalakalmıştı."

KİTAPTAN BAŞINI KALDIRMIYOR

Amcası gittikten sonra Genç Plinius, bütün öğleden sonrasını çalışmaya ayırmıştı: "Günlerdir hafiften sallanıyorduk gerçi, ama bu sarsıntılar yeryüzünün cilvelerine fazlasıyla alışık olan biz Campania sakinleri için pek ürkütücü değildi. Bununla birlikte o gece sarsıntılar öylesine şiddetlendi ki yer adeta sallanmıyor, çatır çatır çatlıyordu. Tam anneme bakmak için yataktan kalkmıştım ki annem de odama daldı. Açık havada oturmak üzere avluya çıktık. Güvenden mi yoksa bilinçsizlikten mi bilmiyorum (henüz 19 yaşımı doldurmamıştım), ama Titus Livius'un bir cildini istedim ve hiçbir şey olmuyormuş gibi özet çıkarmaya koyuldum."

Tam o sırada Yaşlı Plinius'un, İspanya'dan dönen ve onu görmek isteyen bir arkadaşı gelir. Genç Plinius'un sakin sakin kitap okuduğunu görünce, bu vurdum duymazlığı kınar. İşte o anları da Genç Plinius mektuplarında şöyle aktarır:

"Aslında ışık belirsizdi ve duvarlarda da çatlaklar oluşmaya başlamıştı. Çökme halinde, yer dar olduğundan ezilerek ölme tehlikemiz vardı, bu yüzden kenti terk etmeye karar verdik. Herkes aynı şekilde düşünmüştü ve kaçanların oluşturduğu o uçsuz bucaksız konvoyda bizi pek çok tehlikenin beklediği duygusuna kapıldık."

Genç Plinius'un bize aktardığı manzara, gerçekten dehşet vericidir: "Deniz adeta yer sarsıntılarının itmesi sonucu geriye çekiliyordu, kuru kumların üzerinde cansız yatan çok sayıda deniz hayvanı vardı. Öte tarafta, peş peşe çakan şimşeklerin üzerinde dolaştığı tüyler ürpertici bir kırmızı bulut onu paramparça eden devasa alevlerin ışığında

Lavlar arasına gömülmüş bir insanlık dramı
19. Yüzyıl'da İtalyan arkeolog Fiorelli, Pompei civarındaki 'bir takım esrarengiz çukurlara' sıvı alçı akıtır: Alçı donduğunda ortaya çıkan dehşet sahneleri, insanın kanını donduracak derecededir: Zincirli köpekleriyle birlikte, zehirlenerek can çekişip ölmüş bir aile...

Karl Briullov'un, 1883 tarihli, 'Pompei'nin Son Günü' adlı tablosu (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Pompei'de yaşanan felaketin kurbanlarından biri; Vezüv'ün gölgesinde, sonsuz uykusunda (sağda)...

aydınlanıyordu. [...] Günün ilerleyen saatlerinde Capri Adası da Misenum burnu da görünmez oldu."

'DÜNYANIN SON GECESİ'

Genç Plinius ve annesi, yanlarında köleleri, kül yağmuru altında yollara düşüp kaçışan kalabalığın ortasındadırlar: "Kenara çekilelim dedim anneme, yoksa kalabalık bizi ezip geçecek!.. Gökten kül yağdı, yine de çok yoğun değildi henüz bu kül yağmuru. Geriye dönüp baktım, adeta siyah koyu bir sis tabakası tıpkı toprağı kaplayan sel gibi arkamızdan bize doğru geliyordu. 'Yoldan ayrılalım' dedim anneme; 'Bizimle aynı anda kaçan kalabalık tarafından yere düşürülüp ezilme tehlikesiyle karşı karşıya kalabiliriz!' Tam kenara çekilip oturmuştuk ki, gece çöktü üzerimize, kapkara bir gece, korkunç."

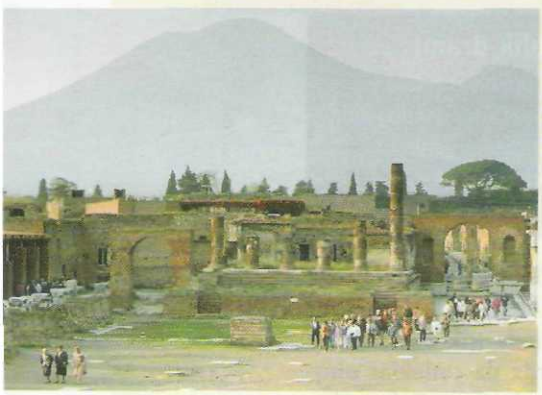
İnsanlar panik içindedirler: "Ağlayıp sızlanan kadınlar, çığlık çığlığa bebekler, bağırıp çağıran erkekler... Kimi babasına, annesine sesleniyordu, kimi de çocuklarına ya da karısına, sesle onları bulma gayreti içinde... Bazıları kendi talihsizliğinden yakınıyordu, bazıları da yakınlarının talihsizliğinden; bazıları ise ölümü çağırıyordu, tam da ölümün yüreklerine saldığı korkuyla... Kimileri tanrılara yakarırken kimileri de yemin billah ediyordu, o gecenin dünyanın sonu olduğuna..."

GÜNEŞ TUTULMASI GİBİ

Bu arada, dört bir yandan söylentiler çalınır kulaklarına: "Misenum'da filan binanın çöktüğü, falan binanın yanmakta olduğu gibisinden haberler yayarak gerçek tehlikeyi sözde felaketler ve yalanlarla büyütenler de eksik değildi..."

Birden etrafta hafif bir aydınlanma olur: "Bunun ağaran günün ışığı olabileceği gelmedi aklımıza, yaklaşan ateşin ışığı olmalıydı bu. Hem sonra, yeni baştan karanlıklara gömüldük, yeni baştan kül yağdı, bütün ağırlığıyla ve bol miktarda. Nihayet bu siyahımtırak pus dağılıp bir duman misali ortadan çekildi, biraz son-

Vezüv'ün eteklerindeki Pompei'nin olağanüstü mirası

Pompei'deki kazı alanları gerçek birer bilgi kaynağı oluşturdu. Eski Roma dünyasındaki toplumsal, ekonomik, dinsel ve siyasal yaşamın çok yönlü olarak kavranmasına olanak sağladı. Pompei, özellikle 18. Yüzyıl'ın ikinci yarısından itibaren ve 19. Yüzyıl'da birçok Batılı sanatçı, mimar, seramikçi, hatta mobilya tasarımcısı için esin kaynağı oldu. Kazılarda bulunan fresklere benzeyen duvar resimleri yapılmaya başlandı. Eski çağlara karşı büyük bir hayranlık uyanmıştı. İngiliz siyasetçi ve yazar Sir Bulwer-Lytton *(üstte)*, 'The Last Days of Pompeii' (1834; Pompei'nin Son Günleri) isimli 3 ciltlik bir tarihî roman yazdı. Pompei'nin kent kapılarında görev başında taşlaşmış Romalı nöbet erleri, sorumluluk duygusunun birer simgesi olarak anılır oldular... Herculaneum, üzerindeki kalın tüf örtüsü ve toprağın özel nem koşulları sayesinde, daha iyi korundu *(solda ve altta)*. Yapıların ahşap öğeleriyle mobilyaların yanı sıra, kumaş ve gıda maddeleri de bozulmadan günümüze dek ulaştı. Aksi halde, örneğin bu kentteki 250 iskeletin yüzde 17'sinde rastlanan 'Malta Humması'na, iki bin yıllık peynir kalıntısında saptanan Brucella Basili'nin yol açmış olabileceğini bilebilir miydik?..

ra da güneşin ışığı geri geldi; ama çok solgundu, güneş tutulmasında olduğu gibi."

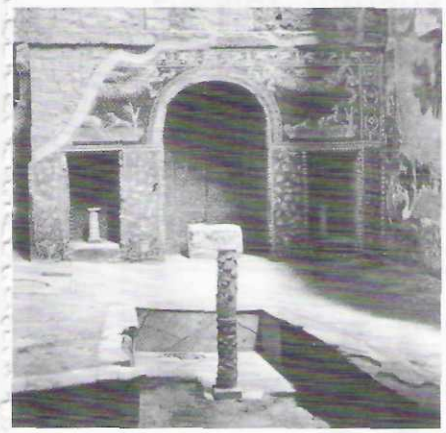
Artık karşılarında yeni bir 'manzara' uzanmaktadır: "Her taraf beyaz küllerle kaplıdır ve sanki her şeyi bir 'kar tabakası' örtmüş gibidir: "Misenum'a dönünce, elimizden geldiği kadar gücümüzü toplamaya çalıştık; ama yer sallanmaya devam ediyordu..."

DOĞAL KORUMA ALTINDA

Vezüv'ün püskürttüğü milyonlarca ton lav, ponza taşı, kül devasa bir bulut olup önce Pompei'yi vurdu, yaklaşık iki bin insan hayatını kaybetti burada.

Kurbanların yıllar sonra bulunan kemiklerinin konumundan, her şeyin bir anda olduğu anlaşıldı, korunma ya da can çekişme emaresi görünmüyordu; Pompei, kalınlığı 6-7 metreyi bulan bir püskürtü (lapilli) örtüsü altında taşlaşmıştı.

Herculaneum'da ise sel sularıyla sürüklenen volkanik maddeler, yüksekliği 15 ile 18 metre arasında değişen bir örtü halinde kenti kapladı...

Vezüv yüzyıllar boyu, bir delirdi bir duruldu... Lacrima Christi (İsa'nın Gözyaşı) dendi yamaçlarındaki bağlardan yapılan şaraba... 16. Yüzyıl sonlarına doğru, su getirme çalışmaları sırasında, La Cività Tepesi'ne bir tünel açmakta olan mimar Fontana karşılaştı ilk kez Pompei'nin kalıntılarıyla... 1709'da da bu defa bir kuyu kazılırken tesadüfen bir duvar çıktı ortaya ve bunun Herculaneum tiyatrosunun sahnesinin bir bölümü olduğu anlaşıldı. 1738'de Napoli Kralı'nın isteğiyle düzenli kazılara başlandı. Başlangıçta rasgele ve dikkatsizce yapılan kazılarda, daha çok hazine ve müzelere konabilecek değerli eşya aranıyordu.

1860'ta Pompei'deki kazıların başına getirilen arkeolog Fiorelli daha bilimsel bir çalışma yürüttü; volkanik küllerin içinde kalıp da sonradan dağılan insan vücutlarının bıraktığı boşluklara alçı dökerek bunların kalıbını çıkarma tekniğini de o geliştirdi... Vezüv püskürttüğü lavlarla, zamanı ve mekanı dondurmuştu adeta; bizim o günkü yaşamı anlamamız için... ■

Vezüv'ün *lavlarından kaçan* Pompeilileri canlandıran bir 19. Yüzyıl çizimi (solda). Pompei'deki arkeolojik çalışmalardan bir görüntü (altta).

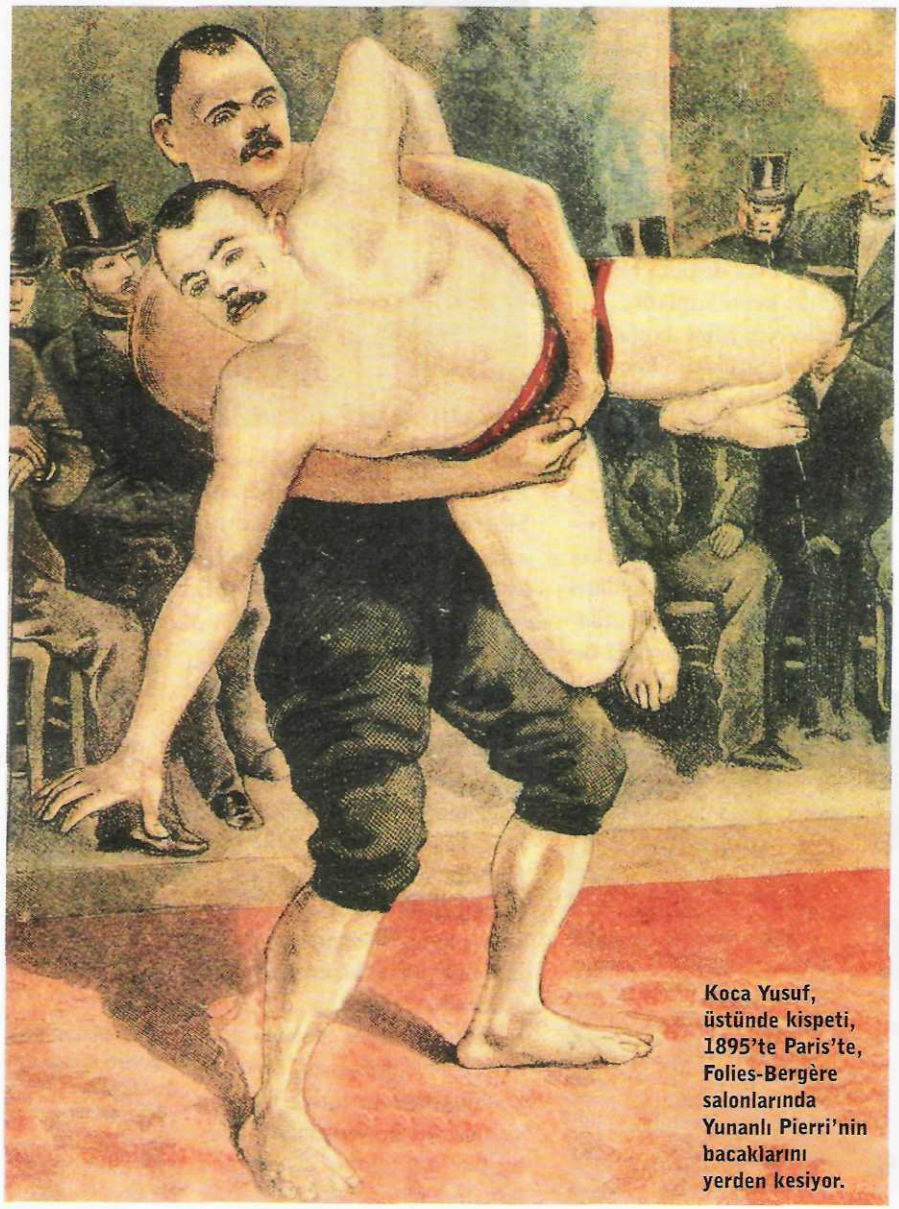
Herculaneum'da, bir evin bahçe içi duvarlarını süsleyen mozaikler ve evin salonundan bir köşe (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Atlas Okyanusu'na yenilen...

'Cihan Pehlivanı' Koca Yusuf

Fransa ve Amerika'daki galibiyetlerinden sonra, 1898 Temmuz'unda anayurda dönmek üzere yola çıkan Koca Yusuf'u, talihsiz bir kaza, Atlas Okyanusu'nda tuşa getirir.

Koca Yusuf, üstünde kispeti, 1895'te Paris'te, Folies-Bergère salonlarında Yunanlı Pierri'nin bacaklarını yerden kesiyor.

CİHANGİR GÖZÜKIZIL

Bundan tam 105 yıl öncesinde, yani 1898'deyiz; sıcak bir Temmuz sabahı... Avrupa'ya giden 'Marseilles' gemisinde tüm yolcular güvertede dolanıyorlar... Marseilles, Atlas Okyanusu'nun sisli sabahında ağır ağır yol alırken, aniden kulakları sağır eden bir gürültü duyuluyor.

Koca Okyanus'ta, Marseilles başka bir gemiye çarpıyor!.. Güvertedekilerin birçoğu denize dökülürken, ön tarafı yırtılan Marseilles, bir anda yarıya kadar suyun içine gömülüyor.

Gemi hızla batıyor ve hemen herkes, birkaç dakika

içinde, kendini suyun içinde buluyor. Filikalara binebilenler ancak şanslı bir azınlık. Yolcuların çoğunu, Atlas Okyanusu yutuyor.

Denize düşenlerden biri de 'Cihan Şampiyonu' Koca Yusuf... Koca Yusuf yüzerek bir filikaya yaklaşıyor ve iri elleriyle, filikanın kenarına tutunuyor. Ama Koca Yusuf'un iri elleri, 120 kilogramlık vücudunu inanılmaz bir güçle filikaya çekmeye çabalarken, filika da yalpalıyor. Filikadakiler, bir anda paniğe kapılıyorlar... Bu dev adam, filikaya çıkmaya çalışırken, sandalı batırabilir; filikadakilerin hepsi de Atlas Okyanusu'nun dibini boylayabilir!..

Canlarını kurtarma içgüdüsüyle filikadakiler, Koca Yusuf'un başına ve ellerine küreklerle vurmaya başlıyorlar. Vuruyorlar, vuruyorlar ve sonunda, bu dev adamı filikadan uzaklaştırmayı başarıyorlar.

Koca Yusuf, elleri ve yüzü kan içinde, baygın düşüyor ve Okyanus sularında gözden kayboluyor...

İşte böylece, dünyanın yenemediği 'Cihan Pehlivanı' Koca Yusuf'u, 1898 Temmuz'unda, Atlas Okyanusu tuşa getiriyordu...

YUSUF'UN EL ENSELERİ

Koca Yusuf, Deliorman'ın Şumnu yakınlarında, Kareli Köyü'nde dünyaya gelir. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekte, 1859 olduğu tahmin edilmektedir. Koca Yusuf, Avrupa ve Amerika'da yaptığı güreşlerle dünyaya ün salan ve Greko-Romen stilde güreşen ilk sporcumuz olarak tarihe geçmiştir.

Ustasının, Kareli Köyü yakınlarındaki Nascı Köyü'nden 'Kel İsmail' olduğu söylenir. Yusuf'a 'Koca' lakabı, onu dönemin ünlü güreşçilerinden 'Küçük Yusuf'tan ayırt edilebilmek için verilmiştir.

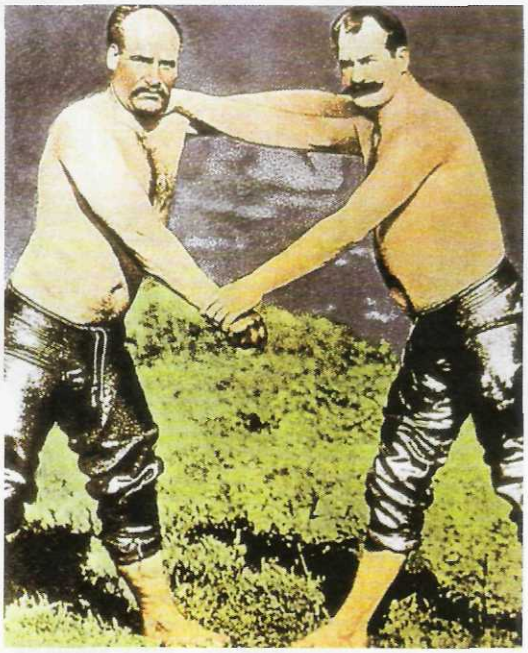

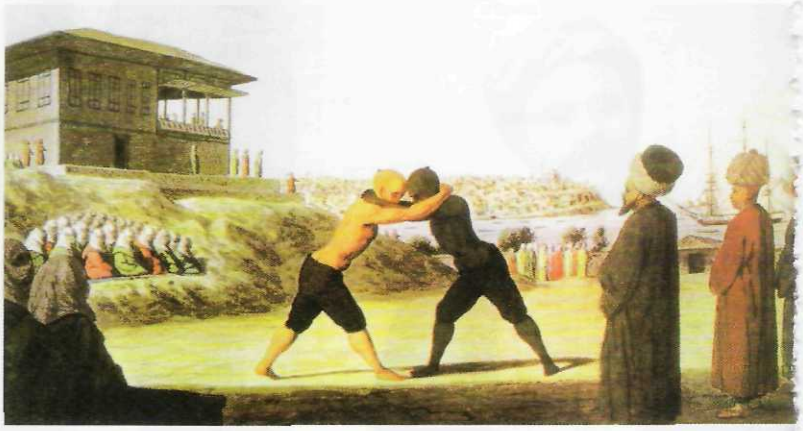
Koca Yusuf'un heybetli bir görüntüsü vardı. Kolları, diz kapaklarını aşarcasına uzun, kütük gövdeli, elleri de çok iriydi. Yaptığı el enselerden ötürü, rakipleri ona 'Demir Pençe'

Koca Yusuf'un bir fotoğrafı (sol üstte). **Osmanlı döneminde çekilmiş 'yağlı güreş' konulu ilk fotoğraflardan biri** (üstte). **Kara Ahmet ve madalyaları** (solda). **Hergeleci ile Kara Ahmet'in bir yağlı güreş öncesinde çektirdikleri fotoğraf** (altta). **Kurtdereli Mehmet Pehlivan** (sol altta).

merakediyorum@googlegroups.com

Koca Yusuf'un yenişemediği Kel Aliço ile Hergeleci İbrahim Pehlivan bir yağlı güreş karşılaşmasında (üstte). **Adalı Halil** (sağda). **Yıl 1901, Paris: Soldan itibaren; Cemil Pehlivan, Pamukçu Osman, Ali Pehlivan, Kel Aliço ve Kara İbrahim** (altta).

diye de anarlardı: 1.88 boyunda, 120 kilo ağırlığındaydı.

Yusuf'u henüz dünya tanımadan Kırkpınar'da yaptığı güreşler, onun ününü ülke çapında duyurmuştu. Kırkpınar'da zamanın devleri Adalı Halil, Kurtdereli Mehmet Pehlivan, Filibeli Kara Ahmet, Katrancı Rüstem ve Filiz Nurullah'ı yağlı güreşlerde hep mağlup etmişti Koca Yusuf... Kel Aliço ve Hergeleci İbrahim ile yaptığı güreşlerde ise, Koca Yusuf galip gelemedi; ama mağlup da olmadı...

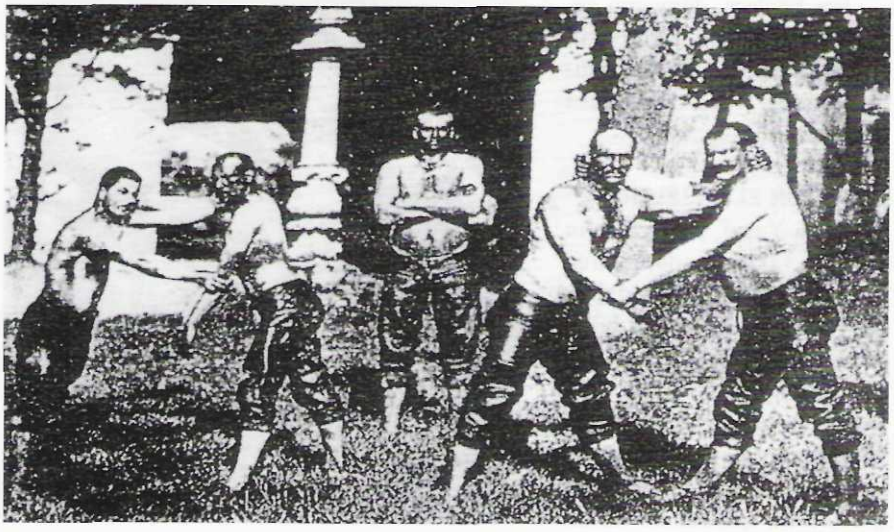
Yaptığı güreşlerle ünü yavaş yavaş Avrupa'ya yayılan Koca Yusuf, 1897 yılında organizatör Doublier tarafından Paris'e götürüldü. O zamanlar güreş müsabakaları Avrupa ve Amerika'da çok popülerdi.

Boks ringine benzer bir alanda yapılan güreşler, halkın çok ilgisini çekiyor, uluslararası şöhretler güreşe ilgiyi çoğaltıyordu. Seyredenlerin bahis oynaması serbestti. Yusuf'un Paris'e götürülme nedeniyse, kendisi de güreşçi olan organizatör Doublier'nin şampiyon Fransız güreşçi Fernard Sabes'e duyduğu kindi...

Doublier, Fransa şampiyonluğu için, Bordeaux doğumlu Fernard Sabes ile karşılaşmış; Sabes, 1.71 boyunda ve 88 kilo ağırlığındaki Lyonlu ufak tefek Doublier'yi mağlup etmiş ve Fransa'da 'Güreşin Kralı' olmuştu.

Artık Doublier'nin en büyük düşmanı ve rakibi Sabes idi. Onun yenilmezliğine muhakkak son verecekti Doublier... İşte bu hırs ve kinle, Türkiye'ye gelip Koca Yusuf'u, Filiz Nurullah'ı ve Filibeli Kara Osman'ı Paris'e götürdü: Doublier, sokakta dayak yiyen çocuğun bunu hazmedemeyip ağabeyini çağırması gibi, Sabes'in karşısına Koca Yusuf'u çıkaracaktı.

KOCA YUSUF, GREKO-ROMEN ÖĞRENİYOR

Ama ortada büyük bir sorun vardı: Koca Yusuf, Greko-Romen güreşi bilmiyordu... Eski güreşçi, yeni menajer Doublier'nin Greko-Romen güreşi Yusuf'a öğretmekten başka çaresi yoktu!

Doublier, Koca Yusuf'a bacaklardan tutulmayacağını söyleyince, Koca Yusuf hay-

retler içinde kaldı. Öyle nasıl güreş tutulabilirdi ki?.. Daha sonra, iki güreşçi egzersize başladılar. Bir ara Koca Yusuf, Doublier'nin elini öyle bir yakaladı ki, Doublier elinin kırıldığını zannederek bırakması için yalvardı. Böyle sıkmanın gereksiz olduğunu söyledi Yusuf'a... Yusuf ise, "Bizde öyle yarım yamalak yakalamak olmaz, ya tutarsın ya da tutmazsın" diyerek, Doublier'nin elini tekrar yakalayıp kendine doğru çekti ve külçe gibi onu yere attı. Doubliler, Koca Yusuf'a fazla bir şey öğretemeyeceğini anlayarak çalışmalara ara verdi ve organizatörlük görevine geri dönd...

Koca Yusuf-Sabes karşılaşması, Fransa'da büyük yankı uyandırdı. Güreş başladığında Doublier, her iki güreşçiden de daha heyecanlıydı.

DÖRT SANİYELİK GÜREŞ

Gongla birlikte, ilk atağı Sabes yaptı. Ama Sabes olduğu yerde kaldı; Koca Yusuf ise iki eliyle Sabes'in hamlesini durdurup aynı anda onu ensesinden yakaladı ve öbür eliyle de işini bitirdi: Koca Yusuf-Sabes karşılaşması, tamı tamına 4 saniye sürmüştü!

Sabes'ten sonra Koca Yusuf'un rakibi Paul Fournier oldu. Yusuf için, bu maçın önemi büyüktü... Menajeri Doublier, "Eğer bu maçı alırsak gelecek bizimdir," diyordu. Paul Fournier maçı almak için çok uğraştı; ama Yusuf'un bir el ensesi ile anında yere kapaklandı!

'La Lutte' (Güreş) adlı kitabın da yazarı olan Fransız güreşçi Paul Pons ise Yusuf'a iki defa yenildikten sonra, 'Ne oldun?..' diyenlere, "Üstüme bir duvar devrildi sandım" yanıtını verecekti.

Pons, Yusuf'un el ensesini kitabında şöyle anlatır: "Onun el enseleri rakibini bir darbede yere seriverir, Yusuf bunu o kadar hakimiyetle uygulayabilmektedir ki, ona karşı duracak çok az kişi vardır. Darbe o kadar önüne geçilmez bir şekilde iner ki, insan kendini derhal yerde bulur."

Tam 1.90 boyundaki ve 120 kilo ağırlığındaki Paul Pons, Koca Yusuf'un bu el enselerinden iki kez nasibini alacaktır. Yusuf'un savunma gücünü ise Paul Pons, kitabında şöyle anlatacaktır: "Rakibin ataklarını sıfıra indirmede çok ustaydı, bizim güreşçilerimizin inceliklerini kavramaktan

Koca Yusuf'un son güreşi

Koca Yusuf'un son güreşi, Amerika'da Madison Square Garden'da, Amerikalıların 'Milli Greko-Romen Şampiyonu' Robert ile karşılaşmasıdır. İki güreşçi birbirine takdim edildikten sonra Koca Yusuf el enselerine başlar. Robert her el ensede yere kapaklanır; ama çevikliğiyle hemen ayağa kalkar. Amerikalı şampiyon, ringin etrafında dönüp yakalanmamaya çalışır. Hemen tüm güreşlerini 4-60 saniye içerisinde bitirmeye alışmış olan Koca Yusuf sonunda beklediği fırsatı bulur: Punduna getirip rakibini yakalar yakalamaz, ringden 4 metre öteye, seyircilerin arasına fırlatıverir *(üstte; bu konuda, dönemin Amerikan basınında 'Müthiş Türk' başlığıyla yayımlanan bir illüstrasyon).*

Sultan Abdülmecid döneminde, Dolmabahçe'deki Bayıldım Köşkü bahçesinde düzenlenen güreş karşılaşması (sol sayfada, üstte). **Filiz Nurullah ile Kara Osman Pehlivan** (sol üstte). **Fransa'da, Velo gazetesinin düzenlediği şampiyonaya katılan Pehlivanlar: En arka sırada sağdan üçüncü Kurtdereli Mehmet Pehlivan** (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Berlin'de 1900 yılındaki Dünya Güreş Şampiyonası'na katılan sporcular: Ön sırada oturan ve boynunda muska asılı olan Kara Ahmet (sağda). Adalı Halil ve Kurtdereli Mehmet Pehlivan (sağ altta).

uzaktı, işini hep sürprizli darbelerle görürdü."

Bu arada, "Bir Türk'ü ancak başka bir Türk yenebilir" düşüncesine uygun olarak, İstanbul'dan Paris'e getirilen 'Hergeleci İbrahim Pehlivan' ile Koca Yusuf'un kapışması da dillere destandır.

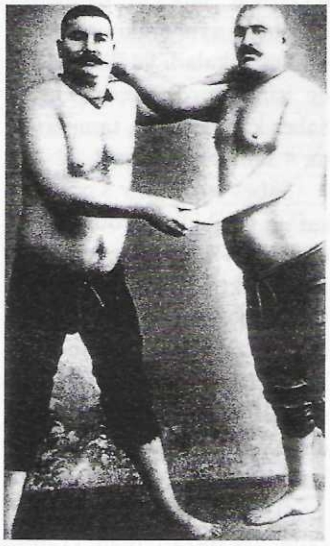
Koca Yusuf, Hergeleci'yi boyundurukla ezerken, başta Paul Pons olmak üzere, seyircinin yardımlarıyla onun elinden kurtarılan ve ağzından kan gelmekte olan Hergeleci İbrahim Pehlivan, şaşkınlığını gizleyemez.

Hayretle çevresine bakınırken şöyle der: "Abe, sizlere n'oluyor? Bırakın kendi usullerimizle güreşimizi yapalım." Ama güreş yarıda kalır.

YUSUF, AMERİKA YOLCUSU

Avrupa'da yenmedik güreşçi bırakmayan Koca Yusuf, 11 Ocak 1898'de Paris'te, menajeri Doublier ile Amerika turnesi için sözleşme imzalar. 1 Şubat-31 Haziran 1898 tarihleri arasında Amerika'da güreşecek olan Koca Yusuf, bu karşılaşmalardan toplam 30 lira alacak, yemek ve otel masrafları da menajerine ait olacaktır.

1898'in 28 Ocak günü, Koca Yusuf Amerika'ya ayak basar. Bu ülkedeki en önemli güreşi, ABD'nin 'Milli Greko-

Romen Şampiyonu' Robert ile karşılaşmasıdır.

'Dünya Şampiyonu' da olan Robert, daha önceleri Fransız Paul Pons'u da yenmiştir ve Amerika'da bir milli kahraman' olarak gösterilmektedir...

Bu arada Koca Yusuf'un Avrupa'daki başarıları Amerika'da da büyük ilgi uyandırmıştır.

Milli şampiyonları Robert'in, Yusuf'u yenmesini seyretmek için Amerikalılar sabırsızlanmaktadırlar. Güreş, Madison Square Garden'da yapılacaktır.

Tüm biletler satılır ve Robert lehine müthiş bir tezahürat başlar. Güreşi, Yunanlı Pierri ile İngiliz Tom Kanon organize etmişlerdir... Koca Yusuf efsanesi, onun bu karşılaşmadaki galibiyetiyle, Amerika'da da hızla yayılır.

Amerika'da bulunduğu sıralarda Yusuf, Robert'dan sonra karşısına çıkan en ünlü şampiyonları da birer birer mağlup eder.

Güreşlerini, ayakta el ense, kaz kanadı, önden çapraz, boyunduruk, yerde bel kündesi oyunlarını tatbik ederek kazanan Koca Yusuf artık Greko-Romen'de de en büyüktür.

1898 Temmuz'unda anayurda dönme vakti gelir ve bütün dünyanın önünde diz çöktüğü Koca Yusuf'u, talihsiz bir kaza, Atlas Okyanusu'nda tuşa getirir. ■

Dönemlerinin üç önemli pehlivanı: Kara Osman, Filiz Nurullah ve Koca Yusuf (sağda).

Ahmet Tevfik Paşa: Osmanlı'nın son sadrazamı

popüler tarih

Anafartalar'ın yıldönümünde ÇANAKKALE KİTABELERİ

populer.tarih@dunya.com Ağustos 2003 Sayı 36 3.500.000 TL

ISSN 1302-6577 213223 03/08

9 771302 657001

DÜNYA Yayıncılık

Abdülaziz döneminden
Sultan Hamid'in saltanat yıllarına

ESKİ İSTANBUL DÜĞÜNLERİ

merakediyorum@googlegroups.com

FOTOĞRAF: M. SACİT PEKAK ARŞİVİ

Kapadokya'nın şanslı kasabası

'Az dokunulmuş' Sinasos

Kapadokya'daki tarihî mekanlar arasında, Sinasos en 'dokunulmamış' olanı... Rumlar, burada, 19. Yüzyıl Orta Anadolu'sunun önemli ticaret merkezlerinden birini yaratmışlar.

BUKET COŞKUNER

Lozan'da, 30 Ocak 1923'te imzalanan 'Türk ve Rum Ahalinin Mübadelesine Dair Mukavelename ve Protokol', o dönemde Türkiye'de yaşayan Rumlarla, Yunanistan'da yaşayan Türklerin yer değiştirmesini öngörüyordu.

'Mübadele' denilince, ilk akla gelen Ege Bölgesi'dir. Oysa diğer bölgeler gibi, Orta Anadolu da hatırı sayılır bir gayrımüslim nüfusu barındırıyordu. Mübadele yıllarında göç veren Ürgüp, Gülşehir, Gelveri, Arapsun, Sille, Fertek'in ve Kapadokya bölgesindeki daha birçok beldenin nüfusunun büyük bir çoğunluğu, Ortodoks Rumlardan oluşmaktaydı.

Mustafapaşa (Sinasos) meydanına inen yol (üstte). Eski bir Rum evinin bahçe kapısı (sağda).

Sinasos da Ortodoks Rum nüfusun yaşadığı kasabalardan biriydi.

Sinasos, Nevşehir'in 24 km. güneydoğusunda, Ürgüp'ün 5 km. güneyinde yer alan orta ölçekli bir kasaba... 1890'larda, kasabada 4 bin 500 Rum, 600 de Türk yaşıyordu. Kasaba o dönemlerde, yönetsel olarak, Ürgüp Kaymakamlığı'na, Niğde Mutasarrıflığı'na ve Konya Valiliği'ne; dinsel açıdan da Konya Ortodoks Rum Metropolitliği'ne bağlıydı.

Mübadeleye karar verilince,

'Sinasos' adı nereden geliyor?

Kasabanın adı, önceleri 'Asuna'dır; Ortaçağ'da 'Sinasos' olur; şimdilerde ise 'Mustafapaşa'... Ama hâlâ, hediyelik eşyaların, şarap şişelerinin üzerinde, en önemlisi de belleklerde ve dillerde 'Sinasos' adı hâkim. 'Sinasos'un, birer tanrı adı olan 'Sin' ve 'Assos' kelimelerinin birleşmesinden meydana geldiği ya da 'bir yerden kovulup bir yerde birleşen topluluk' anlamındaki 'synaxis' kelimesinden türediği de söylenir.

Ağustos 1923'te göç yani -kendi söyleyişleriyle- 'andalayı' başladı. Kasabanın kimliğine damgasını vuran son parlak dönem de böylece noktalandı.

VADİDEKİ İĞDE KOKULARI

Doğal güzelliklerle tarihî yapıların kucak kucağa yaşadığı Sinasos; coğrafyası, doğası, tarihî ve mimarî dokusuyla, bir gezgini cezbedecek hemen her niteliğe sahip...

Doğuda Avla (Rafes), batıda Oylu (Elevres) dağlarının arasında kalan vadide, kuzeyden güneye doğru uzanan Sinasos, Damsa Çayı'yla sulanan böylesi bir vadide yer aldığından, bölgenin diğer yerleşimlerine göre, daha sulak ve bereketli topraklara sahip. Mevsim yaza dönüyorsa, iğde kokuları ve kır çiçekleriyle girilir Sinasos'a.

Kapadokya'nın tarihiyle bütünleşen üzüme ek olarak, ceviz, kayısı, elma, afyon, buğday üretilirmiş bu topraklarda. Sinasoslular bu ürünleri, 'kırk kilitli konaklar'ının kilerinde kendi tüketimleri için saklarlarmış.

İSTANBUL'DAKİ KOLONİ

19. Yüzyıl'dan önce, ulaşım, vergi gibi sorunlar nedeniyle tarım geri planda kalınca, Sinasos Rumları ticarete yönelmişler. Yarı göçebe bir düzen kuran Sinasoslular, güz hasadının ardından evlerinden ayrılıp iki ile beş yıl İstanbul'da kalırlarmış. Düğün ve

Charles Texier'ne 'Küçük Asya' kitabından, 19. Yüzyıl'da Ürgüp (üstte). Sinasoslu Rumların, Türkler tarafından uğurlanışı (solda). Tablo, Dimitrios Katsikas Kappadokis tarafından, Mustafapaşa Belediyesi'ne armağan edilmiş.

merakediyorum@googlegroups.com

FOTOĞRAF: BİROL MALÇOK

Hikayesini anlatan kilise

Sinasos'taki kâgir kiliselerin ilki olan 'Başmelekler Kilisesi' günümüze gelememiştir. Kasabanın meydanında, kavak ağaçlarının gölgesindeki Konstantin ve Helena Kilisesi, bu yapılardan ikincisidir. Büyük göçten sonra zamana direnmeye çalışan kilisede, son yıllarda yaşam belirtileri görülüyor. Mayıs 2002'de, Fener Rum Patriği Bartholomeos'un katıldığı bahar ayinine *(altta),* memleketini ziyarete gelen mübadiller, turistler ve yerli halktan oluşan bir kalabalık katıldı. Kilise, kitabesinde *(sağda)* kendi ağzından hikayesini anlatır ki, bölgede bunun başka örneğine rastlanmamıştır: "Ben, en mukaddes kraliyet ailesinin kilisesiyim / Konstantin ve Helena'nın / Sultan Ahmet zamanında inşa edildim / Sultan Abdülmecid zamanında da gerektiği gibi süslendim / Ve meşhur Paissios piskopos olduğunda / Sinasoslular cemaatinin gayretleri ve harcamalarıyla / 1729 yılında tamamlandım / 1850'de onarıldım."

FOTOĞRAF: M. SAÇ... ARŞİVİ

Sinasos'un taş evleri (sağda, en üstte). **Eski bir Rum evinin duvar süslemeleri** (sağ üstte). **Konstantin ve Helena Kilisesi** (sağda).

cenaze gibi önemli olaylar dışında, emeklilik zamanına kadar da 'kesin dönüş' yapmazlarmış.

Bu yarı göçebe sistem içinde, bir de ilkbahardan sonbahara kadar Niğde, Adana, Mersin gibi çevre illere ya da kıyı kentlerinden Trabzon, İzmir, Antalya gibi ticaret merkezlerine gidenler vardır; ama onlar, tez zamanda dönenlerdir.

Osmanlı ticaret yaşamının belkemiği olan lonca sistemi sayesinde, İstanbul'un Yedikule, Samatya, Galata, Kalafatyeri, Balıkpazarı, Unkapanı bölgelerinde adeta bir koloni kurar Sinasoslular.

Keten tohumu ve susam yağı ticareti, Sinasos kolonisinin elindedir. İstanbul'daki havyar üretimi de, İstanbul'a gelene kadar denizi tanımayan Sinasosluların tekelindedir.

FOTOĞRAF: ŞEMSİ GÜNER

TANZİMAT İLE GELEN REFAH

19. Yüzyıl'ın ikinci yarısında, Tanzimat'ın gayrımüslimlere kazandırdığı hakları Sinasos halkı da en iyi biçimde değerlendirir. Sinasoslu Rumların artan refah seviyesine tanıklık eder kasaba. Bu yüzyılda, başkentle kurulan sıkı ilişkiler, kasabanın çehresine ve sosyal yaşamına doğrudan yansır. Sinasoslu mübadiller, 'Kazino' kıraathanesinde, Atina, İzmir ve İstanbul'dan gelen Rumca gazete ve dergilerin okunduğunu anlatırlar.

Çevredeki köy ve kasabalardan farklı olarak Sinasos Rumları, Türkçe değil Rumca konuşur; çünkü bir ayakları İstanbul'dadır ve okullarında Atina ve İstanbul'dan gelen öğretmenler ders verir. Ayrıca, okulun bin beş yüz kitaplık kütüphanesinde Ortaçağ'dan kalma değerli elyazmaları mevcuttur.

Fatih döneminde 'çan çalma' hakkının ellerinden alınmasıyla sessizleşen kiliselerin, 1856'da seslerine kavuşmalarından sonra, 1895'te, meydandaki Konstantin ve Helena Kilisesi'ne, çan kulesi eklenir.

Manastır ve zengin konakları, kasabanın misafirlerini ağırlamak için yetersiz kalınca, 1860'larda modern bir otel inşa edilir. Evler, Batı etkisinin günlük yaşama ne kadar yansıdığını en açık gösteren mekanlardır.

FOTOĞRAF: BİROL MALÇOK

Mangalın yerini, Avrupa tarzı soba; çıranın yerini gaz lambası; tandırın yerini şömine alır. Konakların duvar resimlerini yapmaları için İtalya'dan ressamlar çağrılır.

'KIRK KİLİTLİ KIRK ODA'LAR

Geçmişe ilişkin ipuçları bugün de silinmemiştir; geriye kalanlardan, geçmiş zamanların zenginliğinin izleri sürülebilir. Çünkü Sinasos, biçimsiz, betonarme binaların yer aldığı, belleği olmayan bir kasabaya dönüşmemiştir.

Sinasos Otel'de, duvardaki 'Bedevi ile Dövüşen İtalyan Zabiti' resmine bakarak yemeğinizi yiyebilir; çan kulesi yıkılmış olsa da, Konstantin ve Helena Kilisesi'nde bahar ayinine katılabilir; Gül Konakları'nın yarı kayaya oyma, yarı kâgir odalarında kalabilirsiniz...

Kapadokya'nın her yeri gibi, Sinasos da engebeleri, tüf kayaları ve kâgir mimarisiyle taşın ve kayanın hükümranlığındadır. Rumların terk ettiği taş evler hemen dikkati çeker. Ürgüplü Abraham Baba'nın taş ve duvar ustalarından oluşan yedi yüz kişilik loncası, Sinasos'ta, görkemli ve sağlam Rum evleri inşa etmiştir.

Sinasos'un 'kırk kilitli kırk oda'lı evlerinin en güzel örneklerinden biri olan 'Gül Konakları', kasabanın özenli taş işçiliğinin (en altta) sergilendiği binalardandır. Restorasyon çalışmalarının ardından hizmete açılan 'Gül Konakları' (solda; restorasyon çizimi) şimdi çağdaş bir altyapıya sahip.

FARUK ZARSHAT / KA.BA Mimarlık

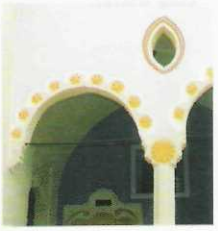
Kolay işlenen, düzgün kesilmiş, 60-100 cm kalınlığındaki taşlar, yerli yerine oturmuştur. Çoğu iki katlı olan kübik evlerin, ikinci katları dışa taşkındır; tam ortasında, ikinci bir çıkıntı şeklinde, cumba yer alır.

Pencere ve kapı kemerlerinin çevresinde rozet, çarkıfelek, aslan, asma gibi motif ve figürlerden oluşan sade taş işçiliği, yapının ahengini pekiştirir. İç mekanlar da demir ve ağaç işçiliğiyle hareketlenir.

Dört duvardan öte, evi ev yapan sofa, sedir, 'tahtaboş' denilen büfeler, pabuçluk, yüklük, raf ve kapılarda sade bir ağaç işçiliği hâkimdir.

Boz renkli kesme taş evlerde, kuş yuvası, aslan kabartması, ejder başlı çörten, leylak rengi kilit taşı gibi ayrıntılar, bütünün ağırbaşlılığını bozmadan, abartıdan uzak ve dengeli bir güzellik yaratır.

FOTOĞRAFLAR: BİR

Çift kanatlı tahta kapılar avluya açılır. Konak bir kayanın yamacında ise, odalar yarı kâgir yarı kayaya oymadır. Damlar çatısız ise terasta meyve kurutulur. 'Kırk kilitli kırk oda', avlunun etrafına dağılmıştır: Ahır, depo, şırahane, kiler, hamam, sofa, misafir odası, kış odası, tandır odası, ahır odası, ikona odası,

Sinasos'un taş evlerinden bir detay (sol üstte) **ve tipik bir Rum evi** (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

FOTOĞRAFLAR: M. SACİT PEKAK ARŞİVİ

Aziz Basileos Kilisesi'nde, kutsal bölümü cemaat bölümünden ayıran 'ikonostasis' (üstte) ve 'İsa'nın Vaftiz Edilişi'ni tasvir eden bir duvar resmi (sağ üstte).

büyük oda...

Kilerde, İstanbul'dan gönderilen siyah havyar, konyak, uzo, pekmez gibi 'kıymetliler' saklanır. 'Patas' denilen şırahane, yerin altında, yarı kayaya oyma karanlık bir mekandır; yukardan açılan bir delikle havlandırılır. Bağbozumunda, küfelerle taşınan üzümler bu delikten boşaltılır. İkona odası, evin ibadet köşesidir; mum ve tütsü yakılır, kutsal ikonaların önünde dua edilir.

Soğuk kış günlerinde aile 'kış odası'nda toplanır; çünkü kayaya oyma bu odanın ortasındaki tandır, odanın tüm soğuğunu içine çekerken, pişmiş aş ve kaynar su üzerinden eksik olmaz.

Sofada, boydan boya oturma sediri uzanır; duvarlara halı ve kilimler asılır; bir duvarı da yatak ve yorganların konduğu yüklük kaplar. Büyük oda ise, evin en geniş odasıdır ve birçok amaçla kullanılır. Duvarlardaki ahşap raflarda gümüş, bakır kap kacak, su testileri; gardıropta giysiler; tahıl dolabında arpa, buğday durur.

Kapadokya'daki sağlam ve ferah evlerini bırakan Rum göçmenler, Yunanistan'da kendilerine 'mübadil' olarak verilen iki gözlü kerpiç evleri beğenmemişlerdir.

KİLİSE VE MANASTIRLARIN MÜBADELE SONRASI KADERİ

Osmanlı yönetimi altında yaşayan gayrımüslimler, pek çok açıdan araştırılmışlardır; ama 1840'lardan sonra Anadolu'nun hemen her bölgesinde inşa ettikleri kilise ve manastırlar yeterince tanınmaz.

Oysa anıtsal boyutlardaki

Çevre vadilerdeki kaya kiliseleri

FOTOĞRAF: BİROL MALÇOK

Sinasos'un çevresindeki Gomede, Derindere, Pancarlık, Kepez gibi vadiler kaya kiliseleriyle doludur *(sağ üstte; Manastır Vadisi)*. Kasaba meydanına beş-on dakikalık yürüme mesafesindeki 'sarı tabelalı' Aziz Nikolaos Manastırı ve Aziz Basileos Kilisesi'ne ek olarak, keşfetme duygusunu tatmin etmek isteyenler, yılankavi patikalardan ilerleyerek, bağ ve bahçelerin aralarına gizlenen kiliselere ulaşabilirler: Kutsal Haç, Vaftizci Yahya, Meryem Ana, Kutsal Havariler, Krikalos ve Aziz Simeon, Sinasos'un çevresindeki kayaya oyma kiliselerden birkaçıdır...

Sinasoslular için en önemlisi Aziz Nikolaos Manastırı'dır *(sağ sayfada, en altta)*. Kasabanın güneyinde, bahçelerin ortasında yer alan manastırın kasaba yaşamındaki yerini, sonradan yapılan hiçbir kilise alamamıştır. Anlatılanlardan, günlük yaşamın manastır ve çevresinde döndüğü sonucu çıkar. İstanbul'a gitmeye hazırlanan erkek çocuklar buradan yolcu edilirken, kadınlar yanık türküler söyler. Dönenler de dönüşlerini Aziz Nikolaos Yortusu'na denk getirirler. Ortodoksların en önemli iki yortusu, Paskalya ve Hamsin burada kutlanır; şenlikler düzenlenir. Ayinlerde, Kudüs ve Rusya'dan gelen mumlar yakılır. Gençler kilisenin avlusunda *(sol üstte)* toplanıp halay çeker; şifa bulmak isteyenler de yanı başındaki kaya odacıklarında

bu yapılar, kazanılan siyasi hakların ve zenginleşmenin bir simgesi olarak kasaba meydanlarını doldurur. Yüzlerce kişiyi ağırlayabilecek büyüklükteki bu yapılar, mütevazı kasabaların prestij kaynaklarıdırlar.

Mübadeleden sonra, Ege Denizi'nin her iki yakasında, geride kalan kilise, cami, türbe, ayazma, tekke gibi dinî yapılar, bazen fanatizm, bazen de koşulların getirdiği zorunluluk sonucunda, zarar gördü veya tanınmaz hale geldi.

Tarihî yapılar, gidenlerin yanlarına alamadıkları altınları, paraları, kutsal ve değerli eşyaları bulabilmek için soyuldu, kırılıp döküldü. Kiliseden camiye, camiden kiliseye çevrilen yapılar, bunlar arasında, en talihli olanlarıdır.

19.Yüzyıl'da geniş çaplı bir sosyo-ekonomik hareketliliğe sahne olan Kapadokya kasabalarının taş işçiliğinin görkeminden, bugün geriye çok az şey kaldı. Örneğin, dönemin zengin yerleşim bölgelerinden Gülşehir'de, mahalle aralarındaki mezbelelikten başka, geçmişe ait bir iz kalmadı. Ama 'Kayakapı Mahallesi'ndeki gibi, dev bir 'koruma-koruyarak kullanma' projesinin gündemde olması da umut verici... Sinasos, bu tarihî mekanlar arasında, en 'dokunulmamış' olanı; bu yüzden de şanslı... ■

Konstantin ve Helena Kilisesi'nde, içten doğuya bakış (sol üstte). Aziz Nikolaos Manastırı'nın kilisesinin iç kısmı (üstte).

FOTOĞRAF: BİROL MALÇOK

yatarlar... Sinasoslu Türkler de yortu ve şenliklere katılırlar; ibadet etmezler ama mum yakıp hediye sunarlar. Aziz Nikolaos'un kutsal su kaynağının yanı başındaki 'Azizler Ağacı'na bugün hâlâ adak için paçavra bağlanır; hastalığın, paçavra gibi o ağaçta asılı kaldığına inanılır... Sinasoslular için ikinci önemli kaya kilisesi, Ürgüp ile Sinasos arasında, bugün Pancarlık olarak bilinen Panaya Vadisi'nde bulunan Panaya Eleousa Kilisesi'dir. Günümüzde 'Sarıca Kilise' adıyla tanınan bu kilise, Meryem Ana'nın yaşamına ait sahnelerin tasvir edildiği erken tarihli duvar resimleriyle ünlüdür *(solda; Sarıca Kilise I'de, Meryem ile Elizabeth'in buluşma sahnesi)*. Sinasoslu Pimenides'in anlattığına göre, Panaya daha çok yaz aylarında gidilen bir gezinti yeridir. Yeni evliler, 8 Eylül'deki Meryem Ana Yortusu'ndan iki hafta önce vadiye giderler; kilisenin çevresindeki 'aile odaları'nda kalırlar. Sarıca Kilise'nin çevresi, Ortaçağ'da bir manastır topluluğu olduğuna işaret eden kiliseler ve işlevi tam olarak belirlenemeyen kaya mekanlarıyla doludur. Bunlardan nispeten iyi durumdaki Sarıca Kilise II, mimarisi, orantılı ölçüleri, özenli işçiliğiyle dikkati çeker.

merakediyorum@googlegroups.com

Krifçe'de, 80 yılın ardından...

Büyük buluşma

Lozan Mübadilleri Vakfı'nın düzenlediği Selanik, Grebene, Drama ve Kavala gezisinde, savaş yüzünden büyük acılar yaşayan mübadillerin çocukları, birbirlerini kucakladı.

İSKENDER ÖZSOY

Bir rüzgar esti, binlerce yıldır aynı topraklarda yaşayan insanlar, birbirinden ayrı düştü. 1912 yılından itibaren savaşların yol açtığı ayrılıklar sonucu, Türkiye ve Yunanistan'da yaşayanların nüfus cüzdanlarına, kendi iradeleri dışında 'Hicret' yazıldı.

1922'den itibaren Türkiye'den Yunanistan'a gidenlerle, 30 Ocak 1923 tarihinde Lozan'da TBMM Hükümeti'yle Yunanistan Hükümeti arasında imzalanan "Yunan ve Türk Ahalinin Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol" gereğince, her iki ülkeden ayrılanlar arkalarında ülkelerinin ve ailelerinin tarihini bıraktılar. 'Mübadiller' artık karşılıklı olarak eski vatanlarını ziyaret ediyor, doğup büyüdükleri yerleri geziyor, atalarının izlerini arıyor.

Lozan Mübadilleri Vakfı'nın Mayıs ayında düzenlediği Selanik, Grebene, Drama ve Kavala gezisinde, savaş yüzünden büyük acılar yaşayan iki ülkenin insanları arasında, çok önemli buluşmalar yaşandı.

BULUŞMALARIN EN ANLAMLISI

Bu dört kentin uğranılan her köyünde, Türkiye'den Yunanistan'a gelen mübadiller, Yunanistan'dan Türkiye'ye giden mübadilleri, dostlukla karşıladılar.

Bu buluşmalarda, din ve ırk ayrımı yoktu; insanlık ve biraz da gözlerin buğulanmasına yol açan duygusallık ön plandaydı. Türk ve Yunan mübadiller; bu büyük buluşmaya tanık olanlara, yaşamları boyu unutamayacakları anlar yaşattılar.

Bu buluşmaların en anlamlısı, Grebene'nin Krifçe (Kivotos) Köyü'nde yaşandı. Krifçe kökenli ikinci ve üçüncü kuşak mübadiller, köyde atalarının izlerini aradılar ve buldukları her iz, onları hem sevindirdi hem de üzdü.

Krifçe'de ailesinin geçmişini ve anne babasının izlerini arayanlardan biri de Bursa eski

Türkiye'den ayrılan Trakyalı Rumlar göç yollarında (üstte). 90 yaşındaki Maria Makridu, Mudanya'yı ve köyünü özlemle anıyor (sağda).

Milletvekili Turhan Tayan'dı. Tayan babasının evini değil, arsasını bulabildi ancak.

Krifçe'de yaşanan en önemli buluşma da, Bursa'nın Mudanya İlçesi'nin Dereköy'ünden Krifçe'ye gelen 90 yaşındaki Maria Makridu ile Turhan Tayan arasında oldu.

Birbirleriyle 'hısım' gibi kucaklaşan iki mübadil, 80 yıldır beklenen bu anlamlı buluşmanın öncüleri oldular.

FOTOĞRAFLAR: İSKENDER ÖZSOY

Todor'un kahvesinde, 'ikinci kuşak' ile

Krifçe'deki tarihî buluşmadan sonra uğradığımız Todor Panoyot'un kahvehanesinde *(üstte)* alkışlarla karşılandık. Kahvenin sakinleri bizi ağırlamak için, birbirleriyle ikram yarışına girdi. Kahvede oturan kadınlı erkekli grupla hemen Türkçe sohbete giriştik. Çoğu 'ikinci kuşak mübadil' olan Krifçeliler, dedelerinin yayalarının (nine), anne ve babalarının 'memleket'leri Türkiye'yi, onların özlemini dile getirerek andılar.

TURHAN TAYAN ANLATIYOR

Krifçe'deki lakaplarıyla 'Babajikey'lerden Turhan Tayan, Maria Makridu ile buluşmasını, sıcağı sıcağına bize şöyle değerlendirdi:

"Makridu'yu tanımaktan, anlattıklarını dinlemekten çok memnun oldum. Türkiye'yi ve köyünü anlatırken gözyaşları döktü. Sık sık, 'Ah Mudanya! Ah Dereköy!' diye, doğduğu topraklara özlemini dile getirdi, komşularıyla çok iyi geçindiklerini söyledi. Değerlendirmeleri yerindeydi. İki ülkenin insanlarının birbirinden ayrı düşmelerini, üstü kapalı olarak, sitem dolu sözlerle anlattı, 'Niye insanlar birbirlerine ayrı düştü?' diye sordu."

Tayan, ailesinin Bursa'ya yolculuklarını da şu sözlerle dile getirdi: "Babamın adı İbrahim, annemin adı Ayşe. Babam, 1996 yılında 102 yaşında; annem ise 2000 yılında 96 yaşında öldü. Bilebildiğim kadarıyla, Rumca'yı onlardan öğrendim."

Babasının anlattıklarıyla hafızasına kazınan Krifçe'yi bugün, gözlerinin önünde buluverdiğini söyleyen Tayan, aslında bu topraklara ilk kez geldiğini belirtiyor:

"Krifçe, bir Türk köyü imiş Mübadele'den önce. Ancak çevrenin baskısı, sosyo-ekonomik ve idarî sorunlar yüzünden, Rumca öğrenmek zorunda kalmışlar. Türkiye'ye geldiklerinde de, yeterince Türkçe bilmediklerini anlamışlar, zamanla bu eksikliklerini gidermişler..."

MÜBADELE GÜNLERİ

Kendisine, 'Mübadele günlerini' soruyoruz: "Ailemin 'Mübadele' haberini nasıl aldığını bilmiyorum. Siyasi gelişmelerden habersiz oldukları için, Mübadele gerçeğiyle çok ani olarak karşılaşmış olmalılar. Yanlarına, para dışında pek bir şey alamadan yola çıkmışlar. Mübadele'de Krifçe'ye önce Türkiye'den Rumlar gelmiş. Altı ay beraber yaşamışlar ve birbirleriyle iyi geçinmişler. Ayrılık vakti geldiğinde, Krifçe'den dağları aşarak Selanik'in limanına inmişler

l'Illustrasyon dergisinden: Müslüman mübadiller, Selanik Limanı'nda, kendilerini Türkiye'ye götürecek geminin güvertesinde *(solda)*.

merakediyorum@googlegroups.com

Turhan Tayan, Mudanya'nın Dereköy'ünden Krifçe'ye gelen Maria Makridu'yla (sağda).

ve vapurla İzmir'e gelmişler."

Hastalıklar, ölümler, dil bilmemek yüzünden, bu yolculuk oldukça zor geçmiş: "Ailemize önce İzmir'de, Kordon'da bir ev vermişler. Bizimkiler, 'Toprak isteriz' diye evi geri çevirmişler; İzmir'den, Aydın, Isparta ve Niğde Yeşilburç'a gitmişler. Yeşilburç'u soğuk olduğu için beğenmemişler. Daha sonra Konya üzerinden Bursa'ya gelmişler ve bugün, Nilüfer İlçesi'ne bağlı olan Başköy'e yerleşmişler..."

Mübadillere Başköy'de, fert başına onar dönüm arazi verilmiş. Turhan Tayan bu arazi sorununu da bize şöyle aktarıyor: "Krifçe'de 200 dönümden fazla yerimiz varmış. Türkiye'de can ve geçim derdine düşüldüğü için, oradaki mallarımızın karşılığını alamamışız. Burada verilen mal, devede kulak... Ailem, Krifçe'den getirebildikleri nakit ile yıllarca geçinmiş."

Başköy'de, Turhan Tayan'ın ailesi, Krifçe'de olduğu gibi, buğday üretimi ve koyunculuk yapmış. Bir müddet böyle idare etmişler. Çocukları olunca da, 1940'lı yıllardan itibaren, baba Tayan, Bursa'ya yerleşmiş.

Başköy'e ilk yerleştiklerinde aile ile köyün yerlileri arasında, önce epey bir sürtüşme ve geçimsizlik yaşanmış; sonra zamanla uyum sağlanmış...

BABA OCAĞININ PEŞİNDE

Turhan Tayan, Krifçe'de babasının evini aradı; ancak sonuçta, evi değil, arsasını bulabildi. Çünkü 'baba ocağı' evleri, İkinci Dünya Savaşı sırasında yıkılmıştı: "Evin yerinde iki taştan başka şey yoktu. Rahmetli babam, iki katlı evimizin büyük bir avlusu, avlunun etrafında hizmetli evleri olduğunu söylerdi. Baba ocağının yerini görünce burukluk hissettim. Oradan toprak aldım. Babam Krifçe'yi görmeyi çok arzu etmişti. Ben de istedim, 'memleket'e getirip gezdireyim istedim... Ama eskiden, Yunanistan'la aramızda, şimdiki gibi ılıman bir ortam yoktu. Benim görevlerim de biraz engel oldu. Bugün kendimi babama karşı borçlu hissediyorum."

Lozan Mübadilleri Vakfı'nın düzenlediği gezinin, iki ülke arasındaki dostluğun gelişmesine katkıda bulunduğunu belirten Turhan Tayan, "İki ülke artık doğrular etrafında birbirine yaklaşmalı ve bundan böyle, uluslarının mutluluğu için el ele vermelidir" diyor.

Mübadelenin özü itibariyle de 'gerçekçi bir çözüm' olduğunu vurgulayan Tayan bu konudaki düşüncesini de şöyle aktarıyor:

"Sınırlar savaş sonunda yeniden çiziliyor. Savaşın geride bıraktığı acılar var. Bu acılarla insanların bir arada yaşaması çok zordu. İki ülke kan döktü,

Turhan Tayan, Krifçe'de baba evinin arsası üzerinde (sağ üstte). **1924'te Kayseri ve Kapadokya'dan Yunanistan'a gönderilen Rumlar** (sağda).

şehitler ve kayıplar verdi. Bu bakımdan böyle bir ortamda Müslüman Türklerin Krifçe'de, Yanya'da, Grebene'de, Langaza'da Rumlarla yaşamaları; aynı şekilde Türkiye'deki Rumların Türklerle beraber yaşamaları zordu. Bunu kabul etmek gerek."

BİRİNCİ KUŞAK MÜBADİLLER

Yaşadığı topraklardan kopmanın, o yaman ayrılığı yaşamanın acısını güzel Türkçesiyle tane tane ve ağlayarak anlatan Maria Makridu, bugün 90 yaşında... 1922 yılında, Yunan ordusunun geri çekilmeye başlamasıyla ailesi Türkiye'den 'kopmak' zorunda kalan Maria, Dereköy'den başlayıp Krifçe'de sona eren serüvenini ve özlemini anlatırken, *"Beni Mudanya'ya götürün"* diye söze başladı:

"... Annemin adı Susana, babamın adı Anastas... Dereköy'de zeytincilik ve ipekböcekçiliği yapardık. Dereköy Rum köyüydü; ama Türkçe konuşulurdu. Benim de ana dilim Türkçe. Helenica'yı burada öğrendik. Babam seferberlik sırasında askere gitmiş, bir daha geri dönmemiş. Buraya üç kardeş, anneannem ve annem geldik. Burada yaşadığımıza hayat mı denir? Bizi bırakıp buralardan niye gittiniz? Bu Mübadele niye oldu?.."

'İkinci kuşak'tan Bursalı Panayot

Mübadiller arasındaki bir başka buluşma da Vodina'nın (Edessa) köylerinden Lavista'da (Doretea) yaşandı. Babası Mudanya Dereköylü, annesi Trilye'nin Anafor Köyü'nden olan 72 yaşındaki Panayotis Sarandoğlu *(sağda)* bize şunları söyledi: "Ailemin köylerine gidince çok heyecanlandım. Anne babam geldikleri yeri çok iyi anlatıyorlardı. 1922'den sonra gelmişler. Zor bir yolculuktan sonra Mudanya'dan Kavala'ya inmişler. Bir iki sene orada oturmuşlar. Sonra Lavista'ya yerleşmişler. Buraya gelirlerken yanlarında hiçbir şey getirememişler. Yunan hükümeti burada bir inek, bir eşek, biraz toprak ve sizlerin bıraktığı evlerden birini vermiş aileme...". Bursa kökenli Panayot Sarandoğlu, Türkçe yaptığımız sohbet bitip ayrılık vakti gelince bizi, *"İzmir'in kavakları, dökülür* yaprakları..." türküsüyle uğurladı.

Bu tür soruları art arda sıralayan Maria Makridu, Türkiye'yi bize anlatırken de arada bize, 'Beni götürün oraya' diyordu: "Bakla ve fasulye yemeklerinin, balıkların tadı hâlâ damağımda. Mudanya'yı çok özledim. Mudanya'da zeytincilik yapılıyor mu şimdi? Beni götürün oraya. Bayramlarımızı, dinî günlerimizi kutlardık. Kilise duruyor mu? Paskalya'da yumurta boyardık, çörek yapardık. Ah Dereköy.... Dereköy'ün ortasından dere akıyordu, biliyor musunuz?.. Kilisenin yanında karakol vardı, duruyor mu?.."

Maria Makridu, Mudanya'dan ayrılışlarını da şöyle aktarıyordu: "Türkiye'den ayrılmayı hiç istemedik. Bizi Mudanya'dan kovaladılar. Mudanya'dan 'Pampur'a bindik, Dedeağaç'ta indik. Kaç günde Dedeağaç'a vardığımızı hatırlamıyorum. 'Pampur'un adı galiba Averof'tu. Dedeağaç'tan Selanik'e trenle gittik. Selanik'ten de buraya geldik. Sizi gördüm, Türkiye'den hısımlarım gelmiş diye sevindim..."

Krifçe'deki birinci kuşak mübadillerden bir başkası da Tanaş Kaytanidis idi.

1912 doğumlu Kaytanidis, Dereköy'den gelen Rumlar'ın Krifçe'deki Türklerle, Mübadele'ye kadar, altı ay kardeş gibi yaşadıklarını söylüyordu. Krifçe'ye 1922'de, Türkiye'den kaçanlarla Mübadele'ye tâbi Rumların geldiğini belirten Tanaş Kaytanidis de Dereköy'ü özlem dolu sözlerle anıyordu.

Turhan Tayan, Krifçe'deki birinci kuşak mübadillerden Tanaş Kaytanidis'ten (gözlüklü) köy hakkında bilgi alıyor *(solda)*.

merakediyorum@googlegroups.com

1921 Şubat'ındaki Londra Konferansı'nda

Son sadrazam Tevfik Paşa

Ahmet Tevfik Paşa'nın Hariciye Nazırlığı sırasında yapılmış olan yağlıboya tablosu (üstte). Londra'daki Barış Konferansı'na katılan İstanbul Heyeti [Tevfik Paşa, ağır hasta olduğundan fotoğrafta yer alamamıştı] (sağda).

Osmanlı'nın son sadrazamı Ahmet Tevfik Paşa, saltanatın mezar taşını taşırken, Cumhuriyet'in temeline katkıda bulunmasını da bilmiş bir vatanseverdir.

ORHAN KOLOĞLU

Osmanlı devletinin son sadrazamı Ahmet Tevfik Paşa'nın oğlu Ali Nuri Okday, babası için şu sözleri dile getirir: "Ölen bir saltanatın mezar taşını taşımak, babama nasip olmuştu."

1860'ların başından itibaren, aralıksız 60 yıl Osmanlı devletine hizmet veren bu Paşa'nın, 'son görevini' nasıl yerine getirdiğini anlamak için, Birinci Dünya Savaşı sonrasına, Sevr'in imzalanış günlerine dönmemiz gerekir.

16 Mart 1920'de, İstanbul'un İngilizlerce tam işgalinin ve arzulanmayan milletvekillerinin Malta'ya sürülmesinin ardından, 6 Nisan'da Damat Ferit Paşa tekrar sadrazamlığa atanır. Sadrazamın ilk işi, meclisi tamamen dağıtmak ve Anadolu'daki Milli Mücadele liderlerini asî ilan etmek olur. Damat Ferit, İngilizlerin kendisine gelecek için güvence verdikleri iddiasıyla, onların suyuna gitmenin yararlı olacağına padişahı da inandırır.

Tevfik Paşa ise İstanbul'daki İngiliz temsilcisi ile görüşmesinden sonra, bu güvenceye inanılmaması konusunda Vahideddin'i uyarır. Ancak padişahtan aldığı yanıt kesindir: "Bu güvence öylesine gizli verilmiştir ki, sizden bile saklıyorlar."

Bu ortamda, Sevr'de düzenlenen nihai barış görüşmelerini yönetmek için, Osmanlı heyetinin başına Tevfik Paşa getirilir. 11 Mayıs'ta galipler, hazırladıkları şartları Sevr'deki Osmanlı Heyeti'ne tebliğ eder ve bir aylık bir süre için-

de yanıt isterler.

Metni aldığının ertesi günü Tevfik Paşa, oğlu Ali Nuri'ye düşüncelerini bir mektupla şöyle açıklar: "Vatanımızın gelecekteki mukadderatı hakkında konferansın vermiş olduğu kararlar okundukça, insanı şimdiye kadar ölmediğine acındırıyor. Bakalım, *yakında şu haksız kararlara delilleriyle cevap vereceğim.* İnat ve ısrar ederlerse, İstanbul'a döneceğim, çünkü idam hükmünü mahkum imza etmez. Mağluplardan hiçbirine yapılmayan bir takım şartların yalnız bize yüklenmesi hakka uymuyor. Çatalca'ya kadar Yunan'a verildikten başka, İstanbul'da kalmaklığımız bile, şartlara başlanıyor. Artık bu hale karşı Avrupa'dan bir şeyler umut etmek, hayal kurmak olmaz mı?"

Ancak Damat Ferit kararlıydı. İstanbul Hükümeti taslağı onayladı ve Rıza Tevfik, Hadi, Reşat Halis'ten oluşan Osmanlı Heyeti, Sevr Antlaşması'nı, 10 Ağustos 1920'de imzaladılar.

NEDEN SADRAZAM OLDU?

İngilizlerin istediği, önce en ağır şartları kabul ettirmek, *sonra da bunun* üzerinden küçük tavizler vererek olayı kapatmaktı. Damat Ferit görevini yerine getirdikten sonra artık onlara yararlı olamazdı. Dolayısıyla padişah üzerinde baskı yapıp değiştirilmesini sağladılar ve yerine, 20 Ekim'de Tevfik Paşa atandı. Bu değişiklik İngilizlerin de işine geliyordu. Ankara'nın direncini kırmak için, Sevr'e karşı olduğu bilinen bir sadrazamdan yararlanabileceklerini umuyorlardı.

Vahideddin'in de hazır bulunduğu Saltanat Şurası'nda, tek bir kişinin itirazı sayılmazsa, tam çoğunluk Tevfik Paşa'nın görüşünden yanaydı. Bu durumda Vahideddin, Tevfik Paşa'ya hükümeti kurma görevini verdi.

Sadrazam Tevfik Paşa [ortada], Halil Paşa [solunda] ve Nafia Nazırı Norodenkyan Efendi ile bir seyahatte (solda, en üstte). ***Damat Ferit Paşa*** (sol üstte) **ve Sultan Vahideddin** (üstte).

1897'deki Yunan Savaşı'ndan sonra, Sultan II. Abdülhamid'in Tevfik Paşa'ya verdiği 'memurluk' fermanı (sol üstte). **Tevfik Paşa, Sultanahmet'teki Alman Çeşmesi'nin 1895'teki açılış töreninde** (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Tevfik Paşa'nın Ayazpaşa'daki konağında yer alan çalışma odası (sağda). Tevfik Paşa'nın Ayazpaşa'daki konağının deniz tarafından görünüşü [konak 1991'de yanmış, yanan bu kısma, sonradan Park Otel'in restoranı inşa edilmişti] (en sağda).

ğunlukla kabul edilen Sevr Antlaşması'nın padişah tarafından onaylanmasını engelleyen, Tevfik Paşa'nın Sultan nezdindeki ısrarları olmuştu.

Halife'yi ve devletin başkentini kontrolde tutmakla galipler, Ankara üzerinde baskı kurmaya dayalı taktiklerini işletebiliyorlardı.

Babıali'yi tamamen dışlamak, Ankara'nın da işine gelmiyordu; aksi halde bütün İslam dünyasını heyecanlandıran Hilafet'i kurtarma kozlarını kaybedebilirlerdi.

PAŞA'NIN DENGE OYUNLARI

İşte bu noktada, Tevfik Paşa'nın Ankara'yı her zaman kollayan denge oyunu yararlı oldu... 1921 Şubat'ında ise Londra Konferansı'nda Tevfik Paşa'nın hiç konuşmayıp

Tevfik Paşa'nın Mustafa Kemal ile telgraflaşmaları

1921 Şubat'ında Londra'da düzenlenen Sevr Antlaşması'nda tadilat görüşmeleri için çağrı alındığında *(sağda; Sadrazam Damat Ferit Paşa ve heyeti, kendilerini Paris'e götürecek olan 'Démocratie' zırhlısında)* tabii ki hem İstanbul hem de Ankara hükümetlerini davet etmek, İngilizlerin işine geliyordu. Mustafa Kemal, Tevfik Paşa'ya gönderdiği 28 Ocak 1920 tarihli telgrafta, bu hususa dikkati çeker ve milletin tek temsilcisinin Ankara'daki Meclis olduğunu anımsatır: "Sizler gibi yaşadığı sürece bu millete ve vatana aralıksız olarak değerli hizmetlerde bulunmuş sayın bir kişi için, bütün geçmiş hizmetlerinizi tamamlayıp yüceltecek, eşsiz, tarihsel bir fırsat çıktığı kanısındayız. Biz tam birlik içinde iş görmek istiyoruz. İstanbul Hükümeti'nin aracılığıyla çağırıldığımız konferansta, yurdu ayrı ayrı temsil edecek iki kurulun ne denli sakıncalar doğuracağını iyice anladığınıza inanıyoruz." Hemen ertesi gün verdiği yanıtında Tevfik Paşa, bu görüşe katıldığını ama karşı taktik gerektiğini şöyle belirtir: "Şimdiki hükümet, İstanbul ile Anadolu'nun birleşmesindeki yarara öteden beri değer verdiğinden, bu amaçla iş başına gelmiş ve şimdiye dek bu uğurda çalışmıştır. İstanbul düşman işgalinde bulunduğundan, buradaki hükümetin kaldırılmasıyla, hükümet işlerinin büsbütün galip devletlerin eline geçmesine ve sonuç olarak antlaşmadaki İstanbul'la ilgili maddelerin yürürlüğe konulmasına meydan verilmiş olacağı gibi, savaş halinde bulunduğumuz Yunan askerlerinin şu sırada İstanbul ve dolaylarında bulunuşu da, bu önerileri uygulanamaz hale getirmektedir."

Erkek ve kadınların bir arada bulunduğu ilk Osmanlı düğünü

Tevfik Paşa ile Atina'da tanıştığı İsviçreli Elisabeth Tschumi'nin düğünü, Paşa'nın Ayazpaşa'daki konağında yapılmıştı (üstte). Bu düğün, kadın ve erkeklerin bir arada bulunduğu ilk Osmanlı düğünüydü. Tevfik Paşa, hareminde birden fazla kadın bulunmayan nadir 19. Yüzyıl paşalarından biriydi; ilk karısının ölümünden sonra Elisabeth'le (Afife) evlenen Paşa, ölümüne dek haremine başka bir kadın almamıştı.

söz hakkının sadece Ankara'dan gelen millet temsilcilerine ait olduğunu ilan etmesi, bütün oyunları altüst etti.

Ankara Heyeti başkanı Bekir Sami, "Milletimize karşı bu tarihi günde gösterdiğiniz teveccüh ve hakperverlikten dolayı size millet namına şükranlarımızı sunarız" deyip elini öperken, Paşa büyük bir tevazuuyla şu cümleyi sarf ediyordu: "Estağfurullah ben de bu büyük milletin aciz bir ferdi olmakla iftihar ediyorum."

Paşa bunları söylerken, geçirmekte olduğu gribin etkisiyle, otel odasındaki yatağındaydı. Zaten o sabah toplantıya da zorlukla götürülebilmişti. Paşa bir anlamda, Avrupa'nın 'hasta adam'ı Osmanlı devletini temsil ediyordu; ancak fikirsel canlılığı herkesi şaşırtmıştı. Ankara Heyeti üyelerinden Ruşen Eşref Ünaydın anılarında, Paşa'nın elini öperlerken hem onun hem de kendilerinin gözyaşlarını tutamadıklarını kaydeder.

BABIALİ'Yİ DIŞLAMA TAKTİĞİ

Tevfik Paşa, bu davranışının geçici bir durum olmadığını, Londra'dan dönüş yolunda, İtalyan Kralı ile buluşmasındaki kararlılığıyla da gösterdi. Kendisine imzalattırılmak istenen Anadolu'da bazı haklar verilmesi yönündeki metni geri çevirirken da Londra'daki davranışının arkasında durdu:

"Londra'dan beri memleketimizi temsil etmek hakkına haiz bir başka kuvvet bulunuyor ve bu, muhakkak meşru bir kuvvettir."

Bu taktiğiyle Tevfik Paşa, Babıali'yi gündemden tamamen çıkarmış oluyordu.

Padişah hükümetinin hakim olduğu tek yer olan İstanbul'da da artık milliyetçi basın, sesini serbestçe duyurmaya başlamıştı. Sevr'i zorla kabul ettirmek isteyenler, askerî bir operasyondan başka çıkar yol olmadığını bu suretle anladılar. Yunan ordusunun ileri hareketleri bunun üzerine başladı. Ancak Sakarya Zaferi

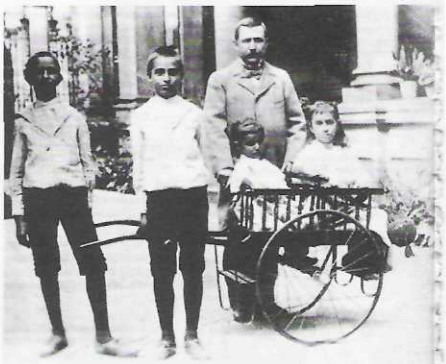

Tevfik Paşa'nın küçük oğlu Ali Nuri (solda, en üstte) ve büyük oğlu İsmail Hakkı (sol üstte). Tevfik Paşa, İstanbul'u ziyaret eden İran Şahı Muzafferüddin ile birlikte (en solda). Tevfik Paşa'nın karısı Elisabeth (Afife), ortanca kızı Naile ile birlikte (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Tevfik Paşa'nın büyük oğlu İsmail Hakkı ile Sultan Vahideddin'in büyük kızı Ulviye Sultan'ın düğününde (1914), Tevfik Paşa'nın karısı Elisabeth (Afife) 'Kadın Efendi'nin arkasında düğün alayına katılmıştı (soldan ikinci).

evli olup padişahın yaverliğini de yapan Binbaşı İsmail Hakkı, Saray'ı, padişahı ve eşini terk edip Ankara'ya sığınmış ve cephede Yunanlılarla savaşa girişmişti. İstanbul'da erkanına 'hain' damgası vurmak alışkanlığındaki Milli Mücadelecilerin gerçekten saygı duyduğu biri aile oldu Tevfik Paşa ve oğulları...

Tevfik Paşa'nın çocukları, 1897'de, Berlin'deki Osmanlı Sefareti'nin bahçesinde (sağda, en üstte). **Tevfik Paşa'nın [Petersburg'ta Maslahatgüzar iken]** (sağda), **kayınpederi Jakob Tschumi** (sağ üstte). **Elisabeth oğullarıyla** (altta) **ve sonraki yıllarda kızları ve gelinleriyle** (sağ sayfada, üstte). **Tevfik Paşa ve ailesi** (sağ altta).

bunun da sonuç vermeyeceğini ortaya koydu.

VAHİDEDDİN'İN ÖNERİSİ

Tevfik Paşa'nın politikası öyle bir hava yaratmıştı ki, Vahideddin bile, "Mustafa Kemal Paşa'ya rütbelerini iade etme" önerisini sadrazamına aktardı. Büyük devlet adamı tecrübesiyle Tevfik Paşa buna karşı çıktı: "Böyle bir teklifte bulunmayalım, kabul etmeyecektir."

Bu tutum yanlış değildi. Ankara Meclisi'nin 'Mareşal' ilan ettiği 'Sarı Paşa'ya ne verebilirlerdi ki? Üstelik reddedilmek, yumuşak giden ilişkileri de zedelerdi. Bunun yerine, idamları için ilan edilmiş fetvaların iptaliyle yetinildi.

Mustafa Kemal, Tevfik Paşa'nın oynadığı oyunun tabii ki farkındaydı ve bunun Milli Mücadele'ye yardımcı olduğunu da biliyordu. Ancak, Babıali ile resmî bağlantı kurmanın ya da lehinde davranmanın Ankara'daki Meclis Hükümeti'nin meşruluğunu sorgular hale getirebileceğinin de bilincindeydi.

Üstelik, Tevfik Paşa'nın oğlu olan ve Vahideddin'in büyük kızı Ulviye Sultan ile

SALTANAT YANLISI VATANSEVER

Doğrudur; "Ölen saltanatın mezar taşını taşımak Ahmet Tevfik Paşa'ya nasip olmuştur" ama onu taşırken topluma vefa borcunu ödeme fırsatını da kaçırmamıştır. Bu yüzden günümüzde de hayır ile yad olunur.

Bu durumda Tevfik Pa-

şa'ya padişahçıların 'hain' demesi uygun düşmez miydi? Bunun yanıtını da, Tevfik Paşa'nın oğlu Ali Nuri'ye söylediklerinde buluyoruz... Vahideddin'in büyük bir devlet himayesinde saltanatı sürdürme fikrine tamamen karşı olduğu belirten Tevfik Paşa konuyu şöyle noktalar: "Ben aslen monarşistim (saltanat yanlısıyım), fakat yabancı bir çizme altındaki bir saltanat yerine, hür bir cumhuriyeti bin kere tercih ederim."

Vahideddin yurtdışına kaçarken ona da kaçma önerisi yaptığında, Paşa anlamazlıktan gelir. "Sıhhatine bakmak için Avrupa'ya gitmesinin uygun olacağı" yolundaki padişah tavsiyesini getiren aracıya yanıtı pek basittir: "Sıhhatim hamd olsun iyidir, dışarıya gitmeye ihtiyacım yoktur; teşekkür ederim, gitmeyeceğim."

Bu yanıt padişaha ulaştırılınca, Vahideddin de Ankara Meclisi'nin çıkardığı 'Hıyaneti Vataniye' kanununu kendisine yollar. Metni okuduktan sonra Tevfik Paşa, "Bu çok güzel bir kanundur, her tarafını beğendim" demekle yetinir! ■

Cumhuriyet'in saygı duyduğu bir Osmanlı

Son sadrazam Tevfik Paşa, 11 Şubat 1843'te İstanbul'da dünyaya gelir. Arslanoğullar ailesinden olan büyük babası, Kırımlıdır; aile Rus işgali üzerine, Rumeli'ye yerleşmiştir. Tevfik Paşa'nın babası Ferik (general) İsmail Hakkı Paşa, annesi Diyarbakırlı Süleyman Ağa'nın kızı Gülşinas Banu'dur. Evde özel eğitim alan ve Fransızca öğrenen genç Tevfik, 1865'te üsteğmenlikten istifa edip Dışişleri hizmetine girer. Babıali Tercüme Odası'nda çalışmaya başlar. 1868-1875 yılları arasında Roma, Viyana ve Berlin elçiliklerinde 'ikinci katip' olarak çalışır. 1875'te Sen Petersburg'da önce 'başkatip' sonra da 'maslahatgüzar' olarak görev yapar. 1877'de Rusya ile savaş başlayınca İstanbul'a döner ve Rumeli cephesinde orduda 'ajan politik' olarak çalışır. 1879'da Atina Maslahatgüzarı, 1883'te Atina Sefiri olur. 1885-1895 yılları arasında ise onu, Berlin Sefiri olarak görürüz. 1895'ten 1909'a kadar Osmanlı'nın Hariciye Nazırı olan Tevfik Paşa, 1909'daki kısa sadrazamlık döneminin ardından, 1914'e kadar Londra'da elçidir, o yıl yurda döner ve Ayan Azası olur. Kasım 1918'den 1919 Mart'ına kadar yine kısa bir sadrazamlık döneminin ardından Tevfik Paşa, 1919-1920 arasındaki barış görüşmelerinde görev alır. Ekim 1920'de sadrazam olur ve Kasım 1922'de, Osmanlı devletinin noktalanmasıyla birlikte sadrazamlığı da sona erer. Tevfik Paşa geçmişinde endişeleneceği hiçbir şey bulunmadığına o kadar emindi ki, saltanatın kaldırılması, dolayısıyla sadrazamlığının sona ermesinden rahatsız olmadı. Ankara orduları İstanbul'a girince endişelenmedi ve 6 Ekim 1936'da, 94 yaşındayken ölünceye kadar, huzur içinde yaşadı. Türk devleti ona saygısını, 'Son Osmanlı Sadrazamı' sıfatına uygun şekilde, cenazesine askerî tören birlikleri göndererek gösterdi *(altta; Tevfik Paşa, Venizelos'un Osmanlı devleti hesabına casusluk yapmış olduğunu, ilk kez 1935'te, gazeteci Ömer Besim'e [sağda] anlatmıştı. Paşa, fotoğrafta eşi Afife ve millî atlet Naili Moran ile birlikte).*

merakediyorum@googlegroups.com

150 yıl öncesinin İstanbul düğünlerinde

Nasıl evlenirlerdi?

Cumhuriyet dönemiyle birlikte, hızla değişen kimi âdetlerin hatırda tutulmasını isteyen Sermet Muhtar Alus ve Refik Halid Karay gibi yazarlar, 'eski hanımefendilerden' dinledikleri 'tantanalı ve şatafatlı' düğünleri, ayrıntılarıyla aktarırlar.

LÜTFÜ TINÇ

Geleneklere göre, iki bayram arası düğün yapılmaz; özellikle evlenme düğünleri, temmuz ve ağustos aylarına denk düşürülür. Nişanın, nikâhın, düğünün tören tarzları, dünden bugüne ülkemizde de elbette ki çok değişti. Ama temmuz-ağustos zamanlaması, hâlâ geçerliliğini koruyor diyebiliriz.

Aslında, toplumsal yaşamın 'en kutsal kaynaşma kurumu' kabul edilen evlilik, her çağda parlak ve şatafatlı törenlerle taçlandırılır. Ama gelenek ve göreneklerin yaşatılmaya çalışıldığı eski zaman düğünlerinin, aile kurumu içinde, apayrı bir yeri vardı.

İşte biz de bu ay, mevsi-

min gündemine uyup bir 'düğün törenleri' gezisi yapalım istedik. Ama bunun için, farklı bir dönem seçip kimi âdetleri bugün bile süren eski zaman düğünlerine çevirdik gözlerimizi: Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk yıllarında hızla değişen yaşam biçiminin öncesine, Osmanlı'nın son dönem saltanat yıllarındaki evlilik törenlerine kuşbakışı bir göz atalım istedik.

Bunun için de önce, Sermet Muhtar Alus, Musahipzade Celâl ve Refik Halid Karay ve gibi yazarların, 'eski hanımefendilerden' dinledikleri 'tantanalı ve şatafatlı' düğünlerin öykülerine göz attık.

Sonra da İstanbul'un Büyükdere semtindeki Sadberk Hanım Müzesi'nin kimi bölümlerini gezdik, eski zaman düğünlerinin kimi safhalarını gözlerimizin önüne seren görüntüleri izledik; Müze'nin müdürü Çetin Anlağan ve sanat tarihçisi Lale Görünür'den bilgiler aldık.

GÖRÜCÜ USULÜ

Ama şimdi acele etmeyelim ve nikâh ile düğün öncesine de bir göz atalım: Eskiden, kız ve oğlan aileleri çoğunlukla kendi başlarına karar verirlerdi.

Oğlunu evlendirmek isteyen anne, kendi dengi bir ailenin kızını almak için ya tanıdıklarından gözüne kestirdiği bir kızı doğrudan doğruya gidip ister veyahut haberini aldığı fakat tanımadığı bir ailenin kızını, yanına akrabadan veya komşu bir-iki kadın alarak, tanımadığı o ailenin kapısını çalardı.

"Küçük hanımı görmeğe geldik" diyerek içeri giren görücüler, güler yüzle karşılanır, misafir

Sadberk Hanım Müzesi'nden bir kına gecesi (solda). **Münif Fehim'in çizgileriyle Abdülhamid döneminin gelin ve damadı 'koltuk' merasiminde** (sol sayfada). **Bir 19. Yüzyıl gelinliği** (altta).

Vehbi Koç Vakfı'nın girişimleri ve Sevgi Gönül'ün çabalarıyla 1980'de hizmete açılmış olan 'Sadberk Hanım Müzesi', İstanbul'da, Büyükdere, Piyasa Caddesi'ndeki iki farklı binasında, Çarşamba hariç her gün 10.30-18.00 saatleri arasında ziyaretçilerini kabul ediyor. Anadolu uygarlıklarından İslâm sanatına, çok geniş bir eser yelpazesini barındıran *müzede, Osmanlı dönemi gelenek ve göreneklerini yansıtan özel* bölümler de yer alıyor. Burada, eski zaman düğün âdetlerinin konusu olmuş göz alıcı eserler de sergileniyor.

Web sitesi: www.sadberkhanimmuzesi.org.tr
Tel: 0 (212) 242 38 13-14
Faks: 0 (212) 242 03 65

Sevgi ve Erdoğan Gönül koleksiyonundan, tuval üzerine yağlıboya 'Düğün ertesi: Paça Günü' tablosu (solda; anonim).

merakediyorum@googlegroups.com

odasına alınırlardı. Yaşmaklar, feraceler çıkarılmadan oturulur; kız evinin en yaşlı büyük hanımı misafirlere, "Safa geldiniz" der, hal hatır sorardı.

İçeride ise kızı giydirir, kuşatır, takar, takıştırırlardı. Bir halayık görücülerin karşısına bir iskemle getirip koyar, biraz sonra da gümüş bir kahve tepsisi içinde gümüş zarflar, fağfurî fincanlarla, bir cariye kahveleri getirip dağıtırdı...

Sadberk Hanım Müzesi'ndeki düzenlemelerden birinde, kahve ikramı (sağda) ve Ercüment Kalmık'ın çizgileriyle bir 'kahve sitili' (sağda).

Bundan sonrasını, Musahipzade Celâl'in 1946'da yayımlanan 'Eski İstanbul Yaşayışı' kitabından izleyelim: "Kız, kıymetli bir kumaştan yapılmış uzun üçetekli entarisi ve altında dökme şalvarı mini mini çedikleriyle sıkıla sıkıla, utana utana gelir ve görücülerin karşısındaki sandalyeye oturur, başını önüne eğer. Görücüler kahvelerini ağır ağır içerken, kızcağızı da tepeden tırnağa kadar inceye tetkik ederler. İçlerinden biri, başını eğen kızcağıza, 'Yavrucuğum, biraz başını kaldır da güzel yüzünü görelim' diye rica eder. Odada bulunan kızın ailesinden biri de, 'Sıkılma yavrum' gibi sözler söyleyerek kıza gayret vermek ister."

Musahipzade'ye bakarsanız, evin kızı bunalmıştır aslında bu yoğun bakışlardan... Bu arada oğlan anası, elindeki fincanı bir köşede bekleyen halayığa doğru uzatır ve halayık gümüş tepsi ile yaklaşarak fincanları toplar. Halayık geri

'Yüz Yazısı Günü' ve değişen âdetler

Pazartesi günü başlayan düğün törenlerinin Perşembe gününe rastlayan safhası, 'Yüz Yazısı Günü'dür. O gün gelin tellenip duvaklanıp, 'askı'nın kurulduğu geniş düğün odasına oturtulur: Abdülaziz döneminin (1861-1876) sonlarına kadar süren 'askı' geleneği, düğün odasının uygun bir köşesine kurulan yapma çardak tarzı bir dekordan ibarettir. Gelinin yüzünde, ikisi yanağında, biri alnında, diğeri çenesinde olmak üzere, elmastan çiçek şeklinde yapıştırmalar vardır *(sağda; Ercüment Kalmuk'un çizgileriyle, yüzü yapıştırmalarla süslü gelin)*. Bunları sabahleyin, gelin tuvaletini yapanlar, sakız yakarak çehresine tutuşturmuşlardır. Düğme büyüklüğündeki bu elmas yapıştırmalar nedeniyle, bu güne 'Yüz Yazısı' günü denir *(üstte; Reşad Ekrem Koçu'nun 'Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü'nden, yanağı yapıştırmalı gelin)*... Folklorcu Sadi Yaver Ataman, bu süslemelerin, nazara yani göz değmesine karşı bir 'tılsım' şeklinde de yorumlanabileceğini aktarır... Yüz Yazısı Günü, misafir hanımlar, 'düğün saçısı' diye adlandırılan hediyeleriyle 'geline bakmaya' gelirler. Abdülhamid devrinde (1876-1909) bu 'askı' ve 'yapıştırma' âdetleri kalkar. Bu gelişmeyi Refik Halid Karay, 'Üç Nesil Üç Hayat' adlı kitabında şöyle aktarır: "Gelin eski usul merasimle görücüye çıkmadığı gibi, düğün günü köşede de oturmaz; oda oda dolaşır, güler, konuşur (...) Elbisesi, Paris modellerine uygundur; mukakkak surette beyaz renklidir, limon çiçekleri takmak şarttır; tel, yalnız halis gümüşten ve pek ince bir sudan ibarettir."

FOTOĞRAFLAR: VURAL YAZICIOĞLU

'Paçalık'tan gelinliğe...

Sadberk Hanım Müzesi'nde yer alan 'Gelinlik vitrini'nde, hem 'Paça Günü' giysisini (altta) yani 'paçalık'ı, hem de 19. Yüzyıl sonlarına ait bir gelinliği (en altta) izleyebilmek mümkün.

geri çekilerek odadan çıkarken, kız da halayığı takip eder.

Görücüler, "Maşallah, Maşallah" diyerek kızı taltif ederler. Eğer kızı beğenmişlerse, oğlan anası lafı uzatmaz; oğlu için kızı ister. Kız tarafı, damadın işini gücünü sorar. Anlatılır. Kız anası, "Çöp çatan çattı ise ne diyeyim, pederine söyleyeyim" der.

Akşam, 'evin efendisi'ne mesele açılır; ertesi gün de 'tahkikat' başlar. Sonuç olumlu çıkarsa, damadın babası, yanına akrabadan bir-iki kişi alıp kız evine gelir; Allah'ın emri, Peygamber'in kavli ile kızı babasından resmen ister.

Kızın babası, eski deyimle, muvaffakat eder ve hemen sorar: "İçeri mi, dışarı mı?"

Eğer 'içeri' olursa, damat içgüveyi gelir; dışarı olursa, kız damadın evine gelin gider. Bu sorun da çözüldükten sonra 'ağırlık' yani düğün öncesi kıza verilmesi gereken para (mihri müeccel) verilir. Bu para iki tarafın sosyal durumuna uygun bir miktarda olur. 'Mihri muaccel' ise nikâh bedelidir. Sonra da sıra, evlilik akdini uygulayan 'İmam Efendi'nin nikâh ilmühaberini mahkemeye tescil ettirmesine gelir.

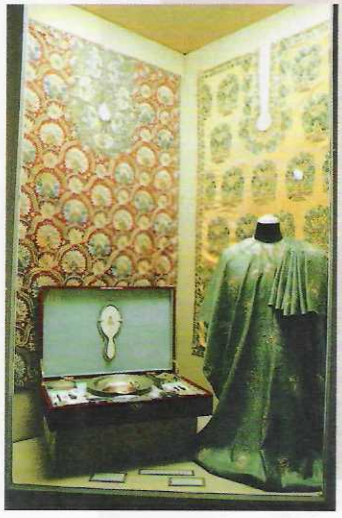
Düğünün nikâhtan önceki bir safhası da damadın nişan takımını göndermesidir.

Nişan takımı, kadife üzerine gümüş kakmalı küçük, zarif bir çekmeceden, bir bohçadan ve bir tabladan oluşur: Çekmeceye, minik billur şişelerde, misk, amber, gül yağı gibi kokular konulur. Zümrüt, yakut ya da elmas bir nişan yüzüğü de çekmecededir. Sırmalı nişan bohçasında ise, kızın gelinlik elbisesinin kumaşı yer alır. Süslü bir tablaya sıralanan zarif sepetlerde de

merakediyorum@googlegroups.com

Damat tıraşı ve Sultan Hamid'in takımı

Vehbi Koç Vakfı Sadberk Hanım Müzesi'nde, eski zaman düğünleriyle doğrudan bağlantılı dört vitrinden biri de, 18 ve 19. Yüzyıl tıraş önlükleri ve peşkirlerinin teşhir edildiği vitrin... Burada, Sultan II. Abdülhamid'e ait olan ve Müze tarafından bir Avrupa müzayedesinden satın alınmış tıraş takımı da sergileniyor.

Sadberk Hanım Müzesi'ndeki 'Gelin Hamamı' vitrini (sağda) ve vitrinden ayrıntılar: Hamam bohçası ile ayna ve tarak (sağda). Sedef kaplama ahşap nalınlar (altta) ve gümüş tıraş tası (sağ sayfada).

göz alıyor. Bu arada işlemeli bir hamam bohçası, gümüş kaplama nalınlar, ayna ve tarak da vitrindeki 18 ve 19. Yüzyıl parçalarını tamamlıyor.

'Kına Gecesi' için düzenlenmiş vitrin ise, mankenli bir canlandırma ortamında, izleyicinin hayal gücüne yardımcı oluyor... Çarşamba günü akşamı yapılan 'Kına Gecesi'nde erkekler selamlıkta, kadınlar haremde eğleniyorlar. Selamlıkta çalgılar çalınıyor; haremde çengi kolları oynuyor. Musahipzade Celâl'in anlatımına göre, çengiler gelinin ellerine kına konulması için, türkü söyleyerek kızı davetli hanımların önünde dolaştırıyorlar...

Şimdi, yine Müze'ye dönersek 'Gelinlik vitrini'nde, hem 'Paça Günü' giysisini yani 'paçalık'ı hem de 19. Yüzyıl sonlarına tarihlendirilen bir gelinliğin zarafetini tadıyoruz. Sadberk Hanım Müzesi'nin uzmanı, sanat tarihçisi Lale Görünür'ün verdiği bilgiye göre, aslında daha önceleri, geleneksel kesimdeki entariler, üçetek entariler de gelin kıyafeti olarak kullanılıyormuş... Tabii beline elmaslı altın kemer, başına elmas takımlar konuyor ve gelinin başı, boynu mücevherlerle donatılıp kulağına da salkım küpeler takılıyormuş.

Sadberk Hanım Müzesi'ndeki birbirinden nefis üçetekleri günümüzün ziyaretçilerine bırakıp, biz yine geçmiş zamanın bir düğün evine dönelim: Gelin tellenip pullanıp, giydirilip kuşatıldıktan sonra davetliler düğün evini doldu-

şeker ve şekerlemeler, kurabiyeler, kaymaklı-fıstıklı lâtilokumlar vardır.

Eğer gelin, güveyin evine giderse, çeyizi Pazartesi günü gönderilir... Salı günü 'Gelin Hamamı', Çarşamba 'Kına Gecesi', Perşembe 'Yüz Yazısı' ve Cuma da 'Paça Günü'dür...

İşte, Sadberk Hanım Müzesi'nde, eski zaman düğünleriyle doğrudan bağlantılı dört ayrı vitrinde, bu özel günlerin giysilerini, malzeme ve aksesuarlarını izleme fırsatı buluyoruz.

'Gelin Hamamı' malzemesinin sergilendiği vitrinde, peştamal (futa), işlemeli havlular ve başörtüsü olarak kullanılan çevreler

rurken, 'yengelik' yapacak olan kadın, gelinin koluna girip onu ortaya çıkarır. Kızın babası gelir ve kız babasının elini öper. Baba, kızının beline, Türk geleneklerine göre, 'gayret kuşağı' denilen bir şal kuşak bağlar ve kılıçtan atlatır: "Dedelerin gibi bu kılıcı iyi kullanacak evlat ve ahfat yetiştir!" diyerek kızının sırtını sıvazlar.

Kız gelin odasına götürülüp köşeye oturtulur. Bu gelin köşeleri genelde, gelinin kendisinin işlediği sırmalı, ipekli el işleriyle süslüdür ve gelinin bütün çeyizinde, ne kadar kıymetli parça varsa, onlar da odanın duvarlarını süslemektedir.

Gelin, köşesinde otururken davetliler de odayı doldurup sedirlere sıralanır; gümüş şekerdanlık içinde misafirlere 'peynir şekeri' ikram edilir. Arkasından sitil ile kahve verilir. Sitil, üç zincire tutturulmuş gümüş bir tas içinde yer alan küçücük bir kahve ibriğidir. Sitili, omzunda üstü sırma saçaklı bir kadife kahve örtüsü ile bir cariye tutar. Onun arkasında, beyzi gümüş bir tepsi içinde, altın veya gümüş zarflı fağfurî fincanları getiren bir başka cariye vardır. Aynı örtü ile bir üçüncü cariye kahve ibriğinden fincanlara kahve koyar... Birkaç kadının, 'Güvey geliyor, güvey geliyor' sözleri üzerine, yenge hanım, gelinin duvağını yüzüne örter, koluna girer ve onu aşağı indirir.

Güvey, merdivenin alt başında karşılanır. Yenge hanım, 'Al emanetini yavrum, Rabbim uğurlu kademli etsin' duası ile gelini güveyin koluna verir. Fakat gelin, güveyin değil; güvey gelinin koluna girer. Gelinin bir kolunu da yenge hanım tutarken, 'Maşallah... Maşallah' haykırışları arasında güvey, gelini odasına götürür.

Sadberk Hanım Müzesi'nden bir kına gecesi kompozisyonu (solda). **Fransız yapımı bir leğen-ibrik** (altta; 19. Yüzyıl).

'KOLTUK' GELENEĞİ

Yenge hanım dışarıdadır; bir-iki dakika oda kapısı kapalı kalır. Eğer dakikalar uzayacak olursa, dışarıdan kapı vurulmağa başlanır; damat dışarı çıkmaya zorlanır. Şaşkınlık ve heyecan içindeki damat, kadınların yarattığı iz-

Münif Fehim'in çizgileriyle görücü usulü

Sultan Abdülaziz döneminden II. Abdülhamid'in saltanatının son yıllarına kadar epey biçim değiştiren 'görücü gitme' geleneği, Cumhuriyet'ten sonra da varlığını korudu.

merakediyorum@googlegroups.com

Salih Erimez'in çizgileriyle bir 'koltuk merasimi' görüntüsü (üstte). Gelin çeyizinin önemli parçaları arasında halı ve kilimler de yer alırdı (sağda). Damadın tıraş takımının ayrılmaz parçası: Fildişi, kehribar, kemik ve mercan saplı usturalar (sağ sayfada, altta).

diham karşısında, yolun kapanmasına mani olmak için, sonunda uzaklara çil paralar serperek savuşmayı akıl eder!

İşte böylece, bu 'Koltuk Merasimi' gelinle güveyin birbirlerini ilk kez görmelerine vesile olur...

Düğün günü sabahı, misafirlerin, konu komşunun, akşama dek sürecek ziyaretleri başlar; gelinin giyimini kuşamını, elmasını, sorgucunu, telini, duvağını ve gelin odasının duvarlarını süsleyen çeyiz askılarını inceden inceye tetkik ederler.

Akşam olunca mahalle imamı, mahalleli, kızın ve damadın akraba ve ahbapları güvey yemeğine davet edilirler. Büyük konaklarda, erkekler selamlık dairesinde ağırlanırlar. Akşam ezanında yemekler yenir; kahveler, çubuklar, şerbetler içilir; yatsı ezanına kadar hoş sohbetlerle vakit geçirilir. Yatsı ezanı okununca, namaz kılınır.

Namazdan sonra harem dairesine giden kapının önünde toplanılır; damat kapı aralığından içeriye doğru kibarca itilir; kimi çevrelerdeki geleneklere göre, sırtı yumruklanarak da içeri itilir. İmam, duasını eder.

Kapının önünde bekleyen hizmetkâr kadınlar, damadın önüne düşüp onu gelin odasına götürürler. Damat odaya girince, gelin onu ayakta karşılar; yenge hanım gelinle güveyi el ele verir, 'Rabbim dirlik, düzenlik versin; bir yastıkta kocayın' der.

Ercüment Kalmık'ın çizgileriyle, eski düğünlerde oyun oynayıp raks eden iki çengi kadın (sağ üstte).

NE ZAMAN AYAĞA BASILIRDI?

Damat yerde serili seccadede iki rekât namaz kılar, namaz bitince gelini köşesine oturtmak için kolundan tutar...

İşte, bugün de var olan 'ayağa basma' âdeti, eski zaman düğünlerinde, tam da bu sırada uygulanır: Kim atik davranıp diğerinin ayağına

Dünden bugün gelinlik

Eski zamanların gelin giysisi, 20. Yüzyıl başlarındaki Avrupa tarzı gelinliklerden *(solda; taftadan sırma işlemeli bir gelinlik)* oldukça farklıydı: Bu giysiler atlas veya kadife üzerine sırmalarla, incilerle işlenirdi. Arka eteği ile kolları uzun ve etrafı sırmalı, incili haraçlarla süslenmiş giysinin altında, aynı renkte sırma şeritlerle süslenmiş dökme şalvar yer alırdı. Sırmalı giysinin içinde de beyaz tülden işlemeli bir gömlek olurdu *(sağda).*

basarsa, evlilikte onun sözünün üstün olacağı varsayılır.

Gelini köşeye oturtan damat, duvağı açar... İşte meşhur 'yüz görümlüğü' de tam bu sırada damat tarafından geline verilir. Yüz görümlüğü, kıymetli bir mücevherdir... Bu arada yenge hanım dışarı çıkar, şeker ve kahve getirir. Sonra da damatla gelin yalnız bırakılır...

Gelin, Cuma günü 'paçalık' denilen giysisini giyer, başına tel duvak koymaz, yalnız elmaslarını ve yüz görümlüğünü takar. Davetli hanımlar, hısım akraba gelir. Bu düğün yemeğinde; terbiyeli ve etli düğün çorbası, lengerlerle kızarmış düğün eti, pilav ve bir de zerde verilir. Buna kaymak ve paça tiridi de ilave edilir. Bu yüzden de bu güne 'Paça Günü' denmesi âdet olmuştur.

Böylece, Pazartesi başlayıp her safhası parlak törenlerle kutlanan düğün, Cuma günü gerdekle noktalanır. Ama oğlan ve kız tarafının akrabalarıyla birlikte katıldıkları yemek davetleri birkaç gün daha sürer.

Çeyiz hazırlığına, kız doğduğu gün başlanırdı

Vehbi Koç Vakfı Sadberk Hanım Müzesi'nde, eski zaman düğünleriyle doğrudan bağlantılı dört vitrinin dışında, bir de 'Loğusa Odası' vitrini var *(üstte)*. Buradaki karyolanın yatağında, bir gelin yorganı yer alıyor. Aslında, odada görülen yastık ve örtülerle halılar da gelinin çeyizinin bir bölümünü oluştururdu. Kızlarının, 'cihaz' da denilen çeyizi, eski zaman kadınları tarafından daha çocuk doğar doğmaz hazırlanmaya başlanırdı. Bir teli keten ipliğinden, bir teli ipekten incecik kıvır kıvır dokunan ipek kenarlı 'hilâlî' gömlekler, çeyizlerinin en başta gelen parçalarıydı. Güvey ve gelin iç çamaşırları da büyük bir özenle hazırlanır, eski kadınların deyişiyle, 'diz basar ak sandıklara doldurulur' idi. Otuz kırk kat iç çamaşırı, eski düğünlerde, 'gelin askısı' olarak çeyiz odasını süslerdi. El tezgahlarında dokunmuş bu iç çamaşırlarının yanı sıra, ailenin büyükleri ve gelin olacak kızın kendisi, gergeflerde işledikleri nakışlı şerbet peşkirleri, sofra takımları ile 'çeyiz sandığını' zenginleştirirlerdi. Leğen-ibrikten tutun da, süslemeli hamam tasına, sandığa giren kimi kıymetli eşya da, büyük ninelerden torunlara geçmiş 'yadigâr' parçalar olurdu *(üstte)*. Bir eski zaman kadını, büyük ninesinden kalma değerli bir giysiyle bir düğüne gittiği zaman, bunun gururunu duyardı. Bugün de bu tür çeyiz parçalarını, ya müzelerde ve özel koleksiyonlarda ya da antikacı dükkanlarında görebiliyoruz artık *(solda; bir hamam takımının bohça işlemesi, 18. Yüzyıl)*.

merakediyorum@googlegroups.com

"Onlar mukaddes vatan toprakları için canlarını seve seve vermişler, Çanakkale Savaşları'nın kaderini değiştirmişlerdir. Burada geçen her saniye, kullanılan her an, ölen her nefer, Türk vatan ve milletinin mukadderatını çizmiştir. Kara savaşlarına katılan ilk birlik olan 57. Alay, vatan sevgisinin ne olduğunu insanlığa göstermiştir. Bu kahraman alayı hayranlık, minnet ve rahmetle anıyorum."

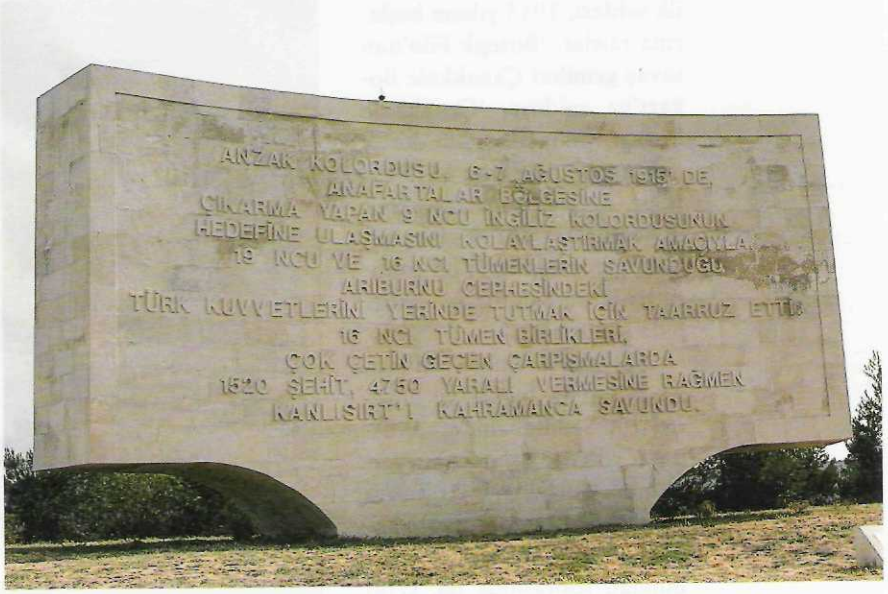
Mustafa Kemal

Heykeltraş Tankut Öktem'in Şehitlik girişindeki 'Mehmetçik Anıtı'.

FOTOĞRAFLAR: ENGİN ÖZENÇ

Savaş alanlarındaki dev kitabeler arasında

Çanakkale Savaşları'nda, 10 Ağustos 1915 sabahı gerçekleştirilen 'Anafartalar Taarruzu' savaşın doruk noktalarından birisidir. Mustafa Kemal'in komutası altında kazanılan bu zaferin yıldönümünde, gelin savaş alanlarını birlikte gezelim, kitabeleri okuyalım.

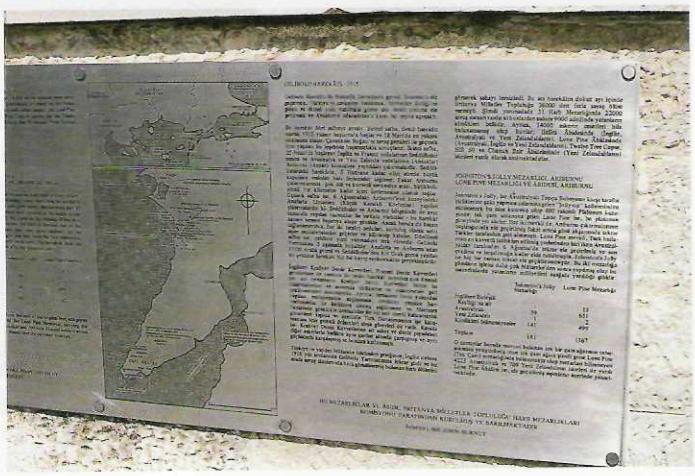
ESER TUTEL

Geçenlerde, yolum Gelibolu üzerinden Çanakkale'ye düştü. Çanakkale denince, pek çok kimse gibi benim de ilk aklıma gelen, kahraman Mehmetçik'in bu topraklarda destanlar yazdığı Çanakkale Savaşları oldu: Arıburnu, Kanlısırt, Conkbayırı, çökmüş daracık siperler, artık gürlemeyen toplar, kartal yuvasını andıran tabyalar, yan yana uzayıp giden mezarlar. Ve de Kabatepe'deki müze ile Seddülbahir'de yükselen Çanakkale Şehitleri Anıtı...

Hazır bu taraflara gelmişken, ne zamandan beridir gidemediğim bu yerleri bir kez daha gezip görmek istedim. Gördüğüm zaman da sanki o günleri yaşıyormuşçasına etkilendim.

Savaş alanındaki dev kitabeler. Daracık siperler. Savaş gözetleme kuleleri. Ve Mustafa Kemal'in göğüs cebindeki saatinin parçalandığı o yer...

Bizlere bugünleri bahşeden şehit ve gaziler... 9-10 Ağustos 1915'teki Anafartalar Taarru-

Anzak Kolordusu'nun 6-7 Ağustos 1915'te, Anafartalar bölgesine yaptığı çıkarmayı anlatan kitabe (üstte). İngiliz askerlerinin yattığı Long Pine Mezarlığı'ndaki panoda da, İngilizlerin ağzından 'Gelibolu Harekâtı' anlatılıyor (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

zu'nun yıldönümünde, hepsi, nur içinde yatsınlar...

Bir de kitabelerdeki bozuk cümleler, hatalı yazılmış yabancı sözcükler, aceleye gelmiş düzenlemeler olmasaydı, ne iyi olurdu, diyeceğim geliyor... Ama şimdi bunu unutup, birlikte yola çıkalım:

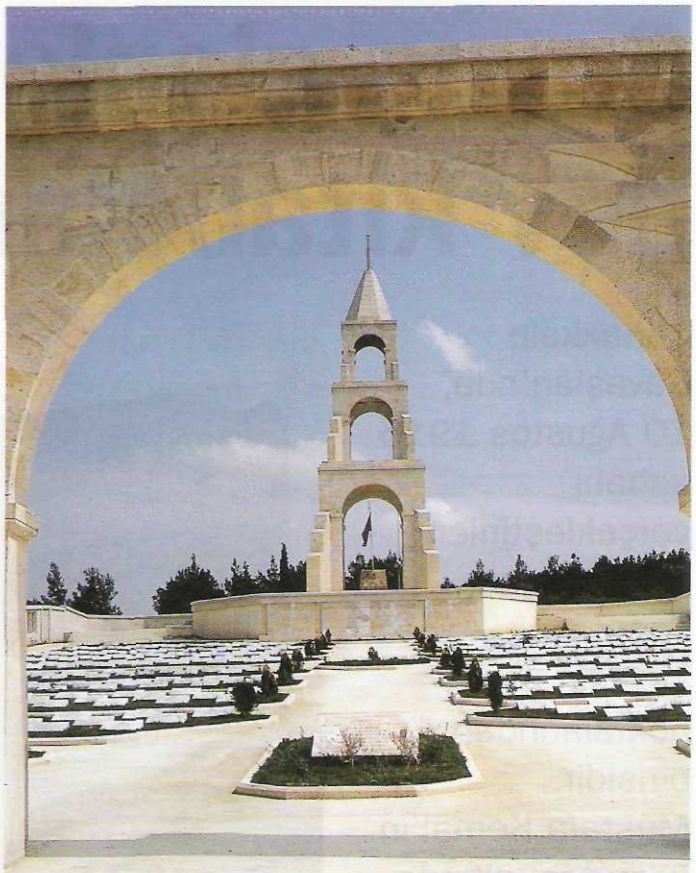
Çanakkale Savaşları'nın, ilk sahfası, 1915 yılının başlarına rastlar. 'Birleşik Filo'nun savaş gemileri Çanakkale Boğazı'na saldırır. 'Çanakkale Boğazı Muharebesi'nin doruk noktası ise 18 Mart 1915'tir: İtilaf devletlerinin müşterek donanmasına ait 30 savaş gemisi, geniş kapsamlı bir saldırı başlatır. Saldırı, başarısızlıkla sonuçlanır.

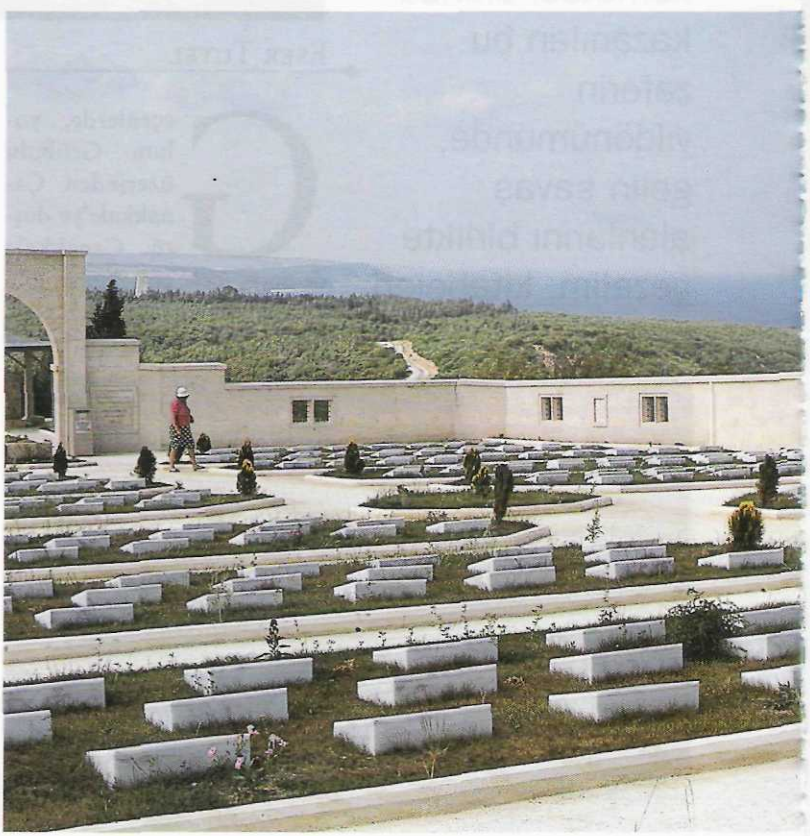
Savaşların ikinci safhası, 25 Nisan'da İngiliz ve Fransızların Seddülbahir'e, Avusturya ve Yeni Zelanda kuvvetlerinin (Anzaklar) Arıburnu kumsalına (Anzak Koyu) yaptıkları çıkarmalarla başlar. Bundan sonrasında da, çetin ve kanlı siper savaşları yaşanacaktır.

Şimdi gelin, bu safhayı da önümüze çıkan kitabeden izleyelim: "Anzak Kolordusu, 6-7 Ağustos 1915'te Anafartalar bölgesinde çıkarma yapan 9. İngiliz Kolordusu'nun hedefine ulaşmasını kolaylaştırmak amacıyla, 19. ve 16. Tümen'in savunduğu Arıburnu cephesindeki Türk kuvvetlerini yerinde tutmak için taarruz etti. 16. Tümen birlikleri, çok çetin geçen çarpışmalarda bin 520 şehit, 4 bin 750 yaralı verilmesine rağmen, Kanlısırt'ı kahramanca savundu."

İşte, 9 Ağustos akşamı, düşman durdurulur ve 10 Ağustos sabahı da, savaşın kaderini tayin edecek olan Türk karşı taarruzu başlar.

Şimdi gelin, yine kitabelere kulak verelim... ■

Mustafa Kemal, siperleri anlatıyor

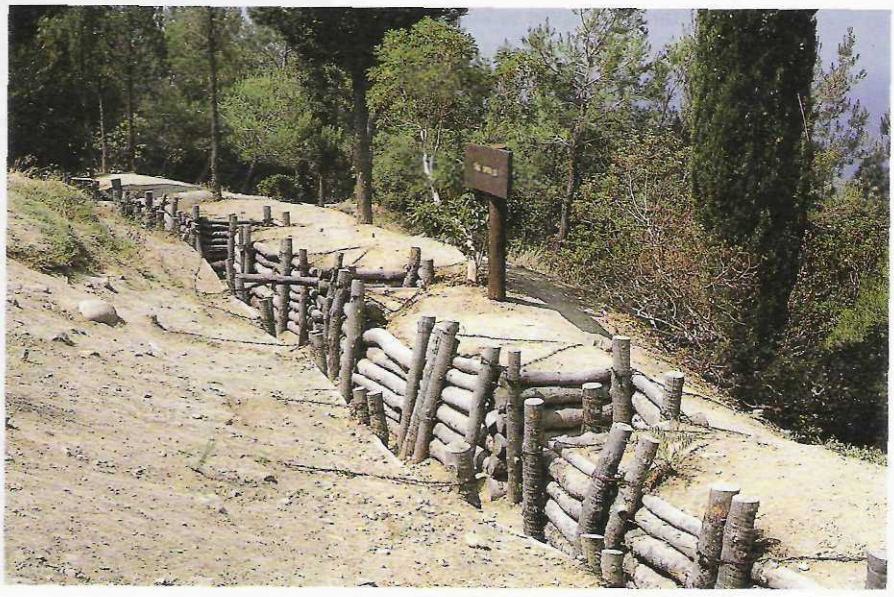
"Çanakkale Savaşları'nı kazandıran Mehmetçik'in yüksek karakteri" bir kitabede, Mustafa Kemal'in ağzından anlatılıyor: "Karşılıklı siperler arasındaki mesafe 8 metre, yani ölüm muhakkak. Birinci siperlerdekilerin hiçbirisi kurtulmamacasına hepsi düşüyor. İkinci siperde olanlar yıldırım gibi onların yerine gidiyor. Fakat ne kadar imrenilecek bir soğukkanlılık ve tevekkülle bilemezsiniz... Bomba, *şarapnel kurşun yağmuru altında öleni görüyor.* Üç dakikaya kadar öleceğini biliyor. (...) Her yer Cehennem gibi kaynıyor. Yirmi düşmana karşı her siperde bir nefer süngü ile çarpışıyor ölüyor."

Şehitlik'ten görüntüler

Girişinde heykeltraş Tankut Öktem'in 'Mehmetçik Anıtı'nın yer aldığı Şehitlik'te *(solda ve altta)* ebedî uykularını uyuyanların arasında Manastırlı, Erzincanlı, Balıkesirli, Adanalı vatan çocukları da var, İstanbullu Alay Tabibi Dimitroyaki de...

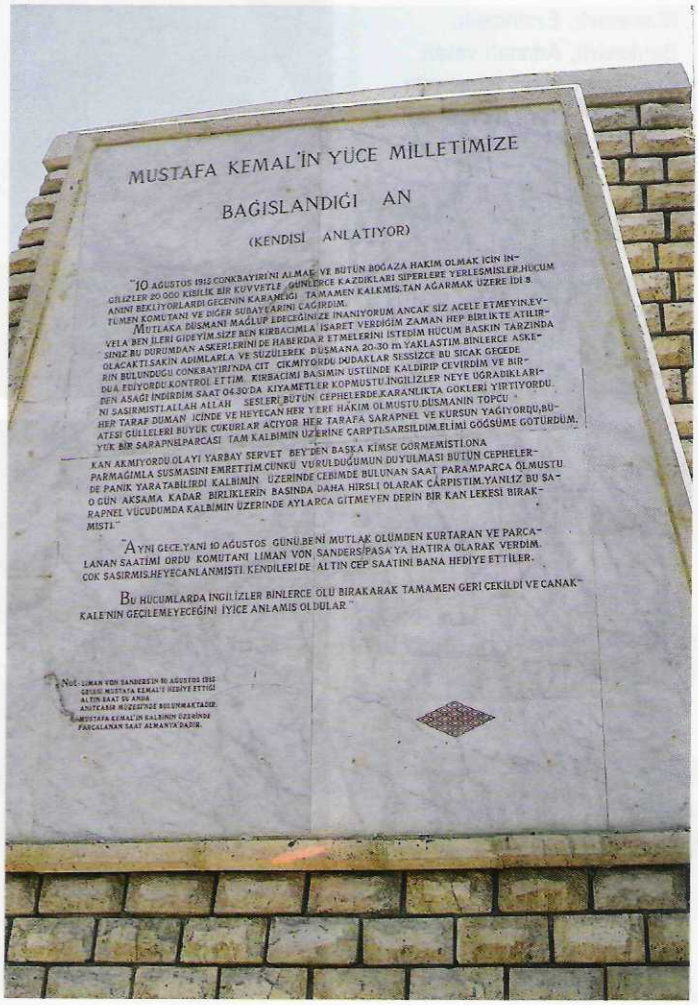

merakediyorum@googlegroups.com

Atatürk'ün saatinin parçalandığı yer

10 Ağustos 1915 günü, saat 04.00'te Anafartalar Grup Komutanı Albay Mustafa Kemal, Conkbayırı sırtlarındadır. Taarruz başlamıştır... "Mustafa Kemal'in Yüce Milletimize Bağışlandığı An" adlı kitabede, Anafartalar Komutanı'nın şu anlatımı yer alır: "... Düşmanın topçu ateşi, gülleleri büyük çukurlar açıyor, her tarafa şarapnel ve kurşun yağıyordu. Büyük bir şarapnel parçası tam kalbimin üzerine çarptı. Sarsıldım. Elimi göğsüme götürdüm. Kan akmıyordu. Olayı Yarbay Servet Bey'den başka kimse görmemişti. Ona parmağımla susmasını emrettim. Çünkü vurulduğumun duyulması bütün cephelerde panik yaratırdı. Kalbimin üzerinde cebimde bulunan saat paramparça olmuştu. O gün akşama kadar birliklerin başında daha hırslı olarak çarpıştım. Yalnız bu şarapnel vücudumda, kalbimin üzerinde aylarca gitmeyen derin bir kan lekesi bırakmıştı."

Kanlısırt kitabesi ve Anzaklar

Kanlısırt'taki kitabede şu satırlar yer alır: "26 Nisan 1915 günü, burada yapılan korkunç siper savaşlarında, binlerce insan hayatını kaybetmiştir. Anzak askerleri bu tepeye 'kanlı sırt' adını vermişlerdir." İngilizlerin Çanakkale'deki Karma Kolordu'sunun başındaki General William Birdwood'un sözleri ise, "Mehmetçik'e Saygı" kitabesindedir: "Türk askeri kadar, vatan için gözünü kırpmadan ölen, ateş kesildiği zaman da onun kadar iyi yürekli, yumuşak kalpli, düşmanın yaralarını saran, sırtında taşıyarak onu ölümden kurtaran bir asker, yeryüzünde görülmemiştir."

İngiliz mezarlığı

Türkiye ile yapılan 'Mütareke' hükümleri gereğince, İngiliz ordusu 1918 yılı sonlarında Gelibolu Yarımadası'na tekrar girer ve savaş alanını temizleyerek, hâlâ gömülmemiş ölülerini gömer... Arıburnu'ndaki Long Pine Mezarlığı'nda, buraya 'Britanya Milletler Topluluğu Harp Mezarlıkları Komisyonu' tarafından yaptırılan abidenin çevresinde, mezarları bilinmeyen 4 bin 223 Avustralyalı ve 709 Yeni Zelandalının adları yer alır.

merakediyorum@googlegroups.com

Askerlik tarihinin kahraman birliği

57. Alay'ın öyküsü

İngiliz, Anzak ve Fransız birliklerine mensup 25 bin kişilik büyük bir kuvvet, 25 Nisan 1915 sabahı, harp gemilerinin yoğun ateş desteğiyle Arıburnu'nda karaya çıktı. Çanakkale'de kara savaşları fiilen başlamış oldu ve (bu kuvvet) hiçbir engelle karşılaşmadan siperlere yerleşerek Conkbayırı tepesine doğru hızla ilerledi.

19. Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal, 628 kişilik 57. Alay ile düşmanı Kanlısırt'ta karşıladı. (...) Mustafa Kemal, Alay Komutanı Hüseyin Avni Bey alayın önünde siperlerde çarpışıyordu. Bir siper alınıyor, diğer sipere geçiliyor, tarihin en muhteşem kahramanlık destanı burada yazılıyordu. Kurban Bayramı'nın ilk günüydü. Türk siperlerinde alay imamı Hasan Fehmi Efendi'nin muhteşem sesiyle okunan Kur'an-ı Kerim ve yapılan dua çok uzaklara yayılıyordu. Bütün subaylar ve erler siperlerde kucaklaşarak bayramlaştı ve helalleştiler ve şafakla birlikte korkunç savaş başladı.

25 Nisan günü Mustafa Kemal 57. Alay'a ünlü mesajını verdi: "Ben size taarruzu değil, ölmeyi emrediyorum. Biz ölünceye kadar geçecek zaman zarfında yerimizi başka birlik ve komutanlar alacak" diyordu. 57. Alay, 10'ar kişilik gruplar halinde düşman siperlerine saldırıyordu. Ve düşman Conkbayırı yamaçlarından hızla Arıburnu'na kaçıyordu. Aynı gün düşman binlerce ölü bıraka-

Çanakkale'deki **Türk Şehitliği'nde yer alan '57. Alay' Kitabesi** (üstte). **Tek bir neferin bile sağ kalmadığı 57. Alay mensuplarının adları da bu kitabede yer alıyor** (sağda).

rak çıkarma yerine kadar geri çekildi.

26 Nisan 1915 günü, güneş batarken, 628 kişilik alayın komutanı Yarbay Manastırlı Hüseyin Avni Bey'den, saka neferi Hadimli Ali Efendi'ye kadar tümü şehit olmuştu. Ancak, 19. Tümen savaş alanına yetişmişti. 25 bin kişilik düşman kuvveti yok edilmiş, 27 Nisan sabaha karşı tamamı denize dökülmüştü. 30 Nisan günü, Mustafa Kemal ve 57. Alay, Padişah ve Başkomutanlık tarafından Çanakkale'de ilk defa altın ve gümüş liyakat madalyaları, Alman-Türk Müttefik Komutanlık Kahramanlık nişanlarıyla taltif edildiler. Mustafa Kemal, Arıburnu Kuvvetleri Komutanı olarak Albay rütbesine yükseltildi. Tamamı şehit olan 57. Alay'ın nişanları, Bigalı köyü karargâhında (Kemal Yeri) Ordu Komutan Vekili Esat Paşa tarafından, ateş altında yapılan anlamlı ve hazin bir törenle alayın sancağına takıldı. 57. Alay'ın yaş ortalaması, 24 idi.

57. Alay'ın şehadeti, kahramanlığı ve 'Mustafa Kemal' adı, bir anda bütün yurtta duyuldu; dost, düşman herkesin takdir ve hayranlığını topladı.

Bütün cephelerde bu olay ve kumandanı, zaferin simgesi haline geldiler. Tümü şehit olan ve yeniden kurulan Alay'a, 10 Aralık 1915 günü Keşan'da düzenlenen bir törenle, kanlı şehit sancağı yerine, Başkomutanlık tarafından gönderilen atlastan bir alay sancağı verildi. 57. Alay, Galiçya Cephesi'ne hareket etti.

57. Alay, Çanakkale Savaşları'nda bir semboldür. Çanakkale'de çarpışan 450 bin askerin ve ölen 253 bin şehidin her biri, 57. Alay'ın bir ferdidir. Ruhları şad olsun! ■

Anafartalar Taarruzu ve öncesindeki olaylar

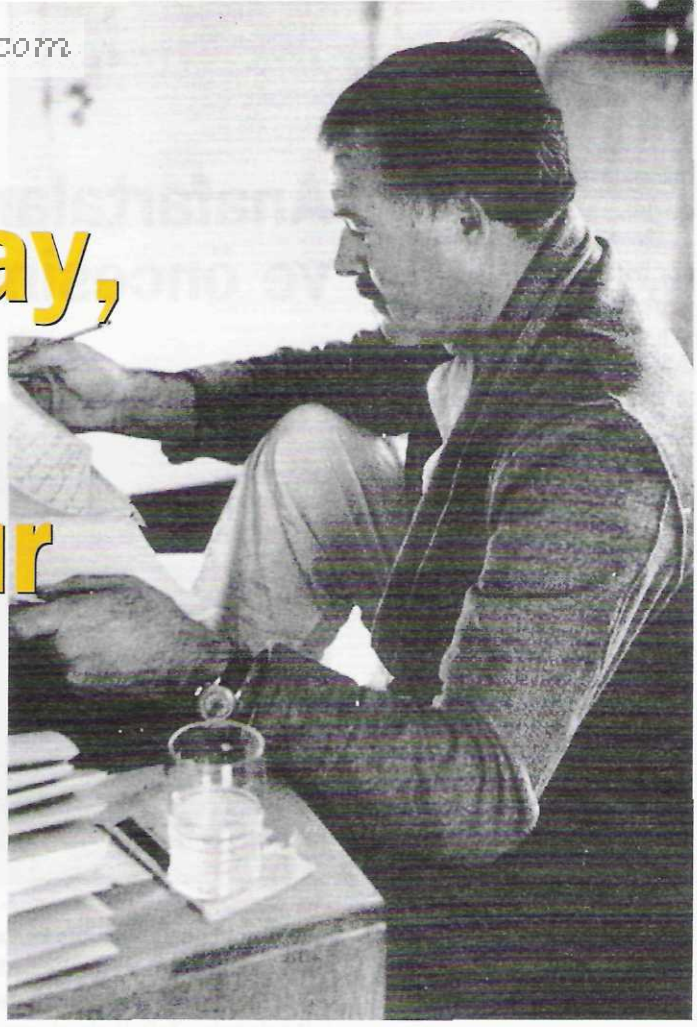

Birbirini tamamlayan beş kitabenin birinde, İngilizlerin 6-7 Ağustos'taki Büyük Kemikli-Küçük Kemikli (Suvla) bölgesi çıkarmasından üç gün sonra, yapılan karşı taarruz tarihe 'Anafartalar Zaferi' olarak geçecektir: "10 Ağustos sabahı, Türk karşı taarruzu, siperler yakın olduğundan süngü hücumu ile başlamıştır. Düşman (...) bu taarruz sonunda, Ağılderesi'ne kadar geri atılmıştır." Anafartalar Zaferi öncesini aktaran bir başka kitabede de şu satırlar yer alır: "Arıburnu'ndaki düşman kuvvetleri aldıkları takviyelerle daha da güçlenmiş olarak 6 Ağustos günü Conkbayırı'na doğru yeniden taarruza başlamışlardır. Gece gündüz aralıksız devam eden kanlı muharebeler sonunda, iki taraf da ağır kayıplar vermiş ve Türk askeri düşmanı, 9 Ağustos 1915 akşamı Conkbayırı tepeler hattına 25 metre mesafede durdurmayı başarmıştır."

merakediyorum@googlegroups.com

Hemingway, biraz da İspanya'dır

İspanya, Hemingway'in hayatında çok önemli bir yere sahiptir. Paris'te, gazetecilikten yazarlığa adım atan Hemingway; İspanya'da, İç Savaş'ın gölgesinde yazar kimliğini bulmuştu.

M. Tanju Akad

Çocukluğundan ölümüne dek, silaha karşı büyük bir merak duyan Amerikalı yazar ve gazeteci Ernest Hemingway, yaşamı boyunca hiçbir savaşı da kaçırmadı. I. Dünya Savaşı'na katılmak üzere 19 yaşında Avrupa'ya giden Hemingway, 20 yaşında da bu dönemin ürünü olan 'Silahlara Veda'yı yazdı.

1920'de işgal altındaki İstanbul'dan Anadolu'da olup bitenleri izlemeye çalışan Hemingway, 1922'de ise Japonların Mançurya'yı işgaliyle ilgilendi. II. Dünya Savaşı'nda da Hemingway hem savaş muhabiri hem de yazar olarak, bir hayli faaldi. Ancak bu maceralı hayat, yorgun yazara sonunda anlamsız geldi ve nihayet, Hemingway'in ölümü de kendi silahıyla oldu... Zaten, coşkulu 1920'lerden sonra, 1930'ların ve 1940'ların krizli-savaşlı karanlığını yaşayan kendi nesli için de Hemingway'in "yitik kuşak" tabirini kullanan ilk yazar olması, boşuna değildi.

İSPANYA'DA YAZAR OLDU

İspanya, Hemingway'in hayatında çok önemli bir yere sahiptir. Paris'te gazetecilikten yazarlığa adımını atmış olan Hemingway, İspanya'da ise yazar kimliğini bulur.

O, şiddeti, Boğa güreşlerini ve bu ülkenin atmosferini seviyordu. Hayatı boyunca bin beş yüz boğanın ölümünü seyretmiş, Afrika'da manda avlamış ve biraz daha yaşla-

Ernest Hemingway (sağ sayfada, ortada 27 yaşında), **Amerika'ya İspanya İç Savaşı'yla ilgili yazılar geçiyordu** (üstte). **İspanya yönetimini ele geçiren General Franco yemin ediyor, 1936** (sağ sayfada, üstte).

Nisan 1931: İspanyol Cumhuriyeti'nin ilanının ve Kral XIII. Alfonso'nun kaçışının ertesi günü; halk, bu gelişmeleri kutlamak istiyor. Ama polislerin coplarla halka saldırması, iç savaşın habercisi gibi...

nınca Karayipler'de kılıç balığı tutmuştu. 1932 yılında yayımlanan 'Öğleden Sonra Ölüm' onun İspanya'ya ve boğa güreşlerine olan yakınlığını çok iyi gösteren bir kitaptır. Bu ülkeyi iyi tanımış, çeşitli hikayelerinde anlatmıştır.

İşte bu nedenle, İspanya İç Savaşı başladığı zaman dört kere bu ülkeye gitmiş ve bir seferinde de sekiz ay kalarak savaşı yakından izlemiştir. Tabii ki, cumhuriyetçiler safında...

'GAZETECİ' KİMLİĞİ

Öncelikle şunu belirtmemiz gerekir ki, Hemingway'in 1937 ve 38'de Amerikan basınında da yer alan yazıları, onun bu savaşın anlamını çok iyi kavradığını göstermektedir. Bunun -kendi sözleriyle- 1939'da başlaması pek muhtemel olan bir "Avrupa Savaşı'nın provası" olduğunu Hemingway gayet iyi biliyordu.

Ayrıca faşizme karşıydı ve Gestapo'nun nelere muktedir olduğu konusunda da çok doğru bir fikre sahipti. Bu nedenle cumhuriyetçileri destekledi ve özellikle 'enternasyonal tugaylar' ile yakından ilgilendi, kimi zaman onlara takılıp birlikte dolaştı. Ama onlara katılmadı.

Hemingway'in gazeteci kimliği, dünyanın 52 ülkesinden gelerek faşistlere karşı cumhuriyetçiler safında savaşan gönüller arasında, onun belirli bir itibara sahip olmasını engelliyordu.

Onu, 'sırtında yumurta küfesi olmayan', gezgin bir yazar olarak niteliyorlardı ki, bu da pek yanlış değildi... O da bunun farkında olmakla birlikte, 'bağımsız' kimliğini korumaya özen gösteriyordu.

Kaldı ki, o günlerin enternasyonal tugayları, uluslararası sol hareketler içindeki sayısız bölünmenin yansıdığı, platformlardı.

Ancak Hemingway'in onlar arasında edindiği bazı dostluklar -biraz fırtınalı da olsa- ölümüne kadar sürdü. Kaldı ki beş evliliğinden üçünü İspanya'daki İç Savaş

Hemingway İspanya'da

Bir grup savaş muhabiriyle birlikte, 'enternasyonel tugaylar'ın siperlerinden birinde (1937).

Kadın mülteci kampında, evsiz çocuklarla konuşuyor (1937).

Belchite cephesinde, enternasyonel tugaydan bir askerle birlikte (Mart 1937).

Bir Sovyet T26 tankının önünde, askerlerden bilgi alıyor (1938).

merakediyorum@googlegroups.com

ortamında gerçekleştiren Hemingway'in yaşamındaki pek çok rivayetten biri de, ikinci karısını, Franko'nun kazanmasını istediği için boşadığı yolundadır.

ÇANLAR KİMİN İÇİN ÇALIYOR?

Hemingway'in İspanya'dan yolladığı gazete yazılarını tarih sırasına göre okuduğumuz zaman, onun; zaten 'kirli' olan bu savaşın giderek nasıl dehşet verici hale geldiğini, Madrid'in bombardımanını, buradaki sivillerin ölümünü, değişik cephelerde acemi askerlerin yaptıkları beceriksiz hücumları tek tek anlattığını görürüz.

Bunlar fazlasıyla orijinal sayılmayabilirler ve esasen İspanya İç Savaşı fotoğraf ve film haberciliğinin patlama yaptığı bir döneme denk gelmiştir. Ama işin bir diğer yanı da şu ki, Hemingway bu savaşın insanlarına, gerçek bir du-

yarlılıkla yaklaşmıştır.

Savaşa katılan bir Amerikalı gönüllüyü Hemingway'in baş kahraman yaptığı 'Çanlar Kimin İçin Çalıyor' romanı, dönemin gerçek havasını yansıtan bir 'başyapıt' olarak kabul edilir. Bu savaşın acımasızlığını ve bu acımasızlığın

idi. İspanya'yı çok iyi tanımış ve anlamıştı... Nitekim birçok kitabının konusu da bu ülkede geçer. Hemingway'in yazılarının başarısı belki de yaşadıklarını yazmasındandır. "Afrika'nın Yeşil Tepeleri" ve "Klimanjaro'nun Karları" *(sağ üstte; Susan Hayward ve Gregory Peck, aynı adlı filmde)* Afrika'daki av serüvenlerinden beslenen yazılardır. İtalyan cephesinde yaşadıklarını yansıtan "Silahlara Veda" kimileri tarafından savaşın anlamsızlığı fikrini öne çıkaran bir eser olarak nitelenmiştir.

Doğa ve macera tutkunu bir yazar

1899 yılında Şikago'da hali vakti yerinde bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Ernest Hemingway'in hayatını yönlendiren unsurlar, yazma aşkının yanı sıra, doğa ve macera tutkusuydu *(altta; yazar, özellikle avlanmaya ve büyük avlara meraklıydı).* Hemingway 1918'de İtalya'da Kızılhaç ambulansı şoförü olarak savaşa katıldı, Piave yakınlarında yaralandı. Bundan sonra da bu genç adam, savaşları izlemeyi sürdürecek, ama biraz daha kıyısında duracaktı. Savaştan sonra yazarlığa ve Paris'te yaşamaya başladı. Aynı zamanda gazetelere yazılar yolluyordu. İşgal İstanbul'una ait yazıları bu döneme ait olmakla birlikte, söz konusu olayları tam anlamıyla kavramadığını, bu yazılarından anlamak mümkündür... Hemingway bu dünyaya, Ortadoğu'ya nüfuz edemez. Onun 'çöplüğü' Paris ve Madrit'in kafeleri ve av dünyası

içindeki insanların psikolojisini tanımak isteyenlere ilk önerilecek okuma, El Sordo'nun, kuşatıldığı tepede öldürülüşünün hikayesidir.

Keza Hemingway bu kitapta, İspanya'da savaşa katılan kadınların kararlılık ve yiğitliklerini yansıtmayı da ihmal etmemiştir ki, kadınların savaşla bu kadar haşır neşir olmaları, en azından 1930'larda, pek rastlanılan bir olgu değildi.

İspanya'ya gelen gönüllü Amerikalıların oluşturduğu birliğe 'Abraham Lincoln Tugayı' adı verilmişti. 1938'de bunlar İspanya'dan ayrılmadan önce, tugayın komutanlığını yapmış olan Milton Wolff için Hemingway şunları yazmıştı:

"23 yaşında, Abraham Lincoln kadar uzun boylu, onun kadar kasvetli ve Gettysburg'daki tabur komutanlarının herhangi biri kadar cesur."

Tabii hayat sadece savaştan ibaret değildi. Söylendiğine göre, Madrid'de bir kafede otururlarken Wolff, Hemingway'in sevgilisini elinden kapmış ve ona da 'turist' diyerek canını sıkmıştı.

Söylentilere göre Hemingway de ona, 'Komünist uşağı' diye karşılık vermişti!..

"Çanlar Kimin İçin Çalıyor" *(altta; Ingrid Bergman ve Gary Cooper, aynı adlı filmde)* romanında ise, yoldaşlık bir tema olarak ön plandadır. Muhtemeldir ki, Hemingway burada, yitirilen bir savaştan hiç değilse birkaç iyi değeri korumak istemişti. Ancak ona 1952 yılında Nobel'i getiren "İhtiyar Adam ve Deniz" adlı romandır *(sol üstte; Spencer Tracy, aynı adlı filmde)*. Bu kısa yapıtı olağanüstü bir roman haline getiren, hiç kuşkusuz ki onun Karayipler'deki uzun balıkçılık seferleriydi *(sağda; bir balık avında)*. Ne var ki Hemingway, Nobel Ödülü'nü almaya gidemedi, çünkü kısa bir süre önce Afrika'da ava giderken geçirdiği uçak kazasının şokunu yaşıyordu... Sonsuz seyahatler, içki, beş evlilik ve düzensiz bir yaşam, yazarı fazlasıyla yormuştu. 1950'lerin sonunda birçok hastalığın yanında, depresyona girdi. 1961 Temmuz'unda en sevdiği tüfeğiyle intihar etti.

Hemingway, 1930'larda, Paris'teki 'Shakespeare and Company' kitapçısının önünde, romancı Sylvia Beach ile birlikte (sol sayfada). **Yıl 1931: İspanyol Cumhuriyetçiler, diktatör Primo de Rivera'nın büstünü yıkıyorlar** (ortada). **Milliyetçi milisler, enternasyonel tugaylara karşı** (üstte).

merakediyorum@googlegroups.com

Alcazar Kalesi ve propaganda filmleri

İspanya İç Savaşı'nın yaşandığı yıllarda, tüm dünya sinemalarda, film başlamadan önce, 10-15 dakika kadar, 'aktüalite' adı altında, savaş dokümanterleri gösterilirdi. Bunların çoğu, propaganda amaçlıydı. Dünya, bunları ya Pathé filmlerinden ya da Nazi propaganda makinesinin ürünlerinden izliyordu. Tüm ülkelerdeki

muhafazakarlar, Toledo'da, Alcazar Kalesi'nde direnen faşistleri alkışlıyor, anti-faşitler ise Madrid'in bombardımanını lanetliyor ve kitleler, bu görüntülerle II. Dünya Savaşı'na hazırlanıyordu *(üstte; General Franco, Alcazar Kalesi'ni geziyor)*. 'Alkazar' adı daha sonraları, Türkiye'nin çeşitli kentlerinde sinema adı olarak yadigâr kaldı.

Ama tüm bunlar, bu iki insanın, geri kalan ömürleri boyunca arada sırada da olsa, mektuplaşmalarını ve aynı safta olmalarını önlemedi.

ABRAHAM LİNCOLN TUGAYI

İspanya'da, 'Abraham Lincoln Tugayı'na katılan 2.800 Amerikalıdan yaklaşık 750'si savaşta ölmüştü... Bu tugayın ilk komutanı, Şikagolu bir zenci olan Oliver Law idi ve böylesi bir durum, ABD tarihinde ilk kez görülüyordu.

Hemingway'in bu Amerikalılar için yazdığı aşağıdaki satırlar, onun anti-faşist yanını göstermesi bakımından da hatırlanmaya değer:

"Ölenlerimiz bu gece İspanya'da üşüyor. Zeytinlikler arasından üfüren kar, köklerin arasından geçiyor. Başlarına küçük tabelalar (tabela koymak için vakit olmuşsa) konulmuş tümsekler üzerinde karlar birikiyor. Ölenlerimiz şimdi İspanya toprağının bir parçası ve İspanya toprağı hiçbir zaman ölemez. Her kış ölür gibi olur; ama her bahar yine canlanır."

SAVAŞ İÇİNDE SAVAŞ

İspanya İç Savaşı 1936 yazında, faşistlerin seçimle gelen Halk Cephesi Hükümeti'ne isyanıyla başlamış, göz açıp kapayıncaya kadar her kente, her mahalleye, her köye yayılmıştı. Her beldede kim güçlüyse diğerini sindirmiş, öldürülenlerin sayısı bile tutulmamıştı.

Sonra Afrika'daki faşist birlikler Alman uçaklarıyla İspanya'ya taşınmış ve Franco, "Bize savaşı Heinkel uçakları kazandırdı" demişti. Mussolini'nin gönderdiği 70 bin İtalyan askeriyle Alman Kondor Lejyonu bunları izlemiş ve cumhuriyetçilerin bu profesyonel birlikler karşısındaki umutsuz direnişleri başlamıştı.

Cumhuriyetçiler acemiydiler ve bu nedenle, binlerce asker boş yere ölüyordu. Hemingway 1937 yılında, Yazarlar Kongresi'nde İspanya İç Savaşı'nı anlatırken, "Hükümet ordusu ilk başlarda komik operalardaki aktörlere benzeyen bir bireyler topluluğuydu" diyecekti. Bu bireylerin bir ordu haline getirilmesi, çok zor bir işti.

Bu savaşın bir başka sorunu da, cumhuriyetçi saflar arasındaki ideolojik çatışmalardı. Stalinistler, Troçkistleri öldürmek için hiçbir fırsatı kaçırmıyorlar; liberaller komünistlerden, komünistler sosyalistlerden, herkes anarşistlerden, anarşistler de her-

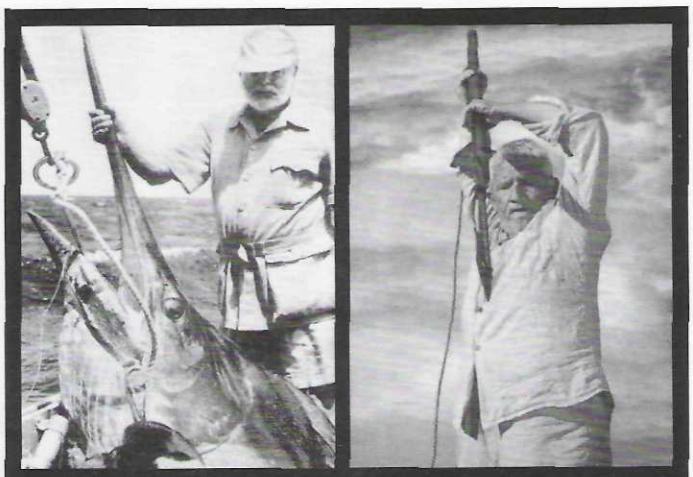

Hemingway, aktör Gary Cooper ile birlikte (sağ üstte). Cumhuriyetçi askerler Barcelona'da (sağda).

kesten kuşkulanıyordu!

Sahipsiz kalan dürüst antifaşistler için ise hayat çok daha zordu ve çoğu zaman, ilk harcananlar onlar oluyordu. Kısacası, faşistlere karşı savaşın içinde, düzinelerce savaş daha vardı. Bu ortamdaki çirkinliklerin Hemingway'in gözünden kaçması olanaksızdı.

İnsan hayatının bu şekilde israfı ve çatışanların bir kısmının hainliği, yazarı şu satırları kaleme almaya sevk ediyordu: "Eski günlerde ülke için hayatını vermenin, yerinde ve güzel bir şey olduğu söylenirdi. Fakat modern savaşta ölmenin, *hiçbir uygun ve güzel tarafı* yok. Hiçbir iyi neden olmadan bir köpek gibi ölürsün."

Hemingway, tıpkı 'Yaşlı Adam ve Deniz' romanındaki gibi (sağda; Spencer Tracy, aynı adlı filmde), hayata karşı 'üçkağıtçılık' yapmamıştı. Beyaz sakallı yaşlı atlet, romanındaki yaşlı balıkçı gibi, büyük balıklar yakalamasını bilmişti.

VE HER ŞEYİN SONUNDA...

Ancak Hemingway yine de, yaklaşan büyük savaşın bir ucundan tutmayı da ihmal edemezdi: I. Dünya Savaşı'nda aldığı iki madalyaya, II. Dünya Savaşı'ndaki hizmetleri için bir yenisi eklendi.

İspanyollara gelince, İç Savaş'ta bir milyondan fazla insan yitirdiler. Franko, İkinci Dünya Savaşı başlamadan kısa bir süre önce zafere ulaştı. Faşistler, savaşı izleyen günlerde de iki yüz bine yakın kişiyi katlettiler.

Abraham Lincoln Tugayı'nın üyeleri ülkelerine döndüler. Ne var ki çok uzun yıllar FBI'ın başkanlığını yapmış olan ünlü anti-komünist Edgar J. Hoover onları, 'prematüre anti-faşistler' ve 'potansiyel komünistler' diyerek takibata aldı. Bu kişiler ülkelerinde ömür boyu gözetim altında kaldılar. Hemingway bunlardan değildi. O artık yapıtları sırayla sinemaya aktarılan bir 'efsane' yazardı. Ayrıca Küba'ya yerleşmiş, Karayipler'de teknesiyle denizaltı gözcülüğü yapmış, Paris kurtulurken Fransız direnişçileriyle ilişki kurmuş, hatta gazeteci olarak savaşa katıldığı iddiası üzerine, hakkında soruşturma dahi açılmış ve tabii ki aklanmıştı.

II. Dünya Savaşı sona erdiği zaman, tasfiye edilmeyen yegane faşist rejim olarak İspanya, uzun süre tecrit edilmiş vaziyette kaldı. Franko rejimi, Hitler'in baskısına rağmen savaşa katılmadığını ileri sürerek, dünya ile iyi ilişkiler kurmak istiyordu. Bu nedenle Hemingway, savaştan birkaç yıl sonra İspanya'ya döndü ve çok sevdiği boğa güreşleri için mevsimlik kombine bilet aldı. Ona özel muamele yaptılar ve güreşleri arenanın hemen yanından izlemesine izin verdiler.

Sonuçta, yenilen tarafı tutmuş olsa dahi, Hemingway artık İspanya'nın bir parçası olmuştu... ■

Hemingway, II. Dünya Savaşı sırasında, bir Amerikan subayıyla birlikte (sol üstte). Hemingway, ölümünden birkaç ay önce, Küba'da, Fidel Castro ile birlikte (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

'Garp Cephesinde Yeni Birşey Yok' filmi

Mustafa Kemal'in bakış açısı

'Garp Cephesinde Yeni Birşey Yok' filmi, Avrupa'da 1930'da gösterime girer. Almanya filmi yasaklar. Türkiye'de filmi özel bir gösterimde izleyen Mustafa Kemal, 'Henüz erken' der. Ama kararı, yapımcı şirkete bırakır.

ALİ ÖZUYAR

Atatürk'ün güzel sanatlara ilgisi herkes tarafından bilinir; ama 'Yedinci Sanat' sinemayla ilişkisi ve sinemaya merakı pek bilinmez.

Atatürk sinemanın eğitici ve öğretici yönüne önem verirdi. Cumhuriyet'in ilanından sekiz ay önce, 17 Şubat ile 4 Mart 1923 tarihleri arasında yapılan İzmir İktisat Kongresi'nde, Anadolu halkının, özellikle tarım alanında bilgilendirilmesi için, sinemadan faydalanılması fikrinin ortaya atılışı, bunun bir işaretidir.

Kongre'nin 'Ziraat ve Maarif Meselesi' başlıklı bölümünün 9. Madde'sinde, "Ahlaka aykırı olanları yasaklamak koşuluyla, ziraat, sanayi, coğrafya, iktisat ve sağlıkla ilgili sinema filmleri göstererek köylülere yararlı bilgilerin verilmesi" kararı yer alır.

Atatürk'ün ilk kez, nerede ve ne zaman bir film izlediği bilinmiyor. Ancak o dönemlerin yakın tanığı olan kişilerin anılarında ve dönemin gazetelerinde yer alan haberlerde, çeşitli vesilelerle İstanbul ve

İzmir'e yaptığı ziyaretler sırasında, Atatürk'ün sık sık sinemaya gittiğinden bahsediliyor.

Mustafa Kemal Paşa 1923'te, İzmir İktisat Kongresi'nin toplanmasından kısa bir süre önce Göztepe semtinde, Uşakîzadelerin köşkünde misafirdir. Köşke davet ettiği Cemil Filmer, bahçeye kurduğu seyyar bir perdede, Mustafa Kemal ve eşi Latife Hanım'a, Ordu Film Merkezi'nin filme aldığı cephe teftişlerini görüntüler: Bu filmde, Halide Edib Hanım ile birlikte Paşa yer almaktadır.

CEMİL FİLMER'İN DAVETİ

Cemil Filmer bu gösterimin ardından, Mustafa Kemal Paşa'yı sahibi bulunduğu ve İzmir'in İkiçeşmelik semtinde bulunan 'Ankara Sineması'na davet eder. Daveti kabul eden Mustafa Kemal, bu sinemada Charles Chaplin'in 'Şarlo İdam Mahkumu' adlı filmini izler.

Chaplin'i büyük bir keyifle izleyen Paşa, film sona erdikten sonra, yanındaki Cemil Filmer'e dönerek, "Cemil, hayatımda bu kadar güldüğümü hatırlamıyorum. Şunu bir daha seyretsek olmaz mı?" der.

Bunun üzerine Cemil Filmer filmi ikinci kez gösterir, Paşa da Chaplin'i aynı hazla ikinci bir kez izler...

Cumhurbaşkanlığı döneminde Mustafa Kemal'in İstanbul'a yaptığı ziyaretlerde uğramadan geçmediği mekanlar arasında sinema salonları da vardır.

GAZİ, ELHAMRA SİNEMASI'NDA

Bu ziyaretler sırasında Gazi, İstanbul'un kalburüstü sinemaları olan Elhamra, Opera ve Glorya'da birçok defa beraberinde kalabalık zevat ile birlikte, dönemin aktüalite ve sinema filmlerini izlemiştir.

Mustafa Kemal'in yine İstanbul'da bulunduğu 3 Aralık 1930 tarihinde, Kemal Film'in sahipleri, 'Reisicumhur Gazi Hazretleri' için Elhamra Sineması'nda özel bir gösterim düzenler. Atatürk kendisi için yapılan bu özel seansta, Dönemin Dışişleri Bakanı Şükrü Kaya, Prof. Âfet İnan, kız kardeşi Makbule Hanım, Cevat Abbas (Gürer), Yaver Naşit ve Başyaver Resuhî beyler ile birlikte, üç saate yakın film izler.

Film gösterimi başladığında, önce Fox Şirketi'nin çektiği "Gazi'nin Numune Çiftli-

Gazi ve Şükrü Kaya, Elhamra Sineması'nda (sol sayfada). 1928'in İstanbul'unda sinema seyircileri (en üstte). 1914'te savaş eğitimi yapan Alman askerleri (üstte). 'Garp Cephesinde Yeni Birşey Yok' filminin afişi (sol üstte). Cemil Filmer (solda; daire içinde), Lale Sineması'nın yönetici ve çalışanlarıyla birlikte.

merakediyorum@googlegroups.com

3 Aralık 1930: Mustafa Kemal, kız kardeşi Makbule Hanım, Prof. Âfet İnan, Şükrü Kaya ve yaverleriyle birlikte, Elhamra Sineması'ndaki özel gösterimde (üstte). Filmden bir sahne (sağ üstte).

ği'nden" (Atatürk Orman Çiftliği kastediliyor) görüntülerle Cumhuriyet'in yedinci yıl kutlamalarında Ankara'da yapılan geçit töreni görüntüleri beyazperdeye gelir. Ardından 'Gazi Hazretleri'ni hüzünlendiren ve sinema tarihinin ilk büyük savaş karşıtı yapıtı olan 'Garp Cephesinde Yeni Birşey Yok' (All Quiet on the Western Front) filmi başlar...

SICAK TANIKLIKLAR

Film, genç bir Alman askeri olarak savaşı bizzat yaşamış olan Erich Maria Remarque'ın Birinci Dünya Savaşı'nı anlatan 'Garp Cephesinde Yeni Birşey Yok' adlı romanının sinemaya uyarlanmasıdır.

Universal Pictures tarafından yapılan ve Lewis Milestone'un yönettiği film, romanın şu cümlesiyle başlar:

"Bu hikaye, ne bir suçlama ne de bir itiraftır. Bir macera ise hiç değildir; çünkü ölüm, onunla yüz yüze gelenler için, bir macera olamaz. Bu hikaye yalnızca bombalardan kaçmayı başarsalar da savaş tarafından yok edilen bir kuşak erkeğin hi-

edebiyatından kesinlikle ayrılıyordu *(solda; Remarque, ünlü film şirketi Universal Pictures'ın başkanı Carl Laemmle ile birlikte).* Hem roman hem de 1930'da ABD'de yönetmen Lewis Milestone'un yaptığı sinema uyarlaması kısa sürede büyük bir uluslararası başarı kazandı *(üstte; filmin çekiminden bir sahne).* Yönetmen

Savaş karşıtı sinemada güçlü bir 'ilk'

Alman romancı Erich Maria Remarque (1898-1970), Birinci Dünya Savaşı'nı dillendiren yapıtlarından 'Im Westen nichts Neues' (1929; Garp Cephesinde Yeni Birşey Yok) ile tanınır. On sekiz yaşında orduya alınan Remarque, savaş sırasında birçok kez yaralanır. Savaş sonrasında yarış arabaları sürücülüğü ve spor yazarlığı yapan Remarque, bir yandan da romanı üzerinde çalışır. Yapıt, siperler dışında bir geçmişi ya da geleceği yokmuş gibi görünen askerlerin günlük yaşamını aktarır. Kitabın, gündelik konuşmalardaki sıradan bir ifadeyi aktaran adı, savaşta her gün yaşanan dehşeti sıradan bir olaymış gibi yansıtan soğukkanlı, kısa ve özlü anlatımıyla uyum içindedir... Remarque'ın kitabı, yerleşik değerlere kayıtsız kalışıyla, yurtseverlik

kayesidir."

Birinci Dünya Savaşı'nın askerler üzerindeki psikolojik yıkımını, yedi genç karakterin bakışından anlatan film, Avrupa'da militarizm ve faşizmin yükselmeye başladığı 1930'da gösterime girer.

Filmin söylemi ile Almanya'daki Nazi iktidarının militarist söyleminin çatışması, yapıtın Almanya'da yasaklanmasına neden olur.

Savaşın anlamsızlığını çarpıcı bir dille izleyiciye ulaştıran ve milliyetçiliği yeren film, Almanya'da ancak II. Dünya Savaşı ertesinde vizyona girebilir...

GAZİ, 'DAHA ERKEN' DER

Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin Reisicumhuru 'Gazi Hazretleri' filmi dikkatle izler. Sonra da, yanında oturan İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'ya 'filmi fevkalâde beğendiğini' söyler: Savaşın getirdiği felâketler en iyi şekilde anlatılmıştır... Ama Mustafa Kemal, savaştan yeni çıkmış Türk halkına bu filmin gösterilmesinin, o gün için, sakıncalı olabileceğini de ekler sözlerine... Vakit henüz erkendir...

Fakat Mustafa Kemal, bu düşüncesini kendine saklar ve filmin yasaklanmasına dair bir talimat vermek istemez.

FİLM VİZYONA GİRER

O günlerin Cumhuriyet gazetesinde yer alan haberlere göre, 'Gazi Hazretleri' bu kararı, Universal Pictures'ın Türkiye Temsilcisi olan Kemal Film yetkililerine bırakır.

Yine Cumhuriyet gazetesinin 1930 Aralık ayı sonlarında bildirdiğine göre, Kemal Film, 'Garp Cephesinde Yeni Birşey Yok' filminin gösterimini ertelemez.

Cumhurbaşkanı için yapılan özel gösterimin ardından, film, İstanbul sinemalarında vizyona girer. ■

İstanbul ziyaretleri sırasında Mustafa Kemal'in gittiği sinemalardan biri de 1930 Ekim'inde Beyoğlu'nda açılan Gloria Sineması'dır (üstte). 'Garp Cephesinde Yeni Birşey Yok' filminde aktarılan savaşın gerçek bir görüntüsü: Fransızlar siperlerde Almanların zehirli gaz saldırısını bekliyor (sol üstte).

Milestone'un filmi, sinema tarihçileri tarafından, "Savaş sinemasının 1930'larda ortaya çıkardığı en önemli film" diye nitelendirilir ve bu filmle sinemada 'ilk kez', savaşın tüm korkunçluğu ve gerçekliğiyle perdeye yansıtıldığı, 'açık bir savaş karşıtı bildirinin kitleye iletildiği' söylenir... Remarque 1931'de bu romanın devamı niteliğindeki 'Der Wegzurück'ü (Dönüş) yayımladı. 1932'de Almanya'dan ayrılarak İsviçre'ye yerleşen Remarque'ın kitapları Naziler tarafından yasaklandı. 1939'da Amerika'ya göç eden yazar *(solda)*, ABD vatandaşı oldu; büyük yıldız Marlene Dietrich *(sağ üstte)* ile çalkantılı bir aşk yaşadığı o yıllarda, çoğunluğu I. ve II. Dünya savaşları dönemindeki Avrupa'nın siyasal altüst oluşunu konu alan romanlarından bir bölümü sinemaya uyarlandı. Bunlar arasında 'Zafer Abidesi' (1946, 1963) Türkiye'de de tanındı ve ilgi topladı.

merakediyorum@googlegroups.com

Pırıltılı ışıkların ardındaki gerçek

Bilinmeyen yönleriyle Elvis Presley

Elvis Presley, birçok özelliğiyle bir 'ilk' ve 'son'du. Mississippi'nin karanlıklarından çıkıp gelen 'Rock'n Roll Kralı', şüphesiz, gelmiş geçmiş en popüler starlardan biriydi; ama her şeyden önce 'insan'dı.

Elvis'in 'Kanserde Erken Teşhis' kampanyası çerçevesinde, Amerikan Kanser Vakfı için çektirdiği fotoğraflardan biri (sağda). **Elvis, gitarist Scotty Moore ve basçı Bill Black ile** (sağ sayfada, üstte). **Elvis, 1950'lerin ikinci yarısında, Memphis'te verdiği bir konserde** (sağ sayfada, ortada).

MENDERES KARAKÜÇÜK

'Elvis Presley' adı anıldığında, akla hemen, her yıl anma programlarında görmeye alıştığımız içi boş imaj gelir. Hani şu, yakışıklılığıyla kızları delirten; kıpır kıpır müziğiyle gençleri coşturan, 'geleneksel' değerlere isyan ettiren 'boş pop' imaj... Bu imajın ardında yatan ve pek de bilinmeyen 'gerçek' ise, çok daha karmaşık ve detaylıdır.

Elvis Presley, yaşamı boyunca ve özellikle de 1950'lerde, yalnızca 'gençlerin, ailelerinin sözünü dinlememeye başlamasına' neden olduğu için, FBI tarafından takibe uğramamıştı herhalde... Onun egemen çevrelerle olan 'derdi'nin kökenleri, daha derinlerde, memleketi Mississippi'nin karanlıklarında gizliydi.

1935'te, geleneksel Amerikan ırkçılığının merkezi olan Mississippi'de doğmuştu Elvis. Mississippi'de, siyahlarla beyazların müzik kültürleri de tuvaletleri gibi birbirinden ayrıydı; hiçbir beyaz, siyahların müziğini dinlemez, hiçbir siyah da beyazların ezgilerine ilgi göstermezdi. Bu ırk ayrımı öyle keskindi ki, lokantalar, barlar, radyolar ve hatta plak şirketleri bile 'renklere' bölünmüştü.

Elvis'in çocukluk yıllarına tanıklık eden Memphis ise 'blues' müziğinin başkentiydi. Bu müzik o kadar etkiliydi ki,

bir cumartesi akşamı Beale Caddesi'ne giren bir beyazın, bir süre sonra beyaz kalmayı hiç istemeyeceği, buralarda sıkça söylenen bir sözdü. Bu caddenin kaldırımlarında sık görülen 'beyaz'lardan biri de Elvis'ti. Caddenin eskileri, Elvis'in siyahların kulüplerinde arada bir sahne alıp birkaç parça söylediğini, etrafına büyük bir kalabalık topladığını; Elvis'ten başka bir beyaz müzisyenin, bunu hiçbir zaman yapamadığını anlatır...

ZENCİ GİBİ SÖYLEYEN ELVIS

Memphis'in tek plak şirketi olan 'Memphis Recording Service (daha sonra, 'Sun Records') - yöneticileri 'beyaz' olsa da- sadece siyah şarkıcılara kayıt yapıyordu. Stüdyo sahiplerinden Sam Philips, bunu değiştirebilmek için 'beyaz gibi hisseden ama zenci gibi söyleyen' bir beyaz sanatçı aramaya başlamıştı. Philips farkında değildi; ama aradığı adam, arada bir uğrayıp deneme kayıtları dolduran Elvis Presley adında bir gençti.

Bir gün Sam Philips, daha önce şarkılarını kaydettikleri ama ismini ve telefon numarasını not etmeyi unuttukları bir siyah şarkıcıya ulaşamayınca, şarkıyı başka birine okutmayı düşünür; Elvis, işte o an akıllarına gelir. Fakat bu ilk deneme kayıtları, Philips tarafından beğenilmez; genç adam yeteneklidir; ancak yine de eksik olan bir şeyler vardır...

ELVIS PİŞECEK Mİ?..

Elvis'in yeterince 'pişmediğine' kanaat getiren ve bir süre profesyonel müzisyenlerle çalışırsa yetişeceğini düşünen Philips; gitarist Scotty Moore ve kontrbasçı Bill Black'ten Elvis'le bir süre çalışmalarını rica eder.

Üç müzisyen aylarca çalışıp pek çok şarkı denerler; ama sonuçta, kayda değer bir şey yapamazlar. Sam Philips, Elvis'i bir türlü kafasındaki kalıba oturtamaz; çünkü Elvis, o 'kalıp' için oldukça büyüktür...

Philips'in pes ettiği, tüm ümitlerin tükendiği günlerden birinde, Scotty ve Bill ile verimsiz bir çalışmanın ardından dinlenirken; Elvis, birden gitarını eline alır ve kendi yorumuyla, ünlü country yıldızı

Elvis'in kilometre taşları

- 08.01.1935: Elvis Presley *(sağda; 3 yaşında)*, Mississippi East Tupelo'da doğdu.
- 1946: 11. yaş gününde istediği bisikleti alamayan ailesi, ona bir gitar hediye etti.
- 1948: Presley ailesi *(altta)*, Memphis Tennessee'ye taşındı.

- 1953: Humes lisesinden mezun oldu. Sesini denemek için, Memphis Recording Services *(Sun Records; altta)* stüdyosunda iki deneme parçası doldurdu: 'My Hapiness' ve 'That's when your heartaches begin'.
- 1954 yazı: Sun Records, Elvis Presley'in ilk ticari kaydını yaptı.

- 16.10.1954: İlk kez canlı bir radyo programına çıktı. Başarısı üzerine, radyo istasyonu KWKH, Elvis'le 52 haftalık kontrat imzaladı.
- 15.08.1955: Ölümüne kadar menajeri olarak kalacak olan Tom Parker'la anlaşma imzaladı.
- 20.10.1955: Amerika'nın en büyük plak şirketlerinden biri olan RCA ile kontrat imzaladı *(Elvis, RCA için yaptığı ilk kayıtlardan birinde)*.

merakediyorum@googlegroups.com

Elvis, annesi Gladys ve babası Vernon ile (sağda). **Hollywood'daki 'Şöhret Yolu'nda Elvis yıldızı** (altta). **Elvis ve eşi Priscilla, Galli şarkıcı Tom Jones ile birlikte, 1971** (sağ sayfada, üstte). **'Siyah Kuşak' sahibi Elvis'in en favori hobisi karate idi** (sağ sayfada, altta).

Arthur 'big boy' Crudup'un ünlü parçası 'That's all right'ı çalmaya başlar. Bu, tuhaf bir yorumdur; 'beyaz' bir country parçasını, siyahların 'rhythm blues' ritmiyle çalmaktadır Elvis...

Çok geçmeden, Scotty Moore ve Bill Black de ona eşlik etmeye başlar. Duyduğu seslere inanamayan Sam Philips, hemen stüdyoya koşar ve Moore'a, "Hey, siz ne yaptığınızı sanıyorsunuz?" diye seslenir. Moore, "Ben de henüz bilmiyorum, şimdilik sadece Elvis'e uyuyoruz" der. Philips'in cevabı nettir: " Ne yaptığınızı anlamadım ama, bu harika bir şey! Şunu baştan alın da kaydedelim!"

Philips, Elvis'i bilinen kalıplara sokamayacağını artık anlamıştır...

Böylece serbest kalan Elvis, önce müzikal, sonra da toplumsal kalıpları birer birer kırar.

Her şeyi başlatan o şarkı olmuştur: 'That's all right'. Asıl kıyamet, şarkının radyolardan, özellikle de beyazlara ait radyo istasyonlarından yayılmaya başlamasıyla kopar. Gençler, daha önce duyulmamış bu tarzın ve sesin büyüsüne hızla kapılırken, ırkçılar ve Kilise ayağa kalkar. İlk defa bir beyaz, siyahların tarzında şarkı söylemektedir.

Önceleri gelip geçici ve bölgesel bir akım olarak değerlendirilen bu tarzın etkileri, zamanla eyalet dışına taşmaya başlar.

Alan Freed isimli bir diskjokey, bu müzik tarzını programlarında tanıtır. Freed ayrıca, müzikteki ırk ayrımını kaldırır ve o zamana kadar 'rhythm blues' ve 'rockabilly' diye bilinen tarzları aynı isim altında toplar; bu isim, siyah

'İlk'lerin yaşandığı konser: 'Aloha From Hawaii Via Satellite'

Elvis'in 'rock'n roll' krallığı ile 'insan' yönünü kesiştiren en önemli olaylardan biri, 14 Ocak 1973'teki 'Aloha From Hawaii Via Satellite' konseri olmuştu. Bu konser, uydu aracılığıyla kıtalararası naklen yayımlanan ilk TV programı olmuştu. Bu konserin albümü, tüm dünyada aynı anda piyasaya sürülen ilk albümdü *(altta)*. Ayrıca, konserden sonra, ABD'nin banttan yaptığı yayın için çekilen beş parça, konserden iki hafta önce Hawaii'de çekimi yapılan görüntülerle birleştirilmiş ve bugünkü 'video klip'lerin ilk örneği oluşturmuştu.

Bu konser, 1966'da gırtlak kanserinden ölen Hawaiili ünlü besteci Kui Lee anısına kurulan 'Kui Lee Kanser Fonu'na yardım sağlamak amacıyla verilmişti. Kırk ülkeye uyduyla naklen yayınlanan konserin biletleri için hiçbir ücret belirlenmemişti; herkes dilediği ücreti ödemekte serbestti. 25 bin dolar bilet geliri hedeflenen konserden, 75 bin dolar gelir elde edildi; konseri yayımlayan NBC televizyonundan alınan 1 milyon dolar telif ücreti de Elvis tarafından fona bağışlandı. Bütün ülkelerde izlenme rekorları kıran program, ABD'de, nisan ayında banttan yayınlandı. Bu yayın, Ay'a ilk insan inişinin canlı yayınından bile daha fazla seyirciyi ekran başına topladı... Konserden iki hafta sonra, tüm dünyada aynı anda piyasaya sürülen albüm, listelerde birinci sıraya yükseldi.

argosunda cinsel ilişkiyi ifade eden 'Rock'n Roll'dur...

FBI, ELVIS'İN PEŞİNDE

Bu tanımın bir müzik türünün ismi olarak kullanılmaya başlanması, muhafazakarları ve Kilise'yi iyice çileden çıkarır. Öyle ki, papazların 'şeytanın müziği' diye nitelendirdikleri 'rock'n roll', zamanla pazar ayinlerinin tek vaaz konusu haline gelir. Tabii 'Memphisli fakir çocuk Elvis' de bütün bu yergilerden nasibini alır. Artık ismi, kiliselerde, Hz. İsa ve şeytanınkinden daha fazla geçmektedir!..

Kiliselerdeki tartışmalar sürerken, FBI Başkanı Edgar J. Hoover'ın "Bu rock'n roll belası, başımıza komünizmden bile büyük bir bela açacak!" şeklindeki açıklamasıyla, ülkedeki FBI ajanları işi gücü bırakır; başta Elvis olmak üzere, 'rock'n roll' şarkıcılarının peşinde koşmaya başlar. İşin komik tarafı, bu yeni müziğin komünizmle ilgisi yoktur ve üstelik, sonraki yıllarda, bu müzik ve özellikle de Elvis Presley, komünist ülkelerde yasaklanacaktır...

KRALLIĞA GİDEN YOL

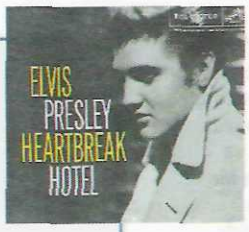

1955'te, Amerika'nın en büyük plak şirketlerinden biri olan RCA ile bir kontrat imzalayan ve böylece 'Sun Records'taki kariyerini sona erdiren Elvis'in RCA için yaptığı ilk kayıt, 10 Ocak 1956'da gerçekleştirildi.

Bu kayıt, Elvis'in, ABD listelerindeki 'ilk liste başı' şarkısı 'Heartbreak Hotel'di ve bu 'hit'i diğerleri izledi. Elvis'in tırmanışı, 'kısa sürede pilinin biteceğine' inananları sürekli hayal kırıklığına uğratıyordu.

1956'da katıldığı 'Stage Show' programıyla, Amerika çapında bir televizyon başarısı elde eden Elvis, daha sonra çıktığı 'Milton Berle Show'da, 'Hound Dog' şarkısını söylerken yaptığı 'hareketli' dansla muhafazakarları iyiden iyiye kızdırdı.

Tepkiler öylesine büyüktü

- 27.01.1956: RCA için doldurduğu ilk plak 'Heartbreak Hotel' *(sağda)*, ilk üç haftada 300 bin sattı. Bu parça ona ilk 'Altın Plak'ı kazandırdı.
- 13.03.1956: İlk albümü 'Elvis Presley' çıktı; albüm, 10 hafta, billboard pop albümler listesinde birinci sırada kaldı.
- 05.06.1956: 'Milton Berle Show'da 'Hound Dog'u söylerken *(sağda)* yaptığı dansla muhafazakar çevreleri ayağa kaldırdı.

- 16.10.1956: İlk filmi 'Love Me Tender' *(altta)* sinemalarda... Film, yılın en iyi iş yapan filmi oldu.
- 02.04.1957: İlk kez, ABD dışında, Kanada turnesinde, Toronto ve Ottawa'da konser verdi.
- 17.11.1957: Bir 'rock opera' klasiği olan üçüncü filmi 'Jailhouse Rock' gösterime girdi.
- 24.03.1958: Askere alındı *(sağda)*; Texas Fort Hood'da acemi eğitimine başladı.

- 05.03.1960: Askerden terhis oldu.
- Mart 1960: Frank Sinatra'nın televizyon 'show'undaki 'Eve Hoşgeldin Partisi'ne katıldı.
- Kasım 1960: Askerden sonraki ilk filmi 'G.I. Blues'un 'soundtrack' albümü, billboard listelerinde, (10 haftası liste başı olmak üzere) tam 111 hafta kaldı.
- Kasım 1961: 'Blue Hawaii'

merakediyorum@googlegroups.com

Elvis, 1957'de, özürlüler yararına düzenlenen bir kampanyada (sağda) **ve 1958'de bir hastane ziyaretinde** (en sağda). **Elvis, 1960'ta Frank Sinatra'nın televizyon şovunda** (sağ sayfada, üstte).

ki, artık televizyonda Elvis'in sadece 'belden yukarısını' görmek mümkün oluyordu. Ayrıca bazı konserleri polis gözetiminde tutuluyor; hatta ahlaka aykırı (!) dans etme ihtimaline karşı, polis kamerası tarafından kaydediliyordu.

Elvis'in FBI tarafından tutulan dosyası üzerindeki gizlilik, 1998 yılında kaldırıldı; dosyanın içeriği internet üzerinden yayımlandı. Film afişlerinden gazete kupürlerine kadar, binlerce gerekli-gereksiz dokümanın bulunduğu dosyada, Elvis'le ilgili dişe dokunur hiçbir bilgi bulunmuyordu.

Dosyanın tamamı, Elvis'i adım adım izleyen FBI ajanlarının 'havaalanına gitti, alışveriş yaptı, konser verdi' gibi, herkesin bildiği faaliyetlerinin resmi raporlarıyla doluydu. FBI bu dosyanın, Elvis gibi tanınmış bir 'starı korumak amacıyla tutulduğu' şeklinde komik bir açıklama yaptı.

'Koruma' amaçlı benzeri bir dosya, ünlü insan hakları savunucusu Martin Luther King için de tutulmuştu. Onun dosyası da ipe sapa gelmez binlerce raporla doluydu.

ELVİS'İN İNSANÎ YÖNÜ

Elvis'i 'kral' yapan, müzikal kariyerinden çok, pek bilinmeyen insanî yönüdür.

Elvis, hayatı boyunca kazandığı 4 milyar doların (1954'ten bugüne, ABD'deki enflasyon göz önüne alındığında, bugün için yaklaşık 35 milyar dolar) yarısını, hayır işlerine harcamıştır.

"Hediye aldıklarında veya bir problemleri halledildiğinde, insanların yüzlerinde oluşan mutluluk ifadesini görmeye bayılıyorum" diyen Elvis; müzik dünyasında, kendi hayır kurumunu kurup işleten tek sanatçıdır.

İnanılmaz bir servetin sahibi olsa da fakir olmanın ne demek olduğunu hiç unutmamış insanlardan biridir o.

Yaşamı boyunca, hastanelere bağış yapmaya özen gösteren Elvis; Amerikan Kanser Birliği'ne ismini kullanma

Elvis hayranları, ondan bir imza alabilmek için birbirlerini eziyorlardı (sağda). **Elvis'in Memphis'teki heykeli** (sağ sayfada, altta).

hakkı vermiş, kanserde erken teşhisin önemine dikkat çeken kampanyalara aktif olarak katılmış, kan verirken veya aşı olurken fotoğraflar çektirerek, çeşitli sağlık kampanyalarına destek vermişti.

1968'de Rolls Royce'larından birini zihinsel engelli çocuklar yararına, açık artırmayla satılmak üzere bağışlayan Elvis; 1964'te, Franklin Roosevelt'in başkanlık yatı 'Potomac'ı satın alarak restore ettirmiş ve St. Jude Çocuk Araştırma Hastanesi'ne bağışlamıştı. Bu yat yıllarca, ölümcül hastalığı olan çocukların son günlerini en iyi şekilde geçirmelerini sağlamak amacıyla düzenlenen gezilerde kullanıldı.

Elvis'in, zor durumdaki insanlara (özellikle sağlık sorunları olanlara) hemen bir çek gönderdiği, ayrıca birçok insanın ödeyemediği borçlarını ödediği ya da ipoteklerini kaldırdığı da biliniyor. Yine de Elvis'in hayır işlerine ne kadar para harcadığı tam olarak bilinemiyor.

ÖLÜMÜNDEN SONRA...

'Elvis Presley Charitible Foundation' (Elvis Presley Hayır Kurumu) bugün, sanki Elvis hayattaymış gibi işletiliyor ve gelirin yarısına yakını, bu hayır kurumu aracılığıyla dağıtılıyor.

Elvis'in bugün de işleyen en önemli hayır etkinliği 'Presley Place' adını taşıyor. Bu projeyle, fakir ailelere bir yıl süre ile ücretsiz daire tahsis ediliyor, ebeveynlere ücretsiz meslek kursları düzenleniyor ve düzenli bir iş bulmalarına yardımcı olunuyor; bu süre içerisinde çocukların tüm eğitim, sağlık ve beslenme masrafları karşılanıyor.

Proje ayrıca eşlere ücretsiz evlilik danışmanlığı hizmeti verilmesini sağlıyor. Böylece çiftler arasındaki anlaşmazlıkların çözümlenmesine ve çocuklara daha sağlıklı bir ortamda büyüme şansı tanınmasına çalışılıyor.

Ayrıca, 'Elvis Presley Endowed Scholarship' adlı bursla, Memphis Üniversitesi İletişim ve Güzel Sanatlar fakültelerinde öğrenim gören öğrencilere eğitim yardımı sağlanıyor...

Elvis Presley'in yarattığı efsane, müziğe ve toplumsal hayata yaptığı etkiler, hiç ölmemiş gibi artarak devam ediyor. ■

filminin *(sağda)* 'soundtrack' albümü, 'billboard'da tam 1.5 yıl kaldı; film de 'box office' listelerinde ikinci sıraya çıktı.

■ *01.05.1967:Almanya'da* askerlik yaparken tanıştığı Priscilla Beauleau ile evlendi.

■ 01.02.1968: Kızı Lisa Marie doğdu *(solda).*

■ 03.12.1968: Kendisine ait ilk televizyon 'show'u olan 'Comeback Special', NBC televizyonunda ilk *defa yayınlandı (altta).*

■ 31.07.1969: Yeni açılan 'International Hotel Las Vegas'ta konser performansına geri döndü ve Las Vegas tarihindeki tüm seyirci rekorlarını kırdı.

■ Aralık 1970: Beyaz Saray'da Başkan *Nixon'u ziyaret etti (altta).*

■ 09.11.1973: Priscilla'dan resmen boşandı.

■ 15.11.1973: Zatürre teşhisiyle hastaneye kaldırıldı.

■ 29.01.1975: Uyuşturucu bağımlılığı ve aşırı *şişmanlamadan* kaynaklanan sağlık sorunları yüzünden hastaneye kaldırıldı.

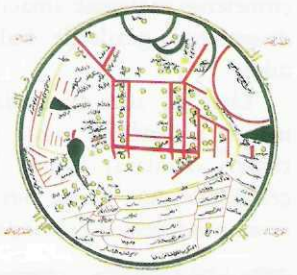
■ 16.08.1977: 26 Temmuz'da, Indianapolis'teki son konserinden *sonra, 42 yaşında yaşama* veda etti. Ölümüne, kalp yetmezliğinin neden olduğunu açıklandı.

merakediyorum@googlegroups.com

Eğitim tarihinin kesintisiz serüveni

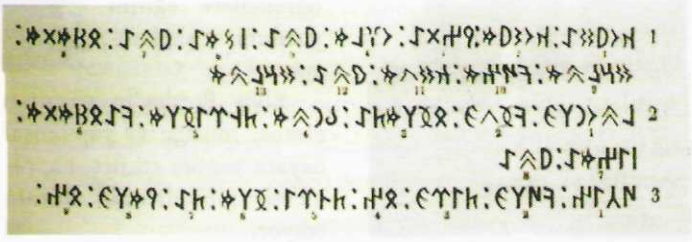
'Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi' adlı yapıt, belgesel nitelikli görsel malzemelerle ve nesnel bir anlatımla, Türk millî eğitiminin tarihsel boyutlu bir panoramasını ortaya koyuyor.

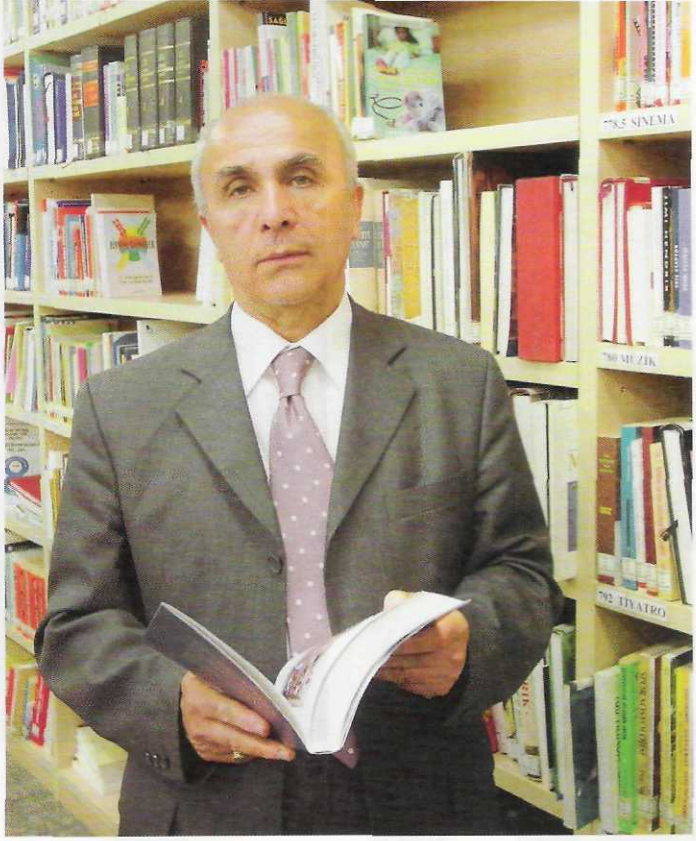
KANSU ŞARMAN

Türkiye'nin eğitim tarihini başından sonuna ele alan 'Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi' adlı yapıt, geçen ay Bilgi Üniversitesi Yayınları arasında çıktı.

Türklerde ve İslamiyet'te eğitime yönelik ilk adımlardan başlayarak, Osmanlı devletinde medrese eğitiminin örgütlenmesini, bu alandaki ilk Batılılaşma çabalarını, Milli Mücadele yıllarındaki çalışmaları, Cumhuriyet ile birlikte millî ve laik eğitime geçişi, Demokrat Parti'nin uygulamalarından günümüze kadar gelen eğitim faaliyetlerini; eski eğitimci ve tarih araştırmacısı Necdet Sakaoğlu'nun yapıtı tüm ayrıntılarıyla inceliyor. Biz de

Cağaloğlu Ticaret ve Lisan (Amelî Hayat) Mektebi öğrencileri (üstte). **Türklerin eğitim anlayışını da içeren, Kaşgarlı Mahmud'un 'Divan-ı Lugati't Türk'ünde yer alan dünya haritası** (sağ üstte). **Göktürk yazısı** (sağda).

kendisiyle Türkiye'nin 'eğitim tarihi' serüvenini konuşmak istedik...

➤ *Türklerde ve İslamiyet'te, eğitime yönelik ilk adımlar nasıl atıldı?*

7. ve 8. Yüzyıl'da, Türkler kağıda, kaleme, okula bağlı bir eğitim sürecine girmişler. Hz. Peygamber zamanında, 'suffa' denilen 'bilen kişi'nin etrafında halka olup öğrenme sistemi, daha sonra medrese eğitimine dönüşmüş. 'Darülfünun' denen ilk Emevi ve Abbasi medreselerinden sonra, ilk 'programlı' medresenin kuruluşu da Selçuklular döneminde, vezir Nizamül Mülk tarafından gerçekleştirilmiştir. Nizamül Mülk'ün organize ettiği bu okullara 'Nizamiye medreseleri' denmiştir.

➤ *Bu eğitim biçimi Osmanlı İmparatorluğu'na da yansımış mıydı?*

Bu eğitim şekli, gerek programıyla, gerek medrese sistemiyle, Selçuklulardan sonraki diğer Müslüman devletler gibi, Osmanlı'ya da intikal etmiş. Aslında medreseler, yüksek, orta ve alt düzeyde İslam öğretisi veren, geleneksel kurumlar olmuştur. Buralarda din eğitimi verilmiştir; İslam diniyle ilgili bütün akideler, kurallar, kuran ve hadisler öğretilmiştir. Ayrıca, bunların tefsirleri, yorumları, açılımları da gösterilmiştir. Dolayısıyla bu sistem, sonu gelmez bir zincir halinde, 'İslamî bilimler' dediğimiz bir program dizinidir. Kaldı ki, bu gerçek anlamda eğitim de değildir; bu, tam bir 'belletme' sistemidir.

Çünkü 'eğitim' söz konusu olduğunda, karşınızdaki kişide, öğretim süreciyle bağlantılı olarak istendik bir takım davranışların ortaya çıkmasını beklersiniz; ama, medrese sisteminde bunlar yok. Oradaki sistem, kitap ezberlemeye, ezbere dönük bir çalışma...

➤ *Osmanlı devletinde, eğitim sadece medreseler üzerinden mi yürüyordu?*

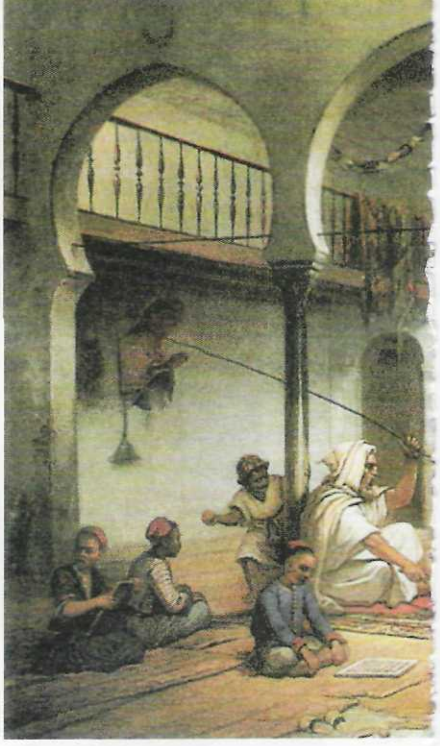
Osmanlılarda hem 'mahalle mektepleri', hem de medreseler vardı. Mahalle mektepleri, Anadolu'nun en eski eğitim kurumlarındandır; kökenleri ilk çağa kadar uzanır. Köylere, mahallelere kadar uzanan, öğrencilere okuma-yazma öğretildiği, istenen davranışların

Necdet Sakaoğlu (sol üstte). Okula başlayan çocuklar için 'Amin Alayı' düzenlenirdi (üstte). Orta Asya Türkleri, yazı malzemesi olarak kağıt ve kumaş kullanıyorlardı (sol altta). Nizamiye tipi medreselerden biri olan Ak Medrese (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

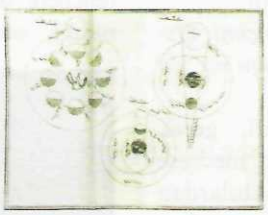

Tanzimat sonrasının bir sıbyan mektebi (üstte). **Oryantalist ressam Aguste de Pinelli'nin 'Eyvanda öğleden sonra ders' adlı tablosu** (sağda, en üstte). **19. Yüzyıl başında, bir coğrafya ders kitabından 'küre çizimi'** (sağda, ortada). **Süheyl Ünver'in çizimiyle Cağaloğlu'nda bir taş mektep** (sağ üstte). **Cami avlusunda bir mahalle mektebi dersi** (sağda). **Darülmuallimin-i Ali Mektebi'nde, öğrenciler ve başlarında muallim ressam Şevket Bey (Dağ)** (en sağda).

kazandırıldığı kurumlardan olan 'mahalle mektepleri'; bir hocayla etrafında toplanmış öğrencilerden oluşan, herhangi bir genel disipline tabi olmayan, göreneklerle yönetilen bir sisteme sahipti. Bunlara 'sübyan mektebi' ya da 'taşmektep' de deniyordu. Bir imam, ortalama bir medrese eğitimi almış biri ya da konuya 'meraklı' bir insan, buralarda 'hoca'lık yapabiliyordu. 'Hoca', evinin bir odasını 'mektep' olarak tanzim ediyor; o muhitin sakinleri kendisini tercih ederlerse, çocuklarını götürüp onun 'mektebi'ne veriyorlardı. Hoca, onları bir yandan dinî bilgilerle donatıyor; bir yandan da edep, ahlak vb. konularda onlara dersler veriyordu. Buradaki sistem, 'eğitim' olarak değerlendirilebilir. Ama medreselerdeki sistem, bundan farklıydı. Medreselerin belli bir programı, düzenli okulları, kurumları vardı. Medreselerde, bir külliye içerisinde; öğrencilerin barınmalarına, çalışmalarına, günlük hayatlarını geçirmelerine uygun bir sistem kurulmuştu. Bu sistem, bir anlamda, bugünkü kampuslara benzetilebilir...

➤ *Medrese eğitimini, o dönemin Batı tarzındaki eğitim kurumlarıyla ya da eğitim sistemiyle kıyasladığımız zaman, nasıl bir tabloyla karşılaşıyoruz?*

Tabi Batıda da bizdeki medreselere benzeyen, kiliselere –dolayısıyla İncil ve Tevrat'a- bağlı, narlativ öğretim esaslı eğitim kurumları vardı. Buradaki fark, Avrupa'da, pozitif bilimlerin öğretildiği okulların, bize göre çok daha erken dönemlerde kurulmaya

başlanmış olmasıdır. Üstelik Rönesans hareketleri, bu atılımı daha da ileri götürmüştür. Örneğin, güzel sanatlar eğitimine, biz de yalnızca sarayda rastlanır; ama Avrupa'da, o dönemlerde, bu alanda eğitim veren atölyeler doğmuş...

➤ *Kitabımızda, medreselerin yozlaştığı bir dönemden söz ediyorsunuz; bu yozlaşma nasıl ortaya çıkmıştı?*

Erken dönemlerde açılan birkaç medreseyi saymazsak, Osmanlılardaki medreselerin asıl kurucusu Fatih Sultan Mehmet'tir. Fatih, İstanbul'un alınışından sonra, Mahmut Paşa'yı, Molla Zeyrek'i, Molla İyas'ı, Ayas'ı, bizim dünyamıza uygun bir medrese programı hazırlamak üzere görevlendirmiş. Onlar da okunacak kitapları, okuma sürelerini kapsayan okul aşamalarını belirlemişler. Yani, bugünkü anlamıyla, ilkokul, lise ya da yüksek okul gibi programlar hazırlamışlar. Medreselerdeki eğitimi süresi, tamamen isteğe bağlıydı; isteyen istediği noktada bırakabiliyordu. Bu sürenin asgarisi vardı ama azamisi belirlenmemişti. Bu durum, zaman zaman bizim 'medrese yobazları' dediğimiz, 40 yaşına gelen ama hala medreseye devam eden kişileri ortaya çıkarmıştı. Bu insanlar, medreselerin kendilerine sağladığı imkanları, ayrıcalıkları sömürme amacı gütmüşler, dolayısıyla da medreselerin yozlaşmasına neden olmuşlardır. Medreseye devam etmenin pek çok avantajı vardı. Örneğin, yemeğinizi imaretten bedava yiyebiliyor; üç aylarda, Anadolu'ya çıkıp bir yerlere gidebiliyordunuz. Ayrıca halk, medreselere yiyecek-içecek yardımın-

'Tevhidi Tedrisat'la başlayan yükseliş dönemi

Necdet Sakaoğlu, Türk eğitim tarihinin en önemli döneminin 'Tevhid-i Tedrisat' ile başladığını vurguluyor: "1924'te başlayan bu süreç, Türkiye'de eğitimin çok çok önemsendiği bir dönemdi. Öyle ki, eğitim, cumhuriyet politikaları içerisinde, ekonominin, siyasal politikaların ve hatta uluslararası ilişkilerin bile önüne geçmişti. Bu dönem, 1924'ten, Millî Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in *(altta; 1940'ta çekilmiş bir fotoğrafta, oğlu Can, kızları Canan ve Gülümser ile birlikte)* 1946'daki istifasına kadar, tam 22 yıl sürdü. Türkiye yalnızca bu dönemde eğitimi, diğer bütün işlerin önüne almıştır. Halkevleri, köy enstitüleri, okullar, kitaplar, yayınlar, tercüme büroları vs., hep bu dönemin ürünüdür. Bu dönemde, Almanya'dan gelen hocalar, üniversite reformu, sık sık toplanan eğitim şuraları, maarifle ilgili kanunlar, eğitim politikalarını doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemiştir. Düşünebiliyor musunuz; Başvekil İsmet Paşa'nın başkanlığında toplanan bakanlar kurulunun gündemindeki en önemli konu, eğitim ve maarif işleriydi... Bugün böyle bir şeye pek rastlamıyoruz. Yani 'Bakanlar Kurulu eğitim sorunlarını görüşmek üzere toplandı' diye bir gündem olmuyor; ama örneğin bankacılığı sık sık tartışıyor hükümetler *(üstte; Atatürk'ün 1925-26 ders yılında, bir bölge sanat okulunu ziyareti).*

merakediyorum@googlegroups.com

Mühendishane-i Berrî-yi Hümayun'un subayları (üstte). **Bir köy enstitüsünde ayakkabı işçiliğinde çalışan öğrenciler** (sağ üstte).

da bulunuyordu. Medrese, öğrencilere gündelik harçlık veriyordu. Öğrenci, medresede bir hücrede yatıp kalkıyor; askere gitmiyor, vergi vermiyordu; dolayısıyla, her türlü yükümlülükten muaf bir yaşamı oluyordu.

➤ *Osmanlı eğitim sistemi, neden pozitif bilimleri kapsamıyordu?*

'Osmanlı eğitim sistemi pozitif bilimleri hiç kapsamıyordu' diyemeyiz. Yani burada mutlak bir yokluk söz konusu değil. Çünkü örneğin, Süleymaniye Külliyesi'nde, hekimlik, tıp eğitimi gibi bilimlerin öğretildiği medrese bölümleri vardı. Ayrıca, baytarlık ve astronomi derslerinin verildiği medreseler de vardı. Fakat bu derslerin yaygınlığından söz edemiyoruz. Bu dersler, İstanbul'da öğretiliyordu; taşrada böyle bir şey yoktu.

➤ *Sosyal bilimler; tarih konusunda medreselerdeki durum nasıldı?*

Osmanlı'da, tarih eğitimi veren bir medrese yoktu. Peygamberlerin gazalarını (hayat hikayelerini) içeren medrese dersleri vardı yalnızca; ama bunlar, bizim bugün anladığımız anlamda tarih dersi olarak değerlendirilemez tabii...

➤ *Peki, eğitim sistemi, Tanzimat döneminde nasıl bir değişim sürecine giriyor?*

Tanzimat, çok önemli ve keskin bir dönemeç. O döneme kadar Batıya hem dinsel, hem siyasal, hem de askeri açıdan düşman gözüyle bakan bir toplumu, bir anda Batı'nın yanına getirmeye çalışıyorsunuz. Bu çaba ve etkileri, pek çok alanı kapsıyor; en çok da eğitimi. Eğitimde de önceliği, ordunun eğitimi alıyor. II. Mahmud, 1826'da kendi ordusunu topa tutarak imha etmiş bir padişah; yer yüzünde böyle bir vaka daha yok... Sonra da yeni bir ordu kurmaya kalkışmış. Bu yeni ordu için Avrupa'daki askeri sistemleri esas almaya mecbur kalınca da karşısına, 'eğitim' denen bir zorunluluk çıkıyor. Bunun için de 'Mekteb-i Harbiye'yi açıyor; öğrencileri buraya hazırlayacak idadiye okullarını devreye sokuyor.

Bir 'Millet Mektebi Şehadetname'si (sağ üstte). **40'lı yıllarda, Zonguldak'ta bir 23 Nisan töreninde vali, öğretmen ve öğrenciler** (sağda).

Programlı tarih dersleri, fizik, geometri vs. de 'harp okulları'nda okutulmaya başlanıyor. Sivil okullar açılınca, onlar da birer program edinme gereği duyuyorlar. Bunun için de programlarını yani 'ders cetvellerini' hazırlamak için örneğin Harbiye'nin programını örnek alıyorlar. Ama tabi buradaki ders programları askeri içerikli... Tarih dersi var; ama burada da savaşların, savaşlardaki taktiklerin, stratejilerin anlatıldığı bir tarih sıralaması yapılmış. Bunlar da herhalde biraz da gafilane, aynı şeyi okutmaya başlıyorlar. Bu düzen günümüze kadar gelmiş.

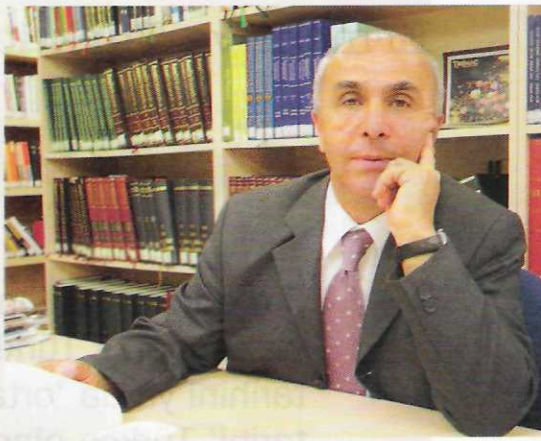
➤ *Eğitim alanında, Cumhuriyet'in ilk yıllarında başlayan yükseliş neden devam etmedi?*

Bu sürecin sağlıklı bir şekilde devam edememesi, tamamen siyasetle ilgili. Bu, aynı zamanda çok partili rejime geçişin zaaf noktalarından biridir. Çünkü muhalefet cephesini oluşturanlar, daha o gün 'din elden gidiyor, mekteplerde kız erkek birbirine karıştı, din eğitimi verilmiyor' diye tutturdular. Bu tepkilerin halkta hezeyan oluşturmasından çekinen dönemin CHP iktidarı da, önce bu köklü reformları yapan kadroyu tasfiye etti; yani Hasan Ali Yücel'i ve ekibini... Bu ekibin yerine gelenler, muhalefetin sesini kesecek düzenlemelere kalkıştılar. Örneğin, 1946'da imam hatip okulları açıldı. Demokrat Parti 1950'de iktidara gelince, bunun üzerine gitti; imam hatip okullarının sayısı arttırılmaya, Kuran kursları açılmaya başlandı. Ve tabi bütün bunlar, halka büyük bir yenilik ve müjde olarak ilan edildi. ■

Kız öğrencilerin, 1930'lu yıllardan kalan bir yatılı okul anısı (solda).

Fotoğraflarla desteklenen eğitim tarihi

41 yılını, bir eğitimci olarak doğrudan eğitim dünyasının içinde geçiren Necdet Sakaoğlu, yarım yüzyılı kapsayan deneyimlerini, gözlemlerini ve bilgisini, 'Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi'nde bir araya getirdi. Sakaoğlu, bu çalışmayı nasıl ortaya koyduğunu şöyle anlatıyor:

"Biz bu çalışmayı İletişim Yayınları'nın önerisiyle, 1989'da başlattık. O zaman bu çalışma, 'Osmanlı Eğitim Tarihi' ve 'Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi' olarak, iki kitap halinde İletişim Yayınları'nda çıktı; birkaç baskı yaptı. 10 yıl sonra, kitapların baskıları tükendiğinde, Bilgi Üniversitesi'nden yeni bir kitap için teklif geldi. Ben de eski metinlerle yeni çalışmalarımı bu yeni kitapta bir araya getirdim. Eğitim tarihleri, biz de maalesef hep düz metin olarak çıkmıştır; fotoğraf kullanımının, eğitim tarihi anlatımındaki önemi üzerinde durulmamıştır. Dolayısıyla biz bu yeni kitapta böyle bir yeniliğe de yer verelim dedik; içerikte, 290 fotoğraf kullandık. Ayrıca, bu fotoğrafları, uzun açıklamalarla ve resimaltı bilgileriyle destekledik. Ama yine de bizim bu kişisel çalışmalarımız, bana göre her zaman bir özet mahiyetinde kalmaya mahkumdur. Millî eğitimimizin tarihi, en az 6-7 ciltlik bir külliyat halinde hazırlanmalıdır. Ve bu iş, en yetkin kalemlerce meydana getirilmelidir. Çünkü bu alan dahilinde o kadar çok olgu ve olay var ki; bana göre Türkiye'nin en zengin tarihi, eğitim tarihi alanıdır.

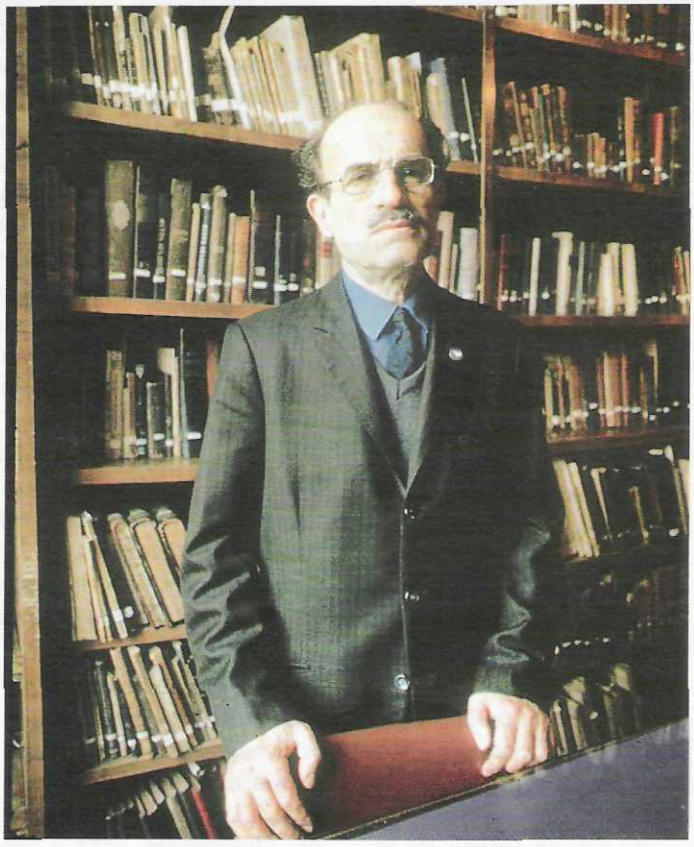
merakediyorum@googlegroups.com

Ermeni ve Türk kültürlerini buluşturan araştırmacı

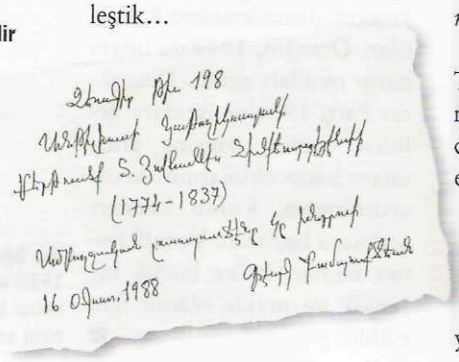
Kevork Pamukciyan

Ermeni kaynaklarından yararlanarak Türklerin tarihini ya da 'ortak tarihi' Türkçe olarak aktaran araştırmacı Kevork Pamukciyan, iki kültür arasında bir köprü oluşturur.

FEZA KÜRKÇÜOĞLU

Manuel Çıtak'ın objektifinden Kevork Pamukciyan (üstte). Pamukciyan'ın, 16 Ağustos 1988 tarihli bir notu: "Antilyas Patrikliği Kütüphanesi'nden Rahip Hovhannes Hünkârbeğendi'nin şiirlerinin tamamının fotokopisi" istenmektedir (altta).

Kevork Pamukciyan, Ermeni kaynaklarından yararlanarak yaptığı araştırmalarla Ermeni ve Türk tarihçiliğine önemli katkılarda bulunmuş bir aydın, ayrıca bir İstanbul Efendisi... Pamukciyan'ın Türkçe makalelerinden oluşan dört cilt, Aras Yayıncılık tarafından yayımlandı. Biz de Pamukciyan'ın kitaplarını yayına hazırlayan Aras Yayıncılık editörü Osman Köker ile bu kitaplar, Pamukciyan, Ermeni tarihi ve edebiyatı üzerine söyleştik...

➤ *Kevork Pamukciyan'ın makaleleri "Ermeni Kaynaklarından Tarihe Katkılar" başlığı altında yayımlandı. Kitapların baskıya hazırlanış serüvenini anlatabilir misiniz?*

Kevork Pamukciyan'ın Türkçe makalelerinin derlenmesi uzun süredir gündemdeydi. Aras Yayıncılık, vefat etmeden bir yıl kadar önce, 1995'te, yazarla ilişkiye geçerek yayın iznini ve makalelerin bir listesini almıştı.

Pamukciyan'ın son 12 yılda düzenli olarak yazdığı 'Tarih ve Toplum' dergisi, ölümünün birinci yıldönümünde yayımladığı dosyada, yazarın bütün makalelerinin yayına hazırlanmakta olduğunu ve İletişim Yayınları'ndan iki cilt halinde çıkacağını duyurdu. Ancak her iki proje de zamanında gerçekleşemedi.

Bir yıl kadar önce Aras'ta bu projeyi yeniden canlandırdığımızda, asıl zorluğun, bu makalelerin nasıl bir araya getirileceğinde olduğunu fark ettim. Birbirinden çok farklı konularda 1956'dan itibaren

FOTOĞRAF: ARLET İNCİDÜZEN

Kevork Pamukciyan, 1973 yılında, Türkiye Ermenileri Patrikhanesi'nde (sol üstte). Aras Yayıncılık editörü Osman Köker, Feza Kürkçüoğlu ile birlikte (üstte).

28 süreli yayın ve kitapta yayınlanmış 130 makaleyle, 1950'den itibaren 4 ansiklopedide yayınlanmış 370 yazıydı söz konusu olan.

➤ *Bu makaleleri bulmak kolay oldu mu?*

Elimizde yazarı tarafından hazırlanmış "Kevork Pamukciyan'ın Tarih ve Toplum Dışında Yayınlanmış Türkçe Makaleleri" başlıklı 45 makaleden oluşan bir liste vardı. 65 makale de 'Tarih ve Toplum'dan çıktı. Bazı makalelerinin varlığını başka makalelerinin satır aralarında yaptığı göndermelerle tespit edebildik.

➤ *Ciltlerin içerikleri nelerden oluşuyor?*

'İstanbul Yazıları' başlığını verdiğimiz ilk cilde İstanbul üzerine yazılarını aldık: İstanbul'un tarihi, İstanbul'da Ermeniler, İstanbul'u yazan Ermeni tarihçiler, İstanbul'un depremleri, sel baskınları, Ermeni mektepleri, kilise ve manastırları, mezarlıkları vb.

'Ermeni Harfli Türkçe Metinler' başlıklı ikinci ciltte, Ermeni alfabesiyle Türkçe olarak kaleme alınmış destanlar, yazmalar, dergi ve gazeteler hakkındaki makaleler yer alıyor. Türkçe'nin yazımında bir dönem Ermeni alfabesinin de kullanıldığı, Pamukciyan'dan önce çok bilinen bir konu değildi. Halbuki, önemli bir kısmı 19. Yüzyıl'da olmak üzere, bu şekilde bini aşkın kitap basılmış, onlarca gazete, mecmua neşredilmiş.

'Zamanlar, Mekânlar, İnsanlar' başlıklı üçüncü ciltte yer alan yazılar arasında en büyük yeri, tanınmış Ermeni şahsiyetlerin biyografileri ve önde gelen Ermeni ailelerinin tarihçeleri tutuyor. Erzincan, Osmaniye, İzmir ve Bursa gibi yerlerin tarihine ilişkin, Ermeni kaynaklarından hazırlanmış yazılar; Ermeni tarihçilerin Osmanlı tarihi hakkındaki eserlerini tanıtan makaleler ve Fatih Sultan Mehmed, Kanuni Sultan Süleyman, Enver Paşa, Mustafa Kemal Atatürk gibi Türk hükümdarlar ve devlet adamları hakkında, özellikle bunların Ermenilerle ilişkisi çerçevesinde kaleme alınmış yazılar da bu ciltte yer aldı.

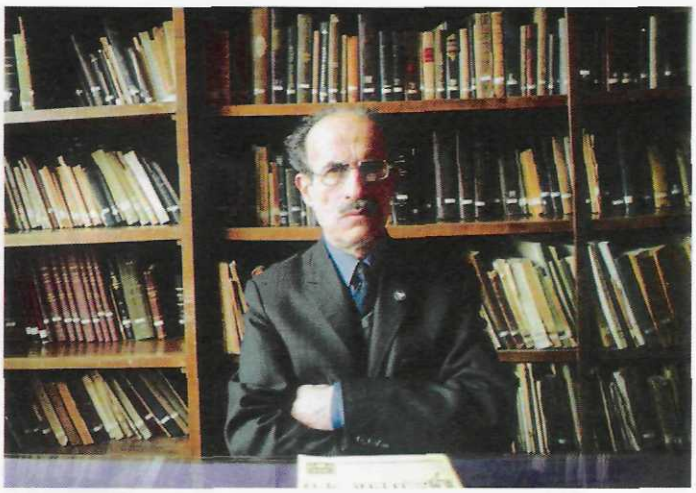
Pamukciyan'ın Ermeni şahıslar hakkında çeşitli ansiklopedilere yazdığı biyografileri ise 'Biyografileriyle Ermeniler' başlıklı dördüncü ciltte topladık. Sonuç olarak, yaklaşık 2 bin 500 kişi hakkında biyografik bilgi içeren, bir bakıma "Türkiye Ermenileri Tarihinde Kim Kimdir?" kitabı olarak da nitelenebilecek bir kitap ortaya çıktı.

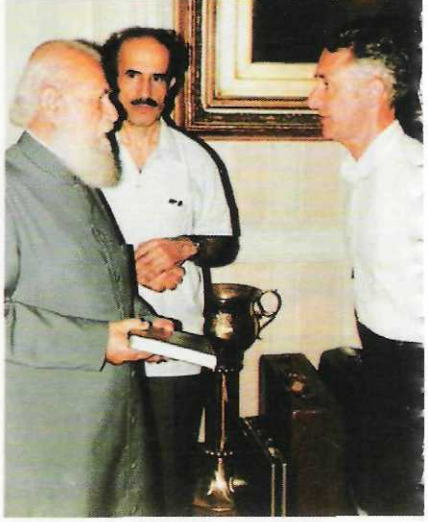
➤ *Biraz da Pamukciyan'ın kendisinden söz edelim. Ermeni tarihçiliği içinde, Pamukciyan'ın rolü nedir?*

Sadece Ermeniler üzerine değil, Osmanlı, özellikle

merakediyorum@googlegroups.com

Manuel Çıtak'ın objektifinden Kevork Pamukciyan (sağda). **Dönemin Türkiye Ermenileri Patriği Şınork Kalustyan, Kevork Pamukciyan ve Charles Renoux ile birlikte; 10 Eylül 1984** (en sağda).

de İstanbul tarihi üzerine eserler bırakmış birçok Ermeni tarihçi var. Eremya Çelebi Kömürciyan, Ğugas İnciciyan, Kapriyel Ayvazovski, Aknerli Krikos, Urfalı Matteos, Polonyalı Simeon, Minas Pıjişkyan vb...

Bir kısmı aslında tarihçiden ziyade vakanüvis ya da seyahatname yazarı olan bu kişileri daha çok Hrand Der-Andreasyan'ın çevirileriyle tanıdık. Pamukciyan'ın bu tarihçilerden farklılığı, sadece çağdaşlığı değil, Türklere yönelik yazılar yazması; yani hem Türkçe hem de Türk okur ve yayıncısının talep ettiği konularda yazıyordu.

Bu yönüyle Pamukciyan'ın misyonu, Ermenileri, Ermeni tarihini, Ermeni kaynaklarından yararlanarak Türklerin tarihini ya da ortak tarihimizi Türklere aktarmasında...

➤ *Ermeni kaynaklarının önemi nedir?*

Ermeni kaynaklarına hâkimiyetin, tarihçiliğimize çok anlam katacağını düşünüyorum. Bir örnek vermek gerekirse -çok kabaca rakamlar veriyorum-, yüz yıl önce birçok şehrin nüfusunun ortalama üçte biri gayrimüslimlerden, özellikle de Ermenilerden

Çalışkan bir araştırmacının yoğun yaşamı

Kevork Pamukciyan 1923'te İstanbul, Üsküdar'da doğmuş; aslen Kayserili olan Ermeni bir ailenin çocuğu *(altta; babası Mikayel Pamukciyan'ın kucağında)*. İlk öğrenimi Üsküdar'daki Nersesyan-Yermonyan Ermeni Mektebi'nde tamamlamış

(sağ altta; 1937 yılında, Nersesyan-Yermonyan Okulu'ndan mezun olduğu yıl çekilmiş bir fotoğrafında). Daha sonra Saint-Joseph Fransız Erkek Lisesi'nin 10. sınıfına kadar devam etmiş. Yani akademik dünyadan gelen birisi değil. Ama o zamanın Saint-Joseph'inin, bugünün üniversitelerinin altında olmadığını söylemek de mümkün. Necip Fazıl'dan Şevket Rado'ya kadar çok önemli hocaları var. Bildiği dilleri otobiyografisinde şöyle sayıyor: "Ermenice ve Türkçeye çok iyi, Fransızca ve İngilizce'ye iyi, İtalyanca'ya kâfi derecede vakıfım. Orta düzeyde Almanca ve Romence, bundan biraz daha az Yunanca, İspanyolca ve Portekizce bilirim. Rusça'yı okuyabilmekle birlikte çok az bilirim." 1943'ten itibaren Ermenice gazete ve dergilerde yazmaya başlıyor. 1950'den başlayarak da 'İstanbul Ansiklopedisi'ne katkıda bulunuyor. 1956'da Türkçe dergilerde de yazılarına rastlamaya başlıyoruz. İş hayatında da, başlangıçta ticari şirketlerde katiplik, muhasebecilik yapıyor. 1967'den itibaren de Ermeni Patrikhanesi'nde çalışmaya başlıyor. 1967-1977 yılları arasında kütüphane idareciliği yapıyor. 1977-1982 arasında Patrikhane'nin Genel Sekreterlik görevini yürütüyor. 1982'de emekli olmakla birlikte, 1996'da vefat edene kadar, fahri ama yine "tam zamanlı" bir iş olarak, kültür işleri danışmanlığı görevini yürütüyor ve Patrikhane'nin yayınlarının editörlüğünü yapıyor.

oluşuyor. Son yıllarda kent tarihçiliği, yerel tarihçilik revaçta. Bu araştırmalarda Ermeni kaynaklarını kullanmadığınızda, şehrin diyelim ki üçte birinin tarihine, peşinen hiç girmemiş oluyorsunuz.

Pamukciyan bu kaynakların Türkçe'ye kazandırılması konusunda sistemli bir faaliyet yürütmüş değil. Ama araştırmalarında bu kaynakları kullandığı ya da bazılarından pasajlar çevirerek aktardığı için, en azından bu kaynakların kıymeti konusunda bize bilgi veriyor.

➤ *Bu topraklarda Türk milliyetçiliğinin yoğun yaşandığı yıllardan başlayarak, Ermenilerin edebiyatını, birikimini, katkılarını yok sayan bir tavır var. Pamukciyan bu tavra karşı 'bağıran' bir üslup kullanmıyor. "Ermeniler bunu yaptı, bunu yazdı" diye bağırmıyor. Tam tersine, Türk ya da Ermeni ayrımı kabul etmeyen, yazdıklarının altını çok çizmeyen, bu tarihe başka bir gözle bakan bir tavrı var diye düşünüyorum. Siz ne dersiniz?*

Ben bu 'yok sayma' tavrının önemli bir kısmının -belki fazla iyimser gelecek ama- cahillikten kaynaklandığını düşünüyorum. Sadece sıradan insanlar değil, tarihçiler de bir anlamda cahil.

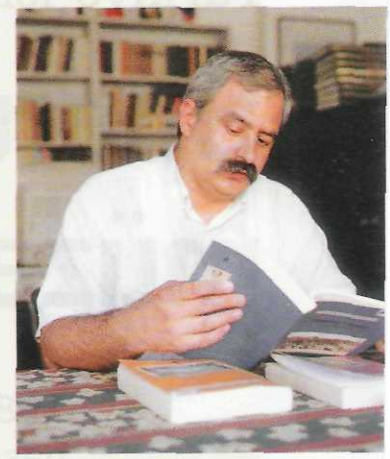
Diyelim ki, Kayseri üzerine araştırma yapan bir tarihçi o kentin bir de Ermeni geçmişi olduğunun farkında. Ama yazılarında bunu işleyemiyor, çünkü kendisi de bilmiyor. Bir kısım köylerin isimlerinin eskiden Ermenice olduğunu ya da 1915 sonrasında oralara Ermeniler yerine başkalarının yerleştiğinin farkında... Ama hangi köyde ne vardı, ekonomisi neydi, sosyal hayat nasıldı; bütün bunların bilgisine bütünlüklü olarak sahip değil.

Pamukciyan yüksek sesle ya da iddialı bir üslupla değil; ama hiçbir ayrıntıyı da kaçırmadan, not eder gibi bir üslupla, aslında bu topraklarda bir zamanlar Ermenilerin de yaşadığını, tarih boyunca görülen ilerlemeye onların da katkısının bulunduğunu kanıtlarıyla aktarıyor. Pamukciyan'ın Ermeni mimarlar hakkında yazdıklarını bir araya getirdiğinizde, İstanbul mimarisine Ermenilerin ne kadar büyük katkısı olduğunu görüyorsunuz. Bunun kavga eden bir üslupla aktarılması gerekmiyor. Pamukciyan'ın yazılarında o anlamda milliyetçiliğe karşı doğrudan bir politik duruş var diyebilirim. Yazılar politik değil ama *sonuçları politik...* ■

Araştırmacı Nubar Azaryan ve Kevork Pamukciyan Patrikhane'de (sol üstte). Şişli Ermeni Mezarlığı'na defnedilmiş olan Kevork Pamukciyan'ın mezar taşı: "Burada kendisinden çok başkalarının yararı için çalışan filolog ve tarihçi Kevork Pamukciyan yatıyor. Doğumu: Üsküdar 2.3.1923. Ölümü: 23.9.1996." (solda).

Aras Yayıncılık: Ermeni edebiyatının penceresi

1993 yılında kurulan, Ermenice ve Türkçe olmak üzere iki dilde yayın yapan Aras Yayıncılık, "Ermeni edebiyatına açılan pencere" olarak tanınıyor. Ermeni yazarlardan çevirileri ve Ermeni edebiyatçılarının *Türkçe yazdığı öykü ve* romanları yayımlayarak adını duyuran yayınevi, aslında Ermenilerin kültürel öğelerini gelecek kuşaklara taşımanın yanı sıra, iki kültür arasındaki ortak noktaları yakalamayı hedefliyor. Aras Yayıncılık editörü Osman Köker'in *(üstte)* de belirttiği gibi, bu yönüyle, Aras'ın yayın faaliyeti, Pamukciyan'ın tarih alanında yaptıklarına tam da denk düşüyor.

merakediyorum@googlegroups.com

Türkiye için bir 'ilk' adım...

Sporun da müzesi olacak!

1980'lerin başında Ankara'da başlatılan ancak sonuçsuz kalan 'spor müzesi' girişimi bu kez İstanbul'da hayat bulacak. İstanbul Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü'nün bu çabasını, sivil girişimciler destekliyor.

İSKENDER ÖZSOY

İstanbul'da, devlet kurumlarıyla sivil girişimcilerin işbirliği sonucu Türkiye'nin ilk 'Spor Müzesi' pek yakında kapılarını ziyaretçilere açacak. Taksim Sıraselviler Caddesi'ndeki Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü'nün eski binasında kurulan müzede, Türk sporuyla ilgili her şey bulunacak. Müzenin bilgi bankası ve kütüphanesinden yararlanmak isteyen öğrenci, gazeteci ve araştırmacılar internet aracılığıyla da, tam 45 branştaki her türlü bilgiye ulaşabilecekler.

1933 yılında kurulan Ateş-Güneş Spor Kulübü'nün binası olan ve her katı 125 metrekarelik beş katlı müzede, spor tarihiyle ilgili Osmanlı döneminden kalma ferman ve beratların yanı sıra, şampiyon sporcuların fotoğraf ve madalyaları, diplomalar, kupa ve şiltler de yer alacak.

İstanbul'daki futbol kulüplerinden Galatasaray, Fenerbahçe, Beşiktaş, Vefa ve Beyoğluspor'un yöneticileri tarafından hazırlanmış özel köşelerin de bulunduğu müzede, atılıcılık ve avcılık için ayrılmış bir bölüm de yer alıyor. Müzenin önemli bölümlerinden biri de, dünya ve olimpiyat şampiyonu güreşçilerin tanıtıldığı köşe...

Girişin ücretsiz olacağı Türkiye'nin 'ilk' Spor Müzesi'nin en önemli köşesi, Ata-

Spor Müzesi'nde, kupa ve şiltlerin özel bir yeri var (altta).

türk için ayrılmış... Bu bölümde Atatürk'ün 1935 yılının 8 Temmuz günü, Ateş-Güneş Spor Kulübü'nü ziyaret ettiğinde oturduğu kanepeyle, sportmen Atatürk'ü tanıtan fotoğraflar yer alıyor.

İç bölümlerinin onarımı devlet tarafından yapılan müzenin vitrinleri, bilgisayarlarıyla güvenlik sistemleri, Türkiye İhracatçılar Meclisi Başkanı Oğuz Satıcı'nın sponsorluğuyla sağlanmış. Müzenin en büyük destekçilerinden biri de gazeteci Cem Atabeyoğlu. Müzede, Spor Akademisi mezunu 10 spor uzmanı görev yapacak.

İstanbul Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü ile sivil girişimcilerin işbirliğine güzel bir örnek sayılabilecek müzenin kurulduğu bina, 1800'lü yılların sonuna doğru yapılmış eski bir Rum evi. Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, 1939 yılında bu binaya yerleşmiş. Müdürlük geçen yıl Üsküdar'a taşınınca da binanın başka bir amaçla kullanılması durumu ortaya çıkmış.

Bu noktada, müze düşüncesi Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü'nün eski yöneticileri tarafından, başta dönemin Spordan Sorumlu Devlet Bakanı olmak üzere, yetkililere iletilmiş, fikir kabul görünce de, bir ekip çalışması çerçeve-

Türkiye'nin ilk spor müzesi, İstanbul'da, Taksim'deki Sıraselviler Caddesi'nde kuruluyor (üstte). **Beş katlı müzenin üç katında, spor tarihinin en ilgi çekici objelerini izlemek mümkün olacak** (sol üstte ve altta).

merakediyorum@googlegroups.com

Fotoğraflarla Türk sporunun önemli anları

2002 Dünya Kupası Üçüncülük Maçı'nda Türkiye, Daegu'da ev sahibi Güney Kore takımını 3-2 yenerek 'Dünya Üçüncülüğü' kürsüsüne çıkmıştı.

26 Ekim 1923 günü, Taksim Stadı'nda ilk milli futbol takımımız, ilk milli maçını Romanya ile yaptı. Karşılaşma, 2-2 beraberlikle bitti.

Türk sporunun ilk örgütü sayılan 'Türkiye İdman Cemiyetler İttifakı'nın, 1928 yılında Ankara'da yaptığı toplantının ardından çektirilen toplu fotoğraf.

sinde, müzenin hayata geçirilmesi için kollar sıvanmış...

Müzeden, spor tarihi araştırmacıları kadar, yazar, gazeteci, sporcu ve öğrenciler, spora ve Türk spor tarihine ilgi duyan herkes yararlanabilecek. Yetkililer, müzenin 'eski' ve 'yeni' şampiyonlar nezdinde de bir 'itici güç' olmasını temenni ettiklerini dile getiriyorlar:

"Örneğin, 17 yaşındaki bir şampiyon güreşçi, müzenin kütüphane ve bilgi bankasından Kurtdereli Mehmet Pehlivan'ı, Kel Aliço'yu, Yaşar Doğu'yu, Celâl Atik'i, Ahmet Ayık'ı, Tevfik Kış'ı bulacak; okuyup araştıracak, fotoğraflarını inceleyecek, kendini onlara göre şartlayacak... Genç bir futbolcu gelecek, Türk futbol tarihinin efsane futbolcularının yaşamlarını inceleyecek..."

Beş katlı müzenin en alt katında bir kafeterya, en üst katında da bir sinema salonu bulunuyor. Sinema salonunda, belirli günlerde Türk spor tarihiyle ilgili belgeseller, izleyicileriyle buluşacak.

SPOR BELGESELLERİ

Müzede sergilenecek obje ve belgeler diğer müzelerden, spor kulüplerinden, federasyonlardan, İstanbul Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü demirbaşları arasındaki tarihi objelerden oluşuyor.

Müzede şampiyon güreşçilerin aileleri tarafında bağışlanan belge, madalya, şilt ve fotoğraflar da önemli bir yer tutuyor.

1980'li yılların başında, Ankara'da başlatılan ancak sonuçsuz kalan spor müzesi girişiminin ardından, İstanbul'daki bu çabanın, Türk spor tarihi açısından önemli bir adım olacağını düşünüyoruz. ■

◆ Hazırlayan: Taner Güdükoğlu

Skandalın web sitesi

1972 yılında, Washington Post gazetesi muhabirleri Bob Woodward ve Carl Bernstein, başkanlık seçimleri sırasında, Demokrat Parti'nin Washington'daki karargâhına 'soyguncuların girdiğine' ilişkin bir haber yaptı. Daha sonra, bu soygun girişiminin aslında Cumhuriyetçi Nixon'ın yeniden seçilmesini garantileyen bir komplonun parçası olduğu ortaya çıktı ve böylece Amerikan tarihinin en büyük skandalı olan 'Watergate Olayı' patlak verdi. İkinci kez ABD Başkanlığı'na seçilen Richard Nixon, 8 Ağustos 1974 tarihinde istifa etti. İnternet üzerinde Watergate skandalına ilişkin bir çok site bulunuyor. Bu siteler, skandalı belgeleyen her türlü materyali (ses kayıtları, notlar, fotoğraflar) içeriyor: www.watergate.info/ www.archives.gov/exhibit_hall/american_originals/nixon.html Ayrıca, dönemin olay başkanı Richard M. Nixon'un seçim sonuçlarını

değiştirmek üzere düzenlediği planlarla ilgili telefon konuşmalarının orijinal kayıtlarına ve bu kayıtların deşifrelerine de Berkeley Üniversitesi'nin web sitesi altındaki Watergate arşivinden ulaşabilirsiniz: www.lib.berkeley.edu/MRC/watergate.html

Nuh'un gemisi nerede?

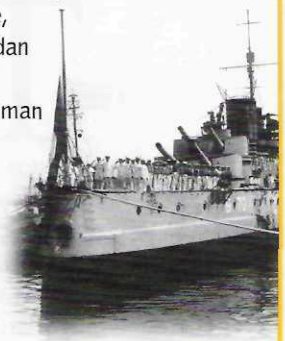
Araştırmacılar yıllardır bu sorunun cevabı üzerinde çalışır durur... Nuh tufanının hikayesini, Tarık Dursun tarafından hazırlanan bir araştırma dosyasından okuyabilirsiniz. Bu araştırma, bugüne kadar yapılmış tüm 'Nuh'un Gemisi' araştırmalarını ve bu araştırmalar için Ağrı Dağı'na tırmanan kaşiflerin maceralarını içeriyor: 'http://antrak.org.tr/gazete/111999/agridagi1.htm'. Aşağıdaki link de, Nuh'un gemisini gördüğünü (!) iddia eden onlarca kişinin anlattığı bilgiler derlenerek hazırlanmış: http://www.noahsarksearch.com/Eyewitnesses.htm

'Ana Kraliçe'ye bağlılık devam ediyor

İngiltere Ana Kraliçesi Elizabeth, 4 Ağustos 1900'de dünyaya geldi. İngiliz halkı, bir asır boyunca İngiltere'ye kraliçelik yapan ve 2002 yılında ölen Ana Kraliçe'ye şükranlarını, internet üzerinden de sunmaya devam ediyor. Birçok İngiliz sitesinde, Ana Kraliçe'nin anılarına, fotoğraflarına, ziyaretçi defterlerine ve şükran mesajlarına ulaşılabiliyor. Tabii ki en geniş arşiv, İngiliz Kraliyet Ailesi'nin resmi sitesi olan 'www.royal.gov.uk/' adresinde yer alıyor. Elizabeth'in hayatının resimlerle, ses kayıtlarıyla süslendiği ve kronolojik olarak anlatıldığı İngiliz Kütüphanesi'nin sitesinde de geniş bir arşiv bulunuyor. Bu arşivde, Kraliçe'nin hayatındaki dönüm noktalarına ait görsellere ulaşabileceğiniz gibi, hayat hikayesini okuyabilirsiniz... www.bl.uk/queenmother1.html

Yavuz'un öyküsü

10 Ağustos 1914'te, İngiliz donanmasından kaçan 'Goben' ve 'Breslau' adlı iki Alman zırhlısı, Osmanlı devletine sığındı. Zırhlıların adları, 'Yavuz' ve 'Midilli'olarak değiştirildi; Türk donanmasına dahil edildi. Bir imparatorluğun kaderini değiştiren ve bir dünya savaşının sonuçlarını etkileyen savaş gemileri olarak anılan Yavuz ve Midilli'nin öyküsünü merak ediyorsanız, size, özenle hazırlanmış bir site tavsiye edebiliriz.

En uzun süre mavi sularda kalan savaş kruvazörü olarak anılan Yavuz'la ilgili oldukça detaylı bilgilerin ve güzel görsellerin bulunduğu adresin linki: http://battlecruiseryavuz.hypermart.net/yavuzun_oykusu.htm

merakediyorum@googlegroups.com

'Elveda Sevgili Yolcularım!'

1869'da, yağmurlu bir günde İstanbullularla tanışan tramvay, 1961 yazının sıcak bir gününde, 'hem ağlayıp hem giden' süslü bir gelin gibi, hemşehrilerine veda etti.

FEZA KÜRKÇÜOĞLU

Tramvay, İstanbul'daki 92 yıllık yaşamının son gününü yaşıyordu... Sıcak bir ağustos sabahı seferden kaldırılacak olan tramvaylar, 'son sefer' için hazırlıklarını bitirmiş, İstanbullularla vedalaşacakları yolculuğa çıkmayı bekliyorlardı. 3 Eylül 1869'da, yağmurlu bir günde İstanbullularla taşınan tramvay, Kadıköylüler dışındaki İstanbullulara veda ediyordu. Yollardaki araçlar değişmiş, atlarla ya da daha sonra hizmete girecek olan elektrikli tramvaylarla kıyaslanamayacak kadar hızlı araçlar, İstanbul'un yollarını doldurur olmuştu. Gerçi, ilk tramvaylarımız olan 'atlı tramvaylar'ın yerine, çok daha hızlı olan elektrikli tramvaylar hizmete girmişti; ama yine de çağ, hız çağı idi ve çok hızla ilerliyordu...

Adından da anlayacağınız gibi, iki ya da dört atın çektiği bu atlı tramvaylar, 'Dersaadet Tramvay Şirketi' isimli şirket tarafından hizmete sokulmuştu. Şirket, ilk yıl sadece 4 hat üzerinde çalışan tramvaylarla, 3 milyon yolcu taşımıştı. Atlı tramvaylar, zaman içinde Selanik, Şam, Bağdat, İzmir ve Konya'da da çalışmaya başlamıştı. 1912'de patlayan Balkan Savaşı sırasında, Harbiye Nezareti tramvay şirketine başvurarak ellerindeki bütün atları almış ve İstanbul, bir yıl tramvaysız kalmıştı... Abdülhamit'in elektrik korkusu nedeniyle, 1914 yılına dek uzadı, atlı tramvayların yerini elektrikli tramvayların alması...

Son seferini yapan tramvay Taksim Meydanı'nda (üstte). "Elveda Sevgili Yolcularım" pankartı taşıyan son tramvay, Galata Köprüsü üzerinde (sağda)...

Cumhuriyet'le birlikte, İstanbul'un Anadolu yakası da tramvayla tanışacaktı. İstanbul tramvayları, gece gündüz demeden 200'ü aşkın araçla hizmete devam ediyordu. Kaza riski en az olan bu araç, İstanbulluların gözdesiydi. Nasıl olmasın ki; 92 yıl boyunca şehri bir uçtan bir uça dolaşan tramvaylar, bu süre içinde yalnızca üç büyük kaza yapmışlardı.

Uzun yıllar İstanbul'un gündelik yaşamının vazgeçilmez bir parçası olan tramvaylar, 1956 yılında, Başbakan Adnan Menderes döneminde başlayan 'imâr hareketi' ile zor günlerini yaşamaya başladı. Artık yeni yollar, bulvarlar

1 Ocak 1928'de hizmete açılan Üsküdar-Kısıklı tramvay hattı (üstte). Bir tramvay durağı levhası (sol altta).

açılmıştı ve bu yollarda tramvaylara yer yoktu. Otobüsler, dolmuşlar tramvayın pabucunu çoktan dama atmışlardı...

12 Ağustos 1961 günü, İstanbul'un Avrupa yakasındaki tramvaylar kaldırıldı. Kadıköy'e nakledilen tramvaylar, orada hizmet vermeye başladı. Ancak bu yakadaki tarihleri de uzun sürmedi. 14 Kasım 1966'da son seferlerini yapan tramvaylar, Taşıt Müzesi'ne kaldırıldı.

29 Aralık 1990'da, tramvay geri geldi; İstanbul Belediyesi, müzedeki araçları onararak hizmete soktu. Trafiğe kapanan İstiklal Caddesi'nde, 'Taksim–Tünel' arasında çalışan tramvay, eski günleri hatırlayanların sevecen bakışları arasında seferlerine devam ediyor...

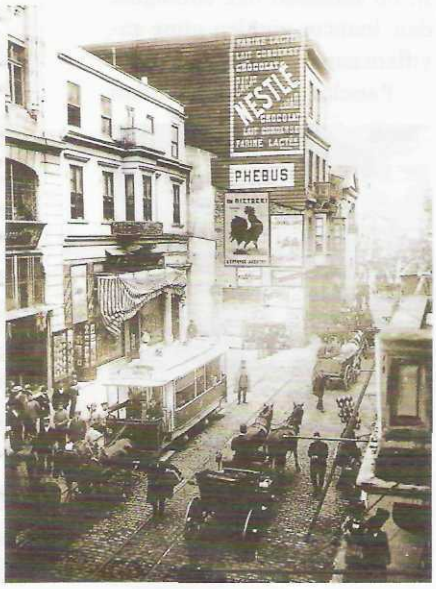

1961'de, büyük bir üzüntü içinde yapılan o 'son seferi' anlatan Hayat Mecmuası yazarı Orhan Tahsin'in 24 Ağustos 1961'de yazdıkları ile noktalayalım yazıyı: "128 numaralı tramvayın sesi o gün yıllardan beri alışılmamış bir üzüntüyle doluydu. Oysa bayraklarla, yapraklarla süslenmişti. Bir gelin arabası gibiydi. 'Hem ağlarım, hem giderim' sözüne uygun bir inleyiş vardı, 'dan din dan'larında. Arabanın iki yanına, bir ayrılık, bir çağrı cümlesi yazılmıştı. 'Elveda sevgili yolcularım', 'Sizi Kadıköy'de bekliyorum'. Tramvay, Şişli Deposundan gözyaşları ile uğurlandı. Yolcuların çoğu yaşlıydı. Bunlar, tramvayın kırk yıl cefasını çekmiş insanlardı. Vatmandılar, biletçiydiler, kontrolördüler. (...) 128 numaralı tramvay Karaköy'e yaklaşmıştı. Biraz ötede Köprü başlıyordu. Vatman dalmıştı. Belki de kırk yılın hatıralarını tazeliyordu. Bir gürültü, vatmanın hayallerini bozdu. Trafik noktasına bindirmişti. Üzerindeki polis ise yere düştü. Nokta rayın çok yakınına konulmuştu. Polis kalktı, kızgındı... Ama 128 numaralı tramvayın vatmanı trafikçinin gönlünü bir cümle ile alıverdi:

- Bir daha yapmam abi!..

Polis gülümsedi:

- Bu son olsun emi?.. ■

1920'lerde, Galatasaray'da tramvaylar (solda). İlk kez New York'ta, 1842 yılında görülen atlı tramvaylar; ülkemizde, 1869 yılında İstanbul'da sefer yapmaya başlamıştı (en solda).

merakediyorum@googlegroups.com

◆ Hazırlayan: Devrim Çakır
devrim.cakir@dunya.com

Geçmişten miras kalan, gelecekten ödünç alınan

İstanbul nereye gidiyor?

Kimi uluslararası çevreler, iki bin beş yüz yıllık tarihiyle kıtaları birleştiren İstanbul'un, 'Dünya Kültür Mirası' kapsamındaki statüsünü yitirmeye başladığını öne sürüyor.

Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul şehrinin, UNESCO'nun 'Dünya Kültür Mirası' kapsamındaki konumunu, kamuoyunun 'acil gündem'ine sokmak, bu alandaki birikim ve deneyimleri harekete geçirecek sinerjinin oluşmasına katkıda bulunmak amacıyla, Karaköy'deki Osmanlı Bankası Müzesi'nde geçtiğimiz ay bir panel düzenledi.

"İstanbul Geçmişten Miras Kaldığı Kadar, Gelecekten de Ödünç Alınmıştır!" başlıklı panelin katılımcıları, Bilgi Üniversitesi Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü Başkanı, eleştirmen ve çevirmen Prof. Dr. Murat Belge ile Mimar Sinan Üniversitesi'nde ders veren Ağa Han ödüllü Mimar Doç. Dr. Turgut Cansever'di.

Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Danışma Kurulu Üyesi Prof. Dr. İhsan Bilgin, kendilerini, paneli düzenlemeye iten nedenleri açıklarken, 'Dünya Kültür Mirası'nın önemli merkezlerinden biri olan İstanbul'da, son 50 yılda yaşanan tahripkâr modernleşmenin, kentin binlerce yıllık tarihini yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bıraktığına dikkat çekerek şunları söyledi:

"Eşsiz tarihi geçmişiyle UNESCO'nun 'Dünya Kültür Mirası' statüsüne alınan İstanbul'un hâlâ bu özelliği taşıyıp taşımadığı tartışılır hale geldi. Binlerce yıllık kültür mirasının varlığı tartışılamaz; ama geçmişe sahip çıkılmaması, bu statünün hak edildiğine dair inancın günden güne zayıflamasına yol açıyor."

Panelin konuklarından

UNESCO İstanbul'a süre verdi

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün (UNESCO) Dünya Varlıkları Komitesi, 'Dünya Kültür Mirası' listesinde yer alan İstanbul'un durumunu 1 Şubat 2004'te yapılacak toplantıda ele almayı kararlaştırdı. Komite, İstanbul'un 'Kültür Mirası Tehdit Altındaki Kentler' listesine alınması önerisini, bir sonraki toplantıda ele almaya karar verdi. Komite ayrıca Türk yetkililerden, 1 Şubat 2004'te yapılacak toplantıya kadar, alınması planlanan önlemler konusunda bir rapor hazırlamalarını istedi...

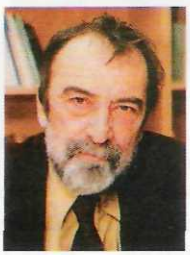
Mumcu: 'UNESCO ile uyumlu mevzuat gerek'

Kültür ve Turizm Bakanı Erkan Mumcu da, "UNESCO'nun İstanbul'u 'dünya kültür mirası' listesinden çıkaracağı" yönündeki tartışmalarla ilgili olarak, "Ören yerleri, müzeler, tarihî ve arkeolojik SİT'lere ilişkin bizim kültürümüz, ne yazık ki UNESCO kültürü ile uyuşmuyor. Biz tabulaştırıyoruz ve bunların zaman karşısında pörsüyüp yok olmasına seyirci oluyoruz. UNESCO, bizden her proje için alan yönetimi planı istiyor. Ama bizim mevzuatımız buna izin vermiyor. Bu mevzuatı değiştireceğiz. Ören yerlerinin arkeolojik parklar olarak korunması ve işletilmesi, tarihî SİT'lerin içinde yaşayanlarla beraber, bir alan yönetim planına kavuşturulması konusunda yepyeni ve UNESCO kültürüyle de bağdaşık bir mevzuata ihtiyacımız var" diye konuştu.

Bilgi Üniversitesi Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü Başkanı eleştirmen ve çevirmen Prof. Dr. Murat Belge *(altta)*, İstanbul'un gözbebeği gibi üzerine titrenmesi gereken bir kent olduğunu vurgulayarak, "Ama bizim gösterdiğimiz davranışa ihtimam demek mümkün değil" dedi.

Belge, İstanbul'un sahipsiz olmadığını, ancak kentin korunması için hiçbir şey yapılmadığını dile getirdi. Gündeme gelen durumu, "kendim ettim, kendim buldum" diye nitelendiren Belge; "İstanbul'u özel bir dünya kenti yapan unsurlardan biri tarih, diğeri de çok özel bir geçit yeri olması nedeniyle, pek çok dinî veya etnik cemaatin yaşadığı bir yer olmasıdır" dedi.

Belge, "İstanbul'a özel bir ihtimam gerekiyor. İstanbul gözbebeğimiz gibi üzerine titrememiz gereken bir kent. Ama bizim gösterdiğimiz davranışa ihtimam demek mümkün değil. İstanbul'un korunması için bir savaşçı, bir militan gibi tavır takınmalıyız. Çünkü ortada mücadele edilmeyi hak eden bir değer var" diye konuştu.

Mimar Sinan Üniversitesi'nde ders veren, Ağa Han Ödülü sahibi Mimar Doç. Dr. Turgut Cansever de Türkiye'de, entelektüel çevrelerin ve halkın tarih bilincini çok konuştuğunu; ancak, bugüne nasıl bir süreçle gelindiğinin ve nereye gidildiğinin pek konuşulmadığını ifade etti.

İstanbul'da sayıları 100 bin olan tarihî evlerden, bugün ancak 300-500'ünün kaldığına işaret eden Doç. Dr. Cansever, "Deprem olursa, bunların da hepsi yok olacak. Biz ise hâlâ Zeyrek'i kurtarmak için proje hazırlıyoruz. Bu konuda bir hareket başlatmalıyız" diye konuştu.

'Dünya Kültür Mirası' statüsü kapsamına alınan Tarihî Yarımada'nın, kentin yüzde 1-2'sini kapsamasına karşın, gündüz, nüfusunun 1 milyon olduğuna dikkati çeken Cansever; bu durumun, Avrupa Konseyi kriterlerine uygun olmadığını vurguladı.

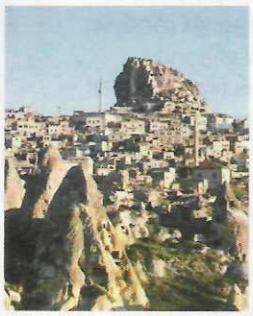

merakediyorum@googlegroups.com

Kapadokya'da eğitim çalışmaları

Kapadokya'da, bölgenin tarihî değerlerinin korunabilmesi için eğitim çalışmalarına hız verildi. Nevşehir Valisi Alaattin Turhan, konuyla ilgili olarak; "Bölgemizde, öncelikle tarihî değerlerin korunması ve kurtarılması hedefi için, belediye başkanları ve muhtarlar düzeyinde eğitim çalışmaları başlattık. Onları, bölgemizdeki yeraltı ve yerüstü tarihi zenginliklerimiz hakkında bilgilendiriyoruz" dedi.

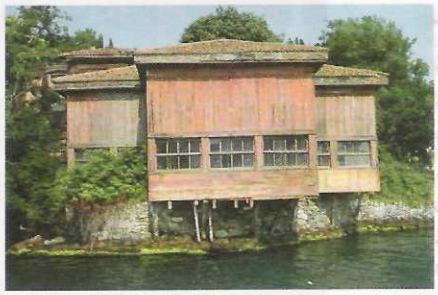
Dünyanın en ilginç yer oluşumlarından biri olarak kabul edilen Kapadokya bölgesi, 1985 yılında UNESCO tarafından dünya genelinde korunması gerekli kültür miraslarından biri ilan edilmişti.

Turhan Selçuk 'sanal müze'de

Eczacıbaşı Sanal Müzesi, 14 Ağustos'tan itibaren dünyaca ünlü usta karikatür sanatçımız Turhan Selçuk'un retrospektif sergisine ev sahipliği yapıyor. Turgut Çeviker tarafından hazırlanan sergide, sanatçının 60 siyah beyaz ve 20 renkli karikatürü ile 'Abdülcanbaz' dizisinin 10 farklı karakterinin imgesi yer alıyor *(www.sanalmuze.org)*.

Boğaz'ın en yaşlı yalısı can çekişiyor

Köprülü Hüseyin Paşa tarafından 1699 tarihinde inşa ettirilen 304 yıllık 'Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı' can çekişiyor. Yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalan emsalsiz yalı için, bir kampanya başlatıldı. İnternetteki 'yapitr' sitesinin açtığı kampanyada, ilk elden binin üzerinde imza toplandı. Bu yapıların korunması konusunda, devletin de sorumluluk taşıdığına dikkat çekilen sitede, yalının hızla yok olduğuna; birkaç yıl içinde tümüyle çürüyebileceğine işaret edilerek, "Bu tehlike apaçık ortada olmasına, yıllardır gerek meslekî yayınlarda, gerekse günlük basında yer alan uyarılara karşın, yalının kurtarılmasına ilişkin hiçbir çözüm üretilmediğini üzüntü ile görüyoruz" deniliyor.

'Belgelerle Türk Tarihi' dergisi

1967 yılında yayın hayatına başlayan ve bu dönemde 8 yıl boyunca aralıksız yayımlanan 'Belgelerle Türk Tarihi' dergisi, 1975'te yayınına ara vermiş; ikinci yayın dönemi, 'Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı'nın kuruluşuna bağlı olarak, 1985'te başlamış, bu dönem de 1992'de sona ermişti. 1997'de üçüncü yayın dönemine başlayan dergi; bu üç yayın döneminde, binlerce makale ile yerli ve yabancı arşiv belgelerini kapsayan toplam 243 sayı yayımlandı. Meraklıları için, derginin abonelik adresleri ise şöyle: Ankara Cad. Ankara Han. No. 74/3 Sirkeci-İstanbul; *t.t.t.vakfi@ttnet.com*.

Edith Piaf'ın bilinmeyen şarkıları

'Kaldırım Serçesi' adıyla tanınan ünlü Fransız şarkıcı Ediht Piaf'ın, 40'lı yıllardan kalma, hiç bilinmeyen 6 şarkısı ortaya çıkarıldı. Fransa Milli Kütüphanesi'nin arşivlerinden ortaya çıkarılan 'hazinenin', Polydor firması tarafından savaş sırasında kaydedilmiş olduğu belirtildi. Yetkililer, bugün Universal şirketine ait olan Polydor firmasının, 60'lı yıllarda bir taşınma sırasında plakların ana kalıplarından kurtulmak istediğini, bir hurdacının eline geçen kayıtların en sonunda son adresi olan Milli Kütüphane'ye ulaştığını belirtiyor.

Anadolu hazineleri Japonya'ya gidiyor

Japonya'da Türkiye yılı etkinlikleri çerçevesinde "Türkiye'de Üç Büyük Uygarlık: Hitit İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu" sergisi, 1 Ağustos'ta Tokyo Metropolitan Müzesi'nde açılacak.

Sergide Japon sanatseverlere sunulacak objeler arasında; 50 milyon dolara sigortalanan, dünyaca ünlü Topkapı Hançeri'nin *(altta)* yanı sıra, İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin en önemli eserlerinden olan, 42 cm. yüksekliğindeki M. Ö. 3. Yüzyıl'a ait İskender Büstü, Efes Müzesi'nden alınan Artemis heykelciği *(solda)*, çivi yazılı tabletler, törensel içki kapları, seramikler, mozaikler, Hititlere ait kabartmalar, sikkeler de yer alacak.

Binlerce yıllık Anadolu tarihinde yer alan üç büyük imparatorluğa ait eserleri bir araya getirecek sergi, 12 Ekim-7 Aralık tarihlerinde de Fukuoka Asya Sanat Müzesi'nde, 20 Aralık-16 Şubat tarihleri arasında da Osaka Tarih Müzesi'nde açılacak.

9 bin yıllık Çatalhöyük tarihine neşter

Konya'nın Çumra ilçesinin 10 kilometre doğusunda yer alan Çatalhöyük'te, arkeolojik kazıların bu yılki bölümüne başlandı.

Dünyada korunması gereken ilk 100 ve parasal destek verilmesi gereken en değerli 30 anıt arasında yer alan Çatalhöyük'te, bugüne kadar insanlık tarihine ışık tutan çok önemli buluntular gün ışığına çıkarıldı. İlk yerleşme, ilk ev mimarisi, ilk kutsal yapılara ilişkin buluntuların yanı sıra, dünya tarihinin ilk tarım ve hayvancılık izlerine de Çatalhöyük'te ulaşıldı.

Bu yıl yine İngiliz Arkeoloji Enstitüsü tarafından başlanan kazılar için, ilk olarak yaklaşık 25 kişilik bir ekip Çatalhöyük'e geldi. İlk ekibin sorumlusu Cambridge Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nden Shayna Sered, aralarında ABD, İngiltere, Yeni Zelanda, Polonya, Kanada, İsviçre'nin de bulunduğu toplam 10 ülkeden 90'a yakın kişinin kazıda görev aldığını söyledi.

merakediyorum@googlegroups.com

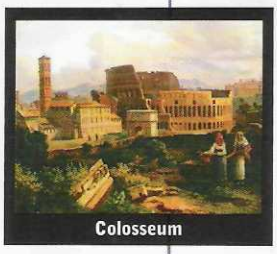
◆ Hazırlayan: Olkan Özyurt
olkanozyurt@yahoo.com

BELGESELLER

DISCOVERY CHANELL

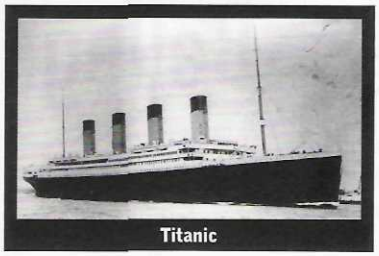

Churchill

1 Ağustos: 16.30 Büyük Savaşlar
3 Ağustos: 21.00 Soğuk Savaşın Denizaltı Maceraları
5 Ağustos: 15.30 San Francisco Depremi
7 Ağustos: 10.50 Napolyon'un Kayıp Filosu
7 Ağustos: 19.00 Tarihin Kayıp Hazineleri
10 Ağustos: 13.35 U-234: Hitler'in Son Denizaltısı

Colosseum

11 Ağustos: 20.00 Mısır Mumyalarının Laneti
12 Ağustos: 14.30 Meksika Depremi
14 Ağustos: 22.00 İdam Mahkumları
18 Ağustos: 23.00 Kobe Depremi
20 Ağustos: 21.00 Taş Arena: Colosseum
20 Ağustos: 23.00 Liderlerin Gizli Psikolojisi: Kennedy
25 Ağustos: 23.00 Büyük Depremler: İzmit - Türkiye
26 Ağustos: 13.35 Tarihteki Otopsiler
27 Ağustos: 22.00 Sovyetler Birliği'nin Sonu
27 Ağustos: 23.00 Liderlerin Gizli Psikolojisi: Churchill

NATIONAL GEOGRAPHIC

Titanic

1 Ağustos: 18.00 Air Force One
3 Ağustos: 24.00 Gizemli Çin: Özgür Çin - Kadınların Devrimi
4 Ağustos: 19.30 Mumya Gösterisi: Geçmişi Olmayan Mumya
5 Ağustos: 22.00 Titanic'in Hayaleti
9 Ağustos: 17.00 Coventry'nin Batırılması
10 Ağustos: 21.00 Sonsuz Mısır: Kayıp Mezarların İzinde
13 Ağustos: 22.00 Hz. Süleyman'ın Hazinelerinin Peşinde
13 Ağustos: 22.00 Mumya Gösterisi: Türk Mumyaları

Air Force One

20 Ağustos: 22.00 Kayıp Dünyalar: Antik Kalıntılar
21 Ağustos: 24.00 Firavun Dosyaları: Mısır - Gizli Odalar Açılıyor
24 Ağustos: 24.00 Roma: Örnek İmparatorluk
26 Ağustos: 23.30 Suriye Prensesleri
28 Ağustos: 24.00 Fransız Yabancı Lejyonu Askerleri
29 Ağustos: 17.00 Derinlerdeki Kalıntılar

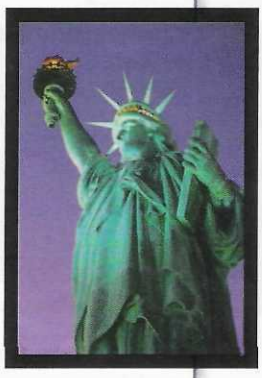
THE HISTORY CHANNEL

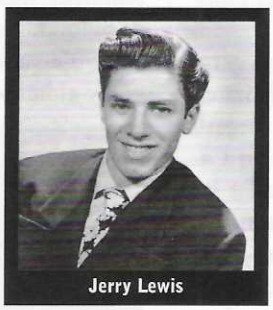

Oskar Schindler

1 Ağustos: 19.00 Maden Kömürünün Öyküsü
2 Ağustos: 19.00 Büyük Kafes - Alcatraz
3 Ağustos: 17.00 Spartalılar'ın Yükselişi ve Çöküşü
4 Ağustos: 15.00 Al Capone Efsanesi
4 Ağustos: 22.00 Oskar Schindler
5 Ağustos: 22.00 Vincent Van Gogh
6 Ağustos: 19.00 Büyük Bunalım - Buhranın Sonuçları
6 Ağustos: 22.00 Sigmund Freud
7 Ağustos: 00.30 Askeri Fiyaskolar - Domuzlar Körfezi
8 Ağustos: 21.00 Geçmişin Gizemleri: Aborijinlerin Düş Zamanı
9 Ağustos: 23.00 Dünyanın Yedi Harikası

A. Graham Bell

10 Ağustos: 23.00 Jerry Lewis - Kahkahalar Kralı
11 Ağustos: 21.00 Geçmişin Gizemleri: İmparatorların Yaşamı
12 Ağustos: 22.00 Gandhi
12 Ağustos: 22.00 Modern Mucizeler: Özgürlük Heykeli
14 Ağustos: 22.00 Alexander Graham Bell
15 Ağustos: 22.00 Anne Frank
16 Ağustos: 23.00 Zeplinin Düşüşü
17 Ağustos: 23.00 İç Çamaşırları - Dünden Bugüne
18 Ağustos: 20.00 Korsan Gemileri
19 Ağustos: 21.00 Geçmişin Gizemleri: Antik Kehanetler
20 Ağustos: 21.00 Olimpiyat Oyunları - Kan ve Onur
21 Ağustos: 22.00 Dalai Lama
22 Ağustos: 20.00 Kayıp Gemi- U.S.S. Indianapolis'in Batışı
23 Ağustos: 23.00 Piramitler ve Sfenks
23 Ağustos: 23.00 Sodom ve Gomorra
25 Ağustos: 21.00 Olimpos Dağı'nın Güçlü Tanrıları
26 Ağustos: 22.00 Charles Darwin

Jerry Lewis

27 Ağustos: 23.00 Dünyayı Harekete Geçirenler
28 Ağustos: 19.00 Soğuk Savaşta Uzay Teknolojisi
29 Ağustos: 18.30 Askeri Fiyaskolar - Stalingrad'da Ölüm
30 Ağustos: 20.00 Çarın Hazinesi
31 Ağustos: 21.00 Bermuda Şeytan Üçgeni

MOVIEMAX

GRİ BÖLGE 'The Grey Zone'
(5 Ağustos Salı / 20.30)
Yönetmen: Tim Blake Nelson
Oyuncular: David Arquette, Steve Buscemi, Harvey Keitel,
Yapım Yılı: 2001 **Süresi:** 108 dk.

Tim Blake Nelson'ın yönettiği film, Auschwitz'de yaşanmış bir olayı; 'Ölüm Meleği' olarak da bilinen Dr. Josef Mengele tarafından, kampa baş patolog sıfatıyla atanan Macar Yahudisi Dr. Miklos Nyiszli'nin gerçek hikayesini anlatıyor. Günün birinde 14 yaşındaki bir kız çocuğu, mucizevi biçimde gaz odasından sağ çıkar. Grup bundan sonra, kızın yaşayabilmesi için elinden geleni yapacaktır.

DENİZALTI CEHENNEMİ
'Submerged'
(9 Ağustos Cumartesi / 20.30)
Yönetmen: James Keach
Oyuncular: Sam Neill, Shea Whigham, Emily Procter
Yapım Yılı: 2001

Sam Neill'i başrole taşıyan ve Peter Maas'ın 'The Terrible Hours' adlı romanından sinemaya uyarlanan 'Denizaltı Cehennemi', tarihin ilk denizaltı kurtarma harekâtını konu ediyor. 1938'de 59 kişilik mürettebatıyla birlikte batan Amerikan denizaltısı Squalus, kurtarma ekibini beklerken zamanla yarışmaya başlar. Her geçen dakika, denizaltıdaki mürettebatı ölüme daha da yaklaştırmaktadır.

CNBC - e

SOPHIE'NİN SEÇİMİ 'Sophie's Choice'
(7 Ağustos Perşembe / 21.00)
Yönetmen: Alan J. Pakula
Oyuncular: Meryl Streep, Kevin Kline, Peter MacNicol, Rita Karin, Stephen D. Newman
Yapım Yılı: 1982 **Süresi:** 150 dk.

Alan J. Pakula, 'Sophie'nin Seçimi'nde kamerasını İkinci Dünya Savaşı'ndaki Yahudi Soykırımı'na çeviriyor; toplama kampında bazı tercihler yaparak yaşamını sürdüren Yahudi bir kadının yaşadıklarını anlatıyor. Filmdeki performansıyla Meryl Streep, En İyi Kadın Oyuncu dalında hem Oscar, hem de Altın Küre kazanmıştı.

UTANÇ 'Skammen' *(6 Ağustos Çarşamba / 21.00)*
Yönetmen: Ingmar Bergman
Oyuncular: Liv Ullmann, Max Von Sydow
Yapım Yılı: 1968 **Süresi:** 99 dk.

Usta yönetmen Ingmar Bergman'dan savaşın etkileri üzerine etkili bir dram... Keman çalarak yaşamlarını sürdüren Rosenberg Kardeşler, ülkelerindeki iç savaşın kendi yaşamlarını etkilememesi için kaçıp küçük bir adaya giderler. Ancak kardeşler, adaya bir askeri uçak düşmesiyle savaşın etkisinden kaçılamayacağı anlar.

HER DEVRİN ADAMI 'A Man For All Seasons'
(27 Ağustos Çarşamba / 21.00)
Yönetmen: Fred Zinnemann
Oyuncular: Paul Scofield, Wendy Hiller, Leo McKern, Robert Shaw
Yapım Yılı: 1966 **Süresi:** 115 dk.
'İnsanlar Yaşadıkça', 'Kahraman Şerif' gibi filmleriyle sinema tarihinin büyük ustaları arasında adını yazdıran Fred Zinneman'dan bol ödüllü bir başyapıt. Altı dalda Oscar kazanan filmde Katolik More'un, Kral VIII. Henry'nin karısından boşanıp Anne Boleyn'le evlenebilmek için Kilise'den ayrılma planlarına karşı çıkışı anlatılıyor.

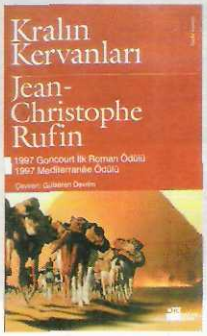
SinemaTURK

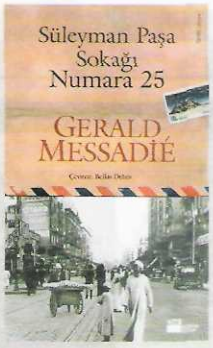
VURUN KAHPEYE *(30 Ağustos, 22.30- 00.05 – 02.00)*
SinemaTURK'te bu ay, Halide Edip Adıvar'ın 'Vurun Kahpeye' adlı romanının film uyarlamaları ekrana gelecek. İlk olarak, 1949 yılında Lütfi Ö. Akad tarafından sinemaya uyarlanan eser; 1969 yılında Orhan Aksoy, 1973'te Halit Refiğ tarafından sinemaya uyarlandı. Filmde, Kurtuluş Savaşı sırasında işgalci düşman kuvvetlerine karşı çıktığı halde, bir iftira sonucu padişah yanlısı kişiler tarafından linç edilen Aliye öğretmenin öyküsü anlatılıyor. SinemaTURK'te sırasıyla, saat 22.30'da Halit Refiğ, saat 00.05'te Orhan Aksoy ve saat 02.00'de Lütfi Ö. Akad'ın yönettiği versiyonlar yayımlanacak.

merakediyorum@googlegroups.com

Kralın Kervanları
Jean-Christophe Rufin
Çeviren: Gülseren Devrim
Doğan Kitap, Mayıs 2003, İstanbul

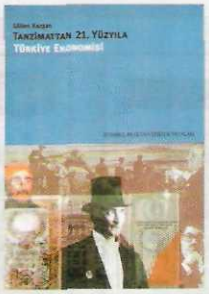

Süleyman Paşa Sokağı Numara 25
Gerald Messadié
Çeviren: Belkıs Dehni
Doğan Kitap, Haziran 2003, İstanbul

Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük
Tarık Zafer Tunaya
İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Eylül 2002, İstanbul

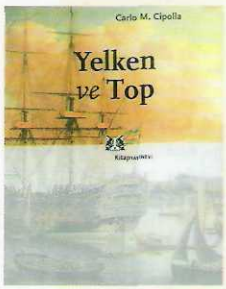
Tanzimat'tan 21. Yüzyıl'a Türkiye Ekonomisi
Gülten Kazgan
İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Mart 2002, İstanbul

Helsinki'den Kopenhag'a Kıbrıs
Erdal Güven
Om Yayınevi, 2003, İstanbul

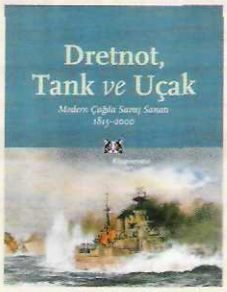

Savaş sanatı dizisi sürüyor

Kitap Yayınevi'nin iki ayrı tarihî süreçte savaş sanatını ele alan 'Ok, Balta ve Mancınık' adlı kitabı ile 'Top, Tüfek ve Süngü'yü Mart ayında okurlarımıza tanıtmıştık. Bunlardan birincisi, 378-1515 tarihlerini, ikincisi ise Yeniçağ'ı yani 1453-1815 arasını ele alıyordu. Her iki kitabın da özelliği, kapsamlı kaynakçalar, ilginç harita ve istatistikler içermelerinin yanı sıra, titiz birer çeviriyle okura sunulmuş olmalarıydı. Kitap Yayınevi'nin savaş sanatı alanındaki bu dizisine, şu yakınlarda iki yeni yapıt daha eklendi...

'Yelken ve Top' adını taşıyan ilk kitap, İtalyan tarihçi Carlo M. Cipolla'nın imzasını taşıyor. Denizaşırı ülkelere ve okyanuslara hükmetme yolunda Avrupalılar birbirleriyle yarışırlarken, deniz gücüne önem vererek gemilerde yelken ve top kullanımını geliştirdiler. Kitap, Avrupa devletlerinin savaş gemileri alanındaki üstünlük mücadelesinin öyküsünü dile getiriyor. Yayınevinin bu dizideki bir başka yeni kitabı 'Dretnot, Tank ve Uçak' ise son iki yüz yılın askerî güçlerindeki gelişmeleri konu edinen sekiz ayrı makaleden oluşuyor.

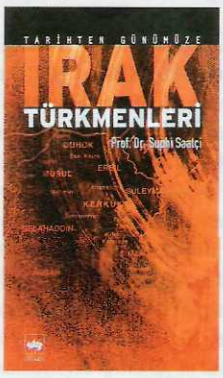
Irak ve Türkmenler üzerine

Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu'nun öğrencisi olan Araştırma Görevlisi Mesut Özcan'ın 'Sorunlu Miras: Irak' kitabı (Küre Yayınları, İstanbul, Şubat 2003) ilginç bir çalışmayı sergiliyor: Irak'ın sınırlarının incelenmesine dayanan bu çalışma, bu ülkenin Ortadoğu'daki jeopolitik, jeoekonomik ve jeokültürel parçalanmayı en doğrudan yansıtan ülke olduğunu ortaya koyuyor. Mesut Özcan'ın bu özgün çalışması, daha uzun bir süre hem Türkiye hem de dünya kamuoyunu meşgul edecek Irak sorununu araştırmak isteyenler için, önemli bir başvuru kaynağı oluşturuyor...

Kâmuran Gürün'ün Önsöz'üyle yayımlanan 'Türkmenler ve Irak' adlı yapıt ise Kerkük Vakfı'nın bir yayını *(kerkukvakfi@mynet.com)* ve Erşat Hürmüzlü'nün imzasını taşıyor. Kitap hem Türkmenlerin siyasî tarihine hem de Türkmen toplumunun Irak devleti içindeki konumlanmasına yer veriyor... Yine aynı çerçevedeki bir başka yayın da Prof. Dr. Suphi Saatçi'nin 'Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri' adlı kitabı (Ötüken Yayınları, İstanbul, 2003). Bu çalışma da Türkmen toplumunun Irak'taki serüvenini özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrası şartlarının getirdiği gelişmeler içinde ele alıyor.

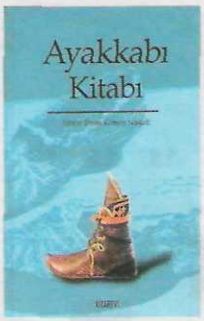
LÜTFÜ TINÇ
lutfi.tinc@dunya.com

İtalya ve Türk Sorunu: 1919-1923 Kamuoyu ve Dış Politika
Fabio L. Grassi
Yapı Kredi Yayınları, Ocak 2003, İstanbul

Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri
Diogenes Laertios
Yapı Kredi Yayınları, Şubat 2003, İstanbul

Ayakkabı Kitabı
Editör: Emine Gürsoy-Naskalı
Kitabevi Yayıncılık
2003, İstanbul

Gravürlerle Türkiye

Kültür ve Turizm Bakanlığı, mevcudu uzun zamandır bulunmayan ve meraklılarının artık bir 'sahafiye kalemi' gibi aradıkları 'Gravürlerle Türkiye' adlı altı ciltlik albümü yeniden yayımlamakla, çok faydalı bir iş yaptı. Giysiler, İstanbul görüntüleri ve Anadolu ana temalarıyla sınıflandırılmış ikişer ciltlik bu eser, binlerce gravür içeriyor. 'İstanbul'un Fethi'nin 550. Yılı Anısına' yapılan bu yeni basım için, Bakanlık'ın Yayımlar Dairesi Başkanlığı'nı, gerçekten tebrik etmek gerek...

Fetih günlüğü

Fahameddin Başar ve Mahmut Ak'ın uzun ve titiz bir çalışma sonucu ortaya çıkardıkları "İstanbul'un Fetih Günlüğü" kitabı, kendi alanında örnek bir çalışma oluşturuyor. Tarih ve Tabiat Vakfı (TATAV) Yayınları arasında '550. Yıl Fetih Hatırası' olarak yayımlanan kitap, Fatih döneminin panoramasını çizen kısa bir girişin ardından, gün be gün sıralanan ve geniş *dipnotlarla zenginleştirilmiş bir* kronoloji içeriyor. Kitabın ekler bölümündeki iki özgün çalışma da dikkat çekici: Bunlardan biri, döneme ilişkin bir tarih çevirme *kılavuzu, diğeri de Fatih'in çağdaşı* olan hükümdarların dökümü.

Fatih ve Fetih üzerine...

Mayıs sonunda ve Haziran boyunca, Fetih'in 550. yıldönümü için yapılan etkinliklere tanık olduk. Ama en dikkat çekici girişimler, yayıncılık alanındaydı. Tarih ve Tabiat Vakfı da bu yayın faaliyetine en yoğun biçimde katılan sivil kurum oldu. Kısa adıyla TATAV'ın seçkin bir *kadro ile kotardığı sekiz yayının sekizi de* ilginçti. Bunlardan birini, "İstanbul'un Fetih Günlüğü" kitabını yan sütunlarda tanıttık. Şimdi de diğer birkaç yayın üzerinde durmak istiyoruz: Bunlardan *ilki, Prof. Dr. Kemal Beydilli'nin 'Bir* Yeniçerinin Hatıratı' adlı çalışması... Sırpça, Lehçe ve Çekçe baskıları bulunan bu yapıt, 1450'lerde yaşadığı düşünülen Sırp kökenli bir yeniçerinin anılarını kucaklıyor. 'Konstantin' adını taşıyan bu devşirme, hem Müslümanlar ve Müslümanlık hakkında bilgiler veriyor, hem de Fatih dönemini, o günlerin bakış açılarıyla aktarıyor. Eserin kaynağı ve içeriğine ilişkin bilimsel tartışmalar, bugün de noktalanmış değil...

Yine Kemal Beydilli'nin Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları arasında yer alan bir başka çalışması da, Hans Pfeffermann'ın "Rönesans Papalarının Türklerle İşbirliği" adlı kitabının çevirisi... Önsöz'de Beydilli, Rönesans döneminin genel olarak, düşünsel ve sanatsal çerçevesiyle epey tanındığını, ama dönemin bu parlak gelişmelerinin perde arkasındaki siyasî yapının pek az bilindiğini vurguluyor. Gerçekten de Türklerin Avrupa'da üstün bir güç olarak belirdiği bu dönemin en etkin kişiliklerinin papalar olduklarını düşünürsek, kitabın önemi ortaya çıkıyor.

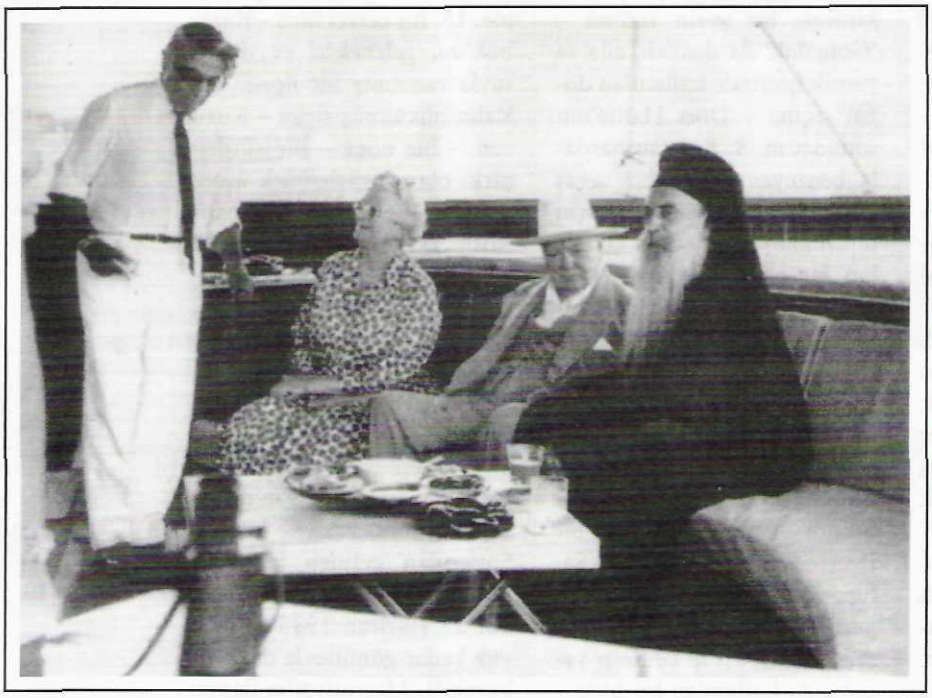
Tarih ve Tabiat Vakfı'nın '550. Yıl Fetih Hatırası' dizisi çerçevesinde yayımladığı bir başka kitap da, Yard. Doç. Dr. Erhan Afyoncu'nun hazırladığı 'Fatih Albümü': Popüler bir anlayışla, Fatih Sultan Mehmed ve dönemine, İstanbul'un Fethi'ne ilişkin minyatürleri, tablo, çizim ve fotoğrafları bir araya getiren bu albümün sayfaları, tarih meraklılarına görsel bir ziyafet sunuyor...

Sizlere bu noktada, küçük bir hatırlatma ve ilginç bir bilgi: Mayıs ayında biz de, Popüler Tarih olarak, İstanbul'un Fethi'ni '550. Yıl Özel Sayısı' ile anmıştık. Bu sayımızda da, Ağustos ayı boyunca yıllık aboneliklerini yenileyecek olan okurlarımıza hoş bir sürprizimiz var: Ağustos ayı boyunca sürecek abone kampanyamızın hediyesi, Nezihe Araz'ın "Fatih'in İçsel Dünyası" adlı kitabı olacak... Ayrıntılı bilgiyi, bu sayımızın 3. sayfasında bulabilirsiniz.

merakediyorum@googlegroups.com

Churchill, Çanakkale'den geçti!

Fener Rum Patriği Atenagoras da (sağda), ünlü 'Christina' yatıyla İstanbul'a gelen Yunanlı armatör Onasis (solda, ayakta) ile Clementine ve Winston Churchill'e ev sahipliği yapanlar arasındaydı.

Birinci Dünya Savaşı sırasında, Kraliyet Deniz Kuvvetleri Bakanı iken, İngiliz güçlerinin Çanakkale'ye çıkarılmasında başrolü üstlenen ve böylece büyük bir yenilginin de sorumlusu olan, İngiltere'nin eski başbakanlarından Winston Churchill, 5 Ağustos 1959'da, Yunanlı armatör Aristotelis Onasis'in yatıyla İstanbul'a geldi... Onasis'in 'Christina' adlı ünlü yatında, opera dünyasının yıldızı Yunanlı soprano Maria Callas da bulunuyordu. Bu, Callas'ın İstanbul'a ilk gelişiydi. İstanbul'da bir süre kalarak kenti gezecekleri bildirilen ünlü misafirler, devlet erkânı tarafından da büyük bir ilgiyle karşılandılar. İstanbul'da bulunan dönemin başbakanı Adnan Menderes ile Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, limanda demirleyen 'Christina' yatına gelerek, Winston Churchill ve eşiyle öğle yemeği yediler. Menderes, bu arada soprano Maria Callas ile de tanıştı ve bir süre sohbet etti. Daha sonra üstü açık bir otomobille İstanbul'u gezen Churchill'e halk, yol boyunca sevgi gösterisinde bulundu.

merakediyorum@googlegroups.com

Buçalışma;
merakediyorum@googlegroups.com

üyeleriiçinhazırlanmıştır.
Benzerçalışmalardanhaberdarolmak,
öneri, istek ve karşılaştığınız sorunlan bize bildirin.

Çalışmalarımızı takip etmek için
merakediyorum@googlegroups.com
e-postaadresine
"Üyelik" başlıklı veya boş bir mesaj gönderin.

Grupsayfasını
http://groups.google.com/group/merakediyorum
inceleyerek daha önce üyelerimizle paylaştığımız
çalışmavemesajlaninceleyebilir,
üyeliğinizidüzenleyebilirsiniz.

BİLGİLENME K HERKESİN HAKKIDIR
merakediyorum@
googlegroups.com
http://groups.google.com/group/merakediyorum